

उपाध्याय श्रीमद् यशोविजयजी विरचित.

श्री प्रतिमा शतक

(मूल संस्कृतमां)

तेनुं-अने.

श्रीजावप्रज्ञसूरि विरचित लघुवृत्तिनुं

जाषान्तर करनार.

वकील मुलचंद नथुजाई.

जावनगर.

ठपावी प्रसिद्ध करनार.

शा० जीमशी माणेक.

मुंबई.

श्री निर्णयसागर प्रेसमां ठाप्युं.

संवत् १९१९

कार्तिकशुदित्रयोदशि

પ્રસ્તાવના.

ન્યાય વિશારદ અને તાર્કિક શિરોમણી શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાયજીએ રચેલા મહાન એકસો ગ્રંથ મધ્યેનો આ પ્રતિમા શતક નામનો ગ્રંથ છે. આગ્રંથમાં ઉપાધ્યાયજી મહારાજે હુંપાક કુમતિયોને હિતશિક્ષા આપવા સારુ જૈનસિદ્ધાંતોને અનુસારે કટુ ઔષધરૂપ, પરિણામે લાઝદાયક અનારા જે કાવ્યોની રચના કરી ઉપકાર કર્યો છે, તે ઉપકાર અપરિમિત છે. સ્થૂલ બુદ્ધિવાલા પ્રાણીને આગ્રંથ વાંચતાં પ્રથમ દર્શને એમજ લાગશે કે, ઉપાધ્યાયજીએ આગ્રંથમાં હુંપાક મતવાલાને અર્થાત્ પ્રતિમાના ઢેષીને સરૂત વચનો કહી, માત્ર તેમની નિંદા કરેલી છે, પરંતુ તેને જ જ્યારે શાસ્ત્ર અધ્યયન કરતાં કરતાં સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી આ શતકના દરેક શ્લોકના રહસ્ય યાને મર્મને યથાર્થ રીતે સમજશે, ત્યારેજ તેને લક્ષમાં આવશે કે, ઉપાધ્યાયજીએ નિઃસીમ પરિશ્રમ લઈ કરેલો આ મહાન્ ગ્રંથ તેને નિંદા માટે કરવામાં આવેલો નથી, પરંતુ વક્ત્ર અને જડ થઈ ગયેલા બાલકને હિતશિક્ષા આપવાસારુ જેમ અંતરંગમાં અતિકરુણા ધારણ કરી રહેલો પિતા બહારથી કર્ણને અતિ કઠોર લાગે તેવા અને પરિણામે હિતકારક શબ્દો કહે, તેની જેમ તે હુંપાકમતિયોને અનંતાકાલ સુધી આસંસારમાં પરિવ્રમણ કરતાં અટકાવવાસારુ અને શુદ્ધ માર્ગનું તેને અવલંબન કરે એવી ઉપકારિક બુદ્ધિથી, સરૂત વાણીરૂપે પરિણામે હિતકારક આગ્રંથ રચવામાં આવેલો છે.

આગ્રંથના તમામ કાવ્યમાં હેતુ-યુક્તિ અને દૃષ્ટાંતો એવા ન્યાય પુરઃસર આપવામાં આવ્યાં છે કે વાંચનારને ગ્રંથકારની તાર્કિક શક્તિને માટે અત્યંત ચમત્કાર લાગશે. સિદ્ધાંતમાં જે જે સ્થલે પ્રતિમા અને જિનાલય સંબંધી અધિકાર જે જે સ્વરૂપે છે તેનો યથાર્થ જાવ આગ્રંથમાં એવી રીતે પ્રદર્શિત કરેલો છે કે તદસ્થ વૃત્તિથી અવલોકન કરનારા ન્યાયબુદ્ધિવાલાને પ્રતિમા દેષીની મૂઢતા સાક્ષાત્ જણાઈ આવશે અને પ્રતિમાને લોપનારા માત્ર સ્વકપોલ કદિપત રચનાથીજ પ્રતિમાનો નિષેધ કરે છે, પરંતુ તે-ઉના નિષેધમાં નથી સિદ્ધાંતનો આધાર કે નથી ન્યાય યુક્ત હેતુ, યુક્તિ કે પ્રમાણવાલી સમજ શક્તિ.

ગ્રંથમાં બહુ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી પ્રવેશ કરતાં વાંચનારને સેહેજ લાગશે કે ઉપાધ્યાયજીના સમયમાં જ્યારે હુંપાકમતિયો જેને વર્તમાનમાં ઢુંઢીઆ મતિ કહેવામાં આવે છે, તેઉના ઉપદેશકો, પ્રતિમા અને જિનાલય કરવામાં હિંસા થાય છે, તેમજ પ્રતિમાં પૂજનમાં પણ હિંસા થાય છે, એવા કુતર્કવાલા ઉપદેશની જાલમાં મંદબુદ્ધિવાલા પ્રાણીઉંને ફસાવતા હશે અને તેઉંને જિનમદિર અને જિનપ્રતિમાનો દેષી બનાવી સત્ય માર્ગથી ત્રષ્ટ કરતા હશે, ત્યારે અતિ કરુણાર્ઘ્ર અંતઃકરણથી જાવદયા યુક્ત વૃત્તિથી, તેવા પ્રાણીઉંને સત્ય માર્ગમાં લાવવાને વાસ્તે તે મહા ઉપકારી મહા-ત્માએ આગ્રંથની રચના કરી હશે.

આગ્રંથ ઉપર ઉપાધ્યાયજીએ પોતેજ ગ્રંથના ગૂઢ આશયને પ્રદર્શિત કરનારી અને નૈગમાદિ નયોના યથાર્થ સ્વરૂપને સમજનારા વિદ્વાન વાચકવર્ગને ઉપકારી તથા ચમત્કાર ઉત્પન્ન ક-

રનારી મોટી ટીકા રચેલી છે તે ટીકાનું જાણાંતર આગ્રંથમાં કરવામાં આવેલું નથી, પરંતુ શ્રીજાવપ્રજસૂરિણ પોતાના શિષ્ય જ્યોતીરત્નના હિતનેવાસ્તે આ મૂલ ગ્રંથ ઉપર જે લઘુ વૃત્તિ કરેલી છે, તેનુંજ જાણાંતર આગ્રંથમાં કરવામાં આવેલું છે.

ઉપર મુજબ પ્રતિમાશતક નામનો ગ્રંથ કરવાનો હેતુ પ્રદર્શિત કર્યાબાદ પ્રતિમા પૂજનનો હેતુ તથા તેથી થતા લાજના વિષય ઉપર વિચાર બતાવવા રજા લઉં છું.

પ્રતિમાવાદીઝના વિચારોમાં પણ અનેક તરેહના જોદ છે, જે જોદોને લઈને પ્રતિમાના નિષેધ કરનારાઝ અનેક યુક્તિઝ બતાવી પ્રતિમાનો નિષેધ કરતાં થકાં પોતાના મતમાં ચુસ્ત રહી પ્રતિમાનો અંગીકાર કરતા નથી, જેમકે આર્યાવર્ત્તમાં આર્યસમાજવાલા ઇત્યાદિ અને પાશ્ચિમાત્ય દેશમાં પ્રોટેસ્ટન્ટ મતવાલા ઇત્યાદિ.

અન્યમતવાલાઝ પ્રતિમાં સંબંધી વિધિ કે નિષેધ શા શા કારણોથી કરે છે તે બતાવવાનું આસ્થલે કાંઈપણ પ્રયોજન નથી. આસ્થલે તો જૈનદર્શનમાં પ્રદર્શિત કર્યા મુજબ જિનેશ્વર જગવંતની પ્રતિમા પ્રતિપાદન કરવાનો શું હેતુ છે અને તેથી શું શું લાજ થાય છે તેજ બતાવવાની જરૂર છે. તેમાં પ્રથમ જિનેશ્વર જગવંતની પ્રતિમા પ્રતિપાદન કરવાના જે જે હેતુઝ છે, તેમાં મુખ્ય હેતુ એ છે કે આજગતમાં તીર્થંકર જગવંતે કેવલ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પછી જવ્ય પ્રાણીઝને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવવાસારુ જે ઉપદેશામૃતનો વરસાદ વરસાવી નિઃસીમ ઉપકાર કર્યો છે, અને જે ઉપકારવાલા ઉપદેશની શ્રેણી અત્યારસુધી જૈનસિદ્ધાંત રૂપે વર્ત્તમાનના જવ્ય પ્રાણીઝ ઉપર પણ ઉપકાર કરતી વિદ્ય-

માન સ્વરુપે પ્રવર્તે છે, તે અપરિમિત ઉપકાર ઉપર ધ્યાન આપતાં જેજે જીવ્ય આત્માનું તે ઉપકારનો લાજ લહે છે. તેતે જીવ્ય આત્માનુંની ફરજ છે કે તેમણે તે તીર્થંકર જગવંતની અને તેમને અજ્ઞાવે તેની પ્રતિમાની જાક્તિ, નમન, વંદન અને પૂજન કરવાજ જોઈએ. સંસારિક ઉપકાર કરનારા રાજા, મંત્રીકે શેઠની અને તેમને અજ્ઞાવે તેમની ઠબી યા પ્રતિમાની જાક્તિ, નમન, પૂજન, તેતે ઉપકારને પ્રાપ્ત થયેલા પોતાનું અવશ્ય કર્તવ્ય સમજી કરે છે, તો અનંતાકાલ સુધી સંસારમાં પરિવ્રમણ કરાવનારા દોષોના સ્વરૂપને યથાર્થ રીતે સમજાવી તેનાથી કેવી રીતે દૂર થઈ શકાય અને જન્મ, જરા અને મૃત્યુ પુનઃ કેમ પ્રાપ્ત ન થાય અને આત્માને કેવલજ્ઞાન પ્રમુખ અનંત ચતુષ્ઠિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય એવા ઉપદેશરૂપ ઉપકાર પ્રાપ્ત કરનારા જીવ્ય આત્માનુંની ફરજ છે કે તેનું તે ઉપકાર કરનાર તીર્થંકર જગવંત અને તેમને અજ્ઞાવે તેમની પ્રતિમાની જાક્તિ, નમન, વંદન અને પૂજન અવશ્ય કર્તવ્યરૂપે કરવાજ જોઈએ તેમાં શું નવાઈ ! જેનું આકર્તવ્ય સમજતા નથી અને સમજતાં ઠતાં પ્રતિમા પૂજન કરતા નથી અને તેથીપણ ઉલટાં વિરુદ્ધ થઈ પ્રતિમા પૂજનનો દેષ કરે છે તેનું ખરેખરા કૃતઘ્ની છે એમ ન્યાયપૂર્વક સાબિત થાય છે.

ઉપર પ્રતિમા પૂજનસંબંધી મુખ્ય હેતુ બતાવ્યાબાદ પ્રતિમા પૂજન, નમનાદિથી શું શું લાજ થાય છે, તે વિચાર ઉપર જઈએ.

આજગતમાં પાંચે ઇન્ડિયોના વિષયરૂપ થઈ શકે એવા જેજે પદાર્થો છે, તે તમામના સંબંધમાં જ્યારે આ આત્મા આવે છે, ત્યારે અમુક સ્થિતિએ પહોંચતાં તે દરેક પદાર્થ આ આત્માને ર-

सात्मक आय ठे अने ते रसनी संख्यां साह्र वगे नव, दशनी मानेली ठे. दशनी संख्या ध्यानमां लइ बोलीए तो दशमध्येना नव रस पौद्गलिक अने मात्र एकज रस आत्मिक ठे, अर्थात् आत्मस्वरूपने पुष्टि आपनार ठे. नवरस पौद्गलिक ठे तेना नाम.

१ शृंगार रस, २ हास्य रस. ३ करुणारस, ४ वीररस, ५ रौद्र रस, ६ जयानक रस, ७ बीजत्स्य रस, ८ अद्भूतरस ए वात्सल्य रस. आनव रसना पदार्थो आत्माने पौद्गलिक स्वरूप-मांज दीनता करावे ठे एम अनुजवथी सिद्ध आय ठे, तेथी ते तमाम रसो पौद्गलिक ठे.

दशमो रस जे शांत रस ठे अने जे आत्माने आत्मस्वरूपमां दीनता करावे ठे, तेने आत्म स्वरूपना अजिलाषी याने मुमुक्षु आत्माउं रसाधिराज कहे ठे, कारणके शांतरसमां आत्मा प्रवर्त्ते ठे त्यारेज मन कांटे रहेठे अर्थात् आत्मस्वरूपना विचारथी प्र-च्युत अतुं नथी; अने उपरना नवे रसमांथी हरकोइ रसमां आत्मा प्रवर्त्ततो होय, त्यारे मन आत्मस्वरूपथी त्रष्ट अइ जाय ठे.

उपर प्रमाणे आत्मस्वरूपना अजिलाषी आत्माउंने मात्र शांत रसज उपादेय होवाथी हवे विचारवानुं मात्र एज ठे के एवो जगतमां कयो पदार्थ ठे के जे आत्माने शांतरसनी उत्कृष्ट स्थिति प्राप्त करावे? ते बाबतमां श्रीजक्तामरस्तोत्रना कर्त्ता श्री मानतुंग सूरिनुं वचन प्रमाणरूप ठे. श्रीजक्तामर स्तोत्रमां ए षूज्यपाद लखे ठे के-

यैः शांतराग रुचिभिः परमाणुजिस्त्वं,
निर्मापित स्त्रिभुवनैक ललामम्रूत ।

તાવંત એવ સ્વદ્યુતેપ્યણવઃ પૃથિવ્યાં,
યત્તે સમાનમપરં નહિ રૂપ મસ્તિ ॥ ૧ ॥

ત્રણ જીવનને વિષે અદ્વિતીય સૌંદર્યતાવાદા હે પ્રજ્ઞ ! જે શાંત રસના જાવની ઠાયાવાદા પરમાણુએ કરીને તમારું શરીર નિર્માણ થયેલું છે, તે પરમાણુ પણ આ જગતને વિષે તમારા પુરતાંજ હતા, અર્થાત્ તે રાગ દ્વેષની શાંતતારૂપ પરમાણુ જગતમાં તેટલાજ છે. અને તેજ કારણને લઈને આજગતનેવિષે તમારા સરખું બીજું કોઈ રૂપ નથી.

સારાંશ એ છે કે આત્માને પરમશાંતરસ પ્રાપ્ત કરવામાં શ્રી તીર્થંકર જગવંતની પ્રતિમા અતિ પ્રબલ નિમિત્ત કારણ છે, જેથી આત્મા શાંતરસમય પ્રતિમાનું ધ્યેય સ્વરૂપે અવલંબન કરી, ધ્યાનના પ્રકર્ષ સ્વરૂપે પહોંચતાં, પૂર્ણ ધ્યાતા થતાં, પોતે પરમ શાંતતા પ્રાપ્ત કરે છે; અને જ્યારે પરમ શાંતતા પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારેજ ક્ષમા, માર્દવ, આર્જવ અને સંતોષાદિ આત્માના સત્યગુણો આત્માને આત્માનું નિરાવરણ યાને શુદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરાવવામાં સમર્થ થાય છે.

હવે વાંચનારને સેહેજ સમજાશેકે જ્યારે આત્માને પરમ શાંતતા પ્રાપ્ત થતાંજ મુક્તિ યાને આત્મસ્વરૂપનું અવ્યાબાધ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તો જેટલે જેટલે અંશે, તીર્થંકર જગવંતની પ્રતિમાનું ધ્યાન કરતાં કરતાં શાંતતા પ્રાપ્ત થતી જતી હશે, તેટલે તેટલે અંશે સત્ય સુખનો લાજ થતો જાય, તેમાં શું અસત્ય છે ? અર્થાત્ તેમાં કોઈપણ અસત્ય નથી.

હવે વર્તમાનમાં જિનમંદિરમાં જિનપ્રતિમાના ઋક્તિ પૂજના-

દિના સંબંધમાં જે પદ્ધતિથી પ્રવર્તવામાં આવે છે તે પદ્ધતિ સંબંધી વિચાર કરીએ.

શ્રી આનંદધનજી મહારાજ, શ્રી સંજવનાથ જગવંતના સ્તવનામાં લખે છે કે, પરમાત્માની સેવનાના સંબંધમાં અજ્ઞય, અદ્વેષ અને અલેખ આત્રણ ગુણોનીતો પ્રથમ દરજ્જે આવશ્યકતા છે. સમુદાયિક જિનમંદિરમાં આત્રણે ગુણો સહિત ભક્તિની પ્રવૃત્તિમાં પ્રવર્તનારો પ્રાણી, શાંતિની કેટલે દરજ્જે અપેક્ષા રાખેતોજ આત્રણે ગુણોના રક્ષણ સહિત જિનેશ્વર જગવંતની યથાર્થ રીતે સેવના કરી શકે, તે બહુજ ધ્યાનપૂર્વક વિચારવાનું છે. પરિણામમાં ચંચલતાં આવે તે જય, સેવામાં અરુચિ થાય તે દ્વેષ અને જ્ઞાતિમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં આક લાગે તે લેદ; આપ્રમાણે આત્રણ શબ્દના પારિજ્ઞાપિક અર્થ છે. હવે વિચારવાનું માત્ર એ છે કે સાર્વજનિક જિનમંદિરમાં સર્વ જ્ઞાતિ કરનારાઈને સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાથી જ્ઞાતિ પૂજનાદિ કરવાનો હક છે. ઠતાંપિ તે હકનો દરેકને એવી રીતે ઉપજોગ કરવાનો નથી કે, જેથી બીજાને પોતાનો હક ભોગવતાં વિઘ્નો આવે. આપણે જ્ઞાતિ પૂજન કરતાં બીજાને જ્ઞાતિ પૂજનમાં વિઘ્ન આવે તેપણે એક જાતનો મોટો અવિવેક છે. સામાન્ય દૃષ્ટાંત એ છે કે શ્રીશત્રુંજય તીર્થ ઉપર શ્રીઆદિનાથ પરમાત્માની જલ પૂજા કરતાં સમુદાય જ્યારે જલ પૂજા કરનારો, હોય છે, ત્યારે દરેકને અનુજવ થયો હશે કે, માત્ર અવિવેકને લીધે કેવી આશાતના પ્રસંગે પ્રસંગે થઈ જાય છે, તેથી આવે પ્રસંગે ઉચિત છે કે, જેમ રેલવે સ્ટેશન ઉપર ટીકેટ આપનારની ડેક્કીસ પાસે પોલીસના જયને લીધે એક બીજાને વિઘ્ન નહીં

કરતાં અનુક્રમે ટીકટ લેવાય છે, તેવી રીતે આશાતનારૂપી પોલીસનો જય અંતઃકરણમાં ધારણ કરી એક બીજાને વિગ્ન ન થાય તેવી રીતે પૂજનાદિ કરવામાં આવેતોજ અવિવેક દૂર અતા-અજય, અવેષ અને અલેદ એ ગુણોનું ઉત્તમ પ્રકારે રક્ષણ થઈ શકે, અર્થાત્ એ ગુણો જ્ઞતિ પૂજનાદિમાં બન્યા બન્યા રહે.

શ્રી ઉઘાડ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમા જિનેશ્વર જગવંત સમાન છે, આપ્રમાણે સિદ્ધાંતમાં આપણે નિરંતર શ્રવણ કરીએ અને તેવી જ આપણને શ્રદ્ધા છે, એવી અંતઃકરણમાં ધારણાપણ રાખીએ ત્યાં વર્તનના સંબંધમાં, જિનેશ્વર જગવંત સાક્ષાત્ આપણી સન્મુખ બિરાજમાન હોય તેવે પ્રસંગે જ્ઞતિ પૂજન પ્રમુખના સંબંધમાં વર્તન રાખવામાં આવે તેને કેટલે અંશે જિનેશ્વર જગવંતની પ્રતિમાની સન્મુખ આપણે જ્ઞતિ પૂજનાદિના સંબંધમાં વર્તન રાખીએ ઢીએ, તે બાબત દરેક સુઝ મનુષ્યે શાંતિથી વિચાર કરવો જોઈએ અને વિચાર કરતાં એમ લાગે કે, આપણી વર્તમાન કાલની જ્ઞતિ પૂજનાદિ સંબંધી પદ્ધતિ શ્રીજિનેશ્વર જગવંતની પ્રતિમાની સન્મુખ, શાસ્ત્રના કથનાનુસાર નથી તેને સુધારી ઉત્તમ પ્રકારની કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જાણાન્તર કરવામાં કઠિનસ્થલે શાસ્ત્રી નર્મદાશંકર દામોદરે મદદ આપી છે તેનો ઉપકારમાનું હું અને જાણાન્તર કરવામાં મતિદોષથી જૂલ થઈ હોય તો માફી માગું હું.

લી૦ જાણાન્તર કર્તા

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પાનુ.
૧ શ્રી જિનેશ્વર જગવંતની પ્રતિમાનું મહિમા ગર્જીત વર્ણન.	૧
૨ શ્રી જાવપ્રજસૂરિણ પ્રતિમા શતક ઉપર સંક્ષિપ્તવૃત્તિ- કરવાનો હેતુ.	૨
૩ પ્રતિમા સંબંધી વિશેષણોના અર્થનું સ્પષ્ટી કરણ.	૩
૪ નામાદિ ત્રણે નિદ્દેષ જાવરુપ જગવંતના તદ્ભૂષણના કારણે તેનું વિસ્તારથી વર્ણન.	૪
૫ નામાદિત્રણે નિદ્દેષ સંબંધી જાવનિદ્દેષ સહિત પૂર્વપદ્ધ અને ઉત્તરપદ્ધનું હેતુ યુક્તિ સહિત વર્ણન.	૬
૬ ચોવીસઠ્ઠો કરતાં જીવને શું લાજ આપે તેનું વર્ણન.	૭
૭ ડ્રવ્ય આવશ્યક અને અર્થોપયોગ રહિત કીર્તન સંબંધી વિચાર	૮
૮ ડ્રવ્યનિદ્દેષ સંબંધી આરાધ્યતાની પ્રતીતિ અને ચારે નિદ્દે- પની આરાધ્યતાની સિદ્ધિનું વર્ણન.	૧૦
૯ બ્રાહ્મી લિપિની જેમ અર્હંતની પ્રતિમા વંદન કરવા યોગ્ય છે તેનું શાસ્ત્રાધાર સહિત વર્ણન.	૧૧
૧૦ નામ, સ્થાપના અને જાવ નિદ્દેષના અરસપરસના સંબંધનું વિસ્તાર સહિત વર્ણન.	૧૨
૧૧ જગવંતની પ્રતિમાના વિરાધકની ઉપહાસ્યતા અને આરાધકની કૃતાર્થતાનું વર્ણન.	૧૪

- ૧૨ શ્રી જગવતીસૂત્રમાં ચારણમુનિયોએ કરેલી પ્રતિમા સંબંધી વંદનાનું વિસ્તાર યુક્ત વર્ણન. ૧૫
- ૧૩ ચારણમુનિયોએ કરેલી વંદના પ્રમાણરૂપ નશ્ત્રી એવી કુમતિયોની વાણીને સિદ્ધાંતાનુસાર નિરુત્તર કરવા હેતુ યુક્તિસહિત વર્ણન. ૧૮
- ૧૪ ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ જ્ઞાન આય છે એવી કુમતિની વાણીની ઉપહાસ્યતા બતાવી વ્યાકરણના નિયમાનુસારે તેને નિરુત્તર કરવારૂપ વર્ણન. ૧૯
- ૧૫ દેવતાઉંએ અર્હંતની પ્રતિમા વંદવા યોગ્ય તથા શરણ કરવા યોગ્ય છે તેનું સ્તુતિ ગર્જીત વર્ણન. ૨૧
- ૧૬ જગવંતની પ્રતિમા અને દાઢાઉંની દેવતાઉંએ કરેલી અનાશાતનારૂપ વિનયનો વિચાર ૨૩
- ૧૭ સૂર્યાજ દેવતાએ કરેલી જગવંતની પ્રતિમાની જક્તિના સંબંધમાં શ્રીરાયપસેણી ઉપાંગના વચનનો શાસ્ત્રાધાર. ૨૪
- ૧૮ તે આધારને કુમતિયોએ દેવતાની સ્થિતિ કહેવાથી, તેનું નિરાકરણ કરવા સૂર્યાજ દેવતાની પૂર્વાપર હિતાર્થતા બતાવી શાસ્ત્રાધાર યુક્ત વિસ્તાર સહિત વર્ણન. ૨૬
- ૧૯ જિનેશ્વર જગવંતની પ્રતિમાની પૂજા દેવતાઉંને સ્થિતિ માત્ર છે. એવું કહેનારા કુમતિયોની હેતુ યુક્ત ઉપહાસ્યતાનું વર્ણન. ૨૯
- ૨૦ પ્રતિમા પૂજનમાં શક્રસ્તવ આદિ ચાર જોડોનું વિસ્તારથી વર્ણન કરી, કુમતિયોની બતાવેલી અજ્ઞાનતાનું વર્ણન. ૩૧
- ૨૧ જગવંત શ્રીમહાવીર સ્વામિએ સૂર્યાજ દેવને જવ્ય આદિ-

- વિશેષણવાલો કહેલો છે, તેથી દેવતાની જાતિ ધર્મ છે
પરંતુ સ્થિતિ નથી. તે સંબંધી વિસ્તારથી વર્ણન. ૩૩
- ૨૨ કુમતિયોએ દેવતાઓને અધાર્મિક કહેલા છે, તે સંબંધી
શ્રી સ્થાનાંગ સૂત્રનો અગ્રિપ્રાય. ૩૪
- ૨૩ સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાઓમાં ધર્મ સ્થાપક ગુણો છે તે સંબંધી
શ્રી જગવતી સૂત્રનો આધાર. ૩૫
- ૨૪ સૂર્યાજીદેવનું જાતિ કૃત્ય અનુમોદવાયોગ્ય નથી તેવો કુ-
મતિનો વિચાર અને તે સંબંધે તેની ઉપહાસ્યતાનું વર્ણન. ૩૬
- ૨૫ સૂર્યાજી દેવના નૃત્ય સંબંધમાં વીર પ્રજુના મૌનનું સમાધાન ૩૭
- ૨૬ સાવચ્છ અને નિરવચ્છ વ્યવહારમાં પ્રજુની વાણીના
ક્રમની વિચિત્રતાનું વર્ણન. ૩૮
- ૨૭ દાન અને જાતિ કર્મમાં પ્રજુની મૌનતા ઉપદેશના સંબંધમાં
કેવા આશયવાલી છે તે બાબતમાં કુમતિયોની સમજણ
મિથ્યા છે એમ દર્શાવી તે સંબંધે કરેલું યથાસ્થિત સમાધાન. ૪૦
- ૨૮ જરતાદિકની વાંઠનાઈ નિષેધેલી છે, તેમ જિનાલય કરા-
વવાનો નિષેધ કયો નથી તે બાબતમાં દૃષ્ટાંત યુક્ત સમાધાન. ૪૨
- ૨૯ ઋવ્યસ્તવમાં મુનિને અનુમોદના કરવાનો અધિકાર છે,
એમ સિદ્ધાંતાનુસાર સ્થાપન. ૪૪
- ૩૦ ઋવ્યસ્તવમાં જાતિ અને હિંસાનું મિશ્રણ છે એમ કુમતિની
શંકા અને તેનું વિવ્રત્તાયુક્ત સમાધાન. ૪૫
- ૩૧ ઋવ્યસ્તવ ઉપદેશ કરવાયોગ્ય નહોવાથી અનુમોદવા યોગ્ય
નથી એવી કુમતિની વાણી પરત્વે હેતુયુક્ત સમાધાન. ૪૬

- ૩૨ દયાના પરિણામવાલા અને આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારા સાધુ-
 ઝને હિંસામાં અનુમોદના તથા અનુમતિ નથી તે
 સંબંધે વિસ્તારથી વર્ણન. ૪૭
- ૩૩ મુનિને પૂજા વિગેરે કેમ કરવા યોગ્ય નથી તે બાબતની
 શંકાનું હેતુ યુક્તિ સહિત સમાધાન. ૪૮
- ૩૪ જાવસ્તવ અને ડ્રવ્યસ્તવનો સંબંધ અને જાવસ્તવ સાથે
 ડ્રવ્ય પૂજાની અપેક્ષા મુનિનેનથી તે બાબત સમાધાન. ૫૦
- ૩૫ મુનિ અને શ્રાવકની સામર્થ્યતાની તરતમતા અને
 શ્રાવકને ડ્રવ્યપૂજાની આવશ્યકતાનો ઉપદેશ. ૫૨
- ૩૬ ડ્રવ્યસ્તવમાં જેજે ગુણોનો સમાવેશ છે તેનું વર્ણન. ૫૩
- ૩૭ જાવ આપત્તિનો નાશકરવાની ઇચ્છા રાખનારો શ્રાવક
 જગવંતની પૂજામાં દૂષિત થતોનથી, તે બાબત યુક્તિ
 સહિત સમાધાન. ૫૭
- ૩૮ મુનિને નદી ઉત્તરવામાં નિર્દોષ પળું છે એમ ન્યાય યુક્ત
 સમાધાન ૫૯
- ૩૯ જિન શાસનની ઉન્નતિ કરનાર શ્રાવકને ડ્રવ્ય સ્તવમાં
 હિંસાનો કાંઈ અંશ લાગતો નથી તે બાબત હેતુ દૃષ્ટાંત
 યુક્ત સમાધાન. ૬૦
- ૪૦ શ્રી રીષઝદેવ જગવાને કરેલી વ્યવહારિક પ્રવૃત્તિ
 અને તે સંબંધમાં તેમની નિર્દોષતાનું વર્ણન. ૬૧
- ૪૧ શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં ગણધરોષ શ્રાવકોને પુષ્પાદિથી
 જગવંતની પૂજાકરવા સંબંધે કરેલા ઉપદેશનો અધિકાર. ૬૨

- ૪૨ શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રના સંબંધમાં કુમતિયોનું દૂષણ
અને તે બાબતમાં કરેલું સમાધાન. ૬૪
- ૪૩ જિનાલય કરવાના સંબંધમાં શ્રીકુવલયપ્રજ્ઞ આચાર્યના
ઉપદેશનો અધિકાર અને તે સંબંધે કુમતિયોએ કરેલી
આશંકાનું સમાધાન. ૬૫
- ૪૪ વ્રતધારી મુનિયોને જિનબિંબને નમવાનો આદેશ નથી
એવી કુમતિયોની વાણીનું સમાધાન. ૬૬
- ૪૫ પ્રતિમાં સંબંધી વૈયાવચ્ચ તેની જ્ઞતિદ્વારા આયઠે, એવી
શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રની શાહી. ૬૭
- ૪૬ શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રમાં ચૈત્યપદનો અર્થ જ્ઞાનઠે એમ
કથન કરનારા કુમતિયોની વાણીનું ખંડન. ૬૮
- ૪૭ વૈયાવચ્ચ સંબંધી ચોથા ગુણસ્થાનમાં કરેલા અર્થનું વર્ણન. ૬૯
- ૪૮ પૂષ્પ, જલ અને અગ્નિના જીવોનો વધ કરી પુજા
કરનારા પ્રાણીયોને ધર્મ કેમ આય ? એવી કુમતિયોની
વાણીને પરાસ્ત કરતા થકાં જે વધને કુશાસ્ત્રમાં ધર્મ
કથન કરેલોઠે તે હિંસાઠે, અને સત્ક્રિયાની સ્થિતિ હિંસા
નથી, એમ કરેલું સમાધાન. ૭૦
- ૪૯ દોષવાદી પૂજા કરવાના કરતાં સામાયિક વિગેરે નિર્દોષ
ક્રિયા કરવી એવી કુમતિની વાણીનું, યુક્તિવાલું સમાધાન. ૭૧
- ૫૦ ચૈત્યપૂજામાં આરંજની શંકા કરવાથી જે દોષ લાગેઠે
તેનું વર્ણન. ૭૨
- ૫૧ સાવધ કર્મનો સંદેષ કરનાર અને પાપજીરુ શ્રાવક દ્રવ્ય
પૂજાનો અધિકારી નથી એમ દૃષ્ટાંત યુક્ત ઉપદેશ. ૭૩

- ५२ शुभ जाववाला क्रिया करनारा श्रावकने ज्ञव्य स्तवमां
हिंसा लागती नथी एम युक्ति सहित समाधान. ८२
- ५३ जिन पूजामां अती हिंसा अनर्थ दंडरूप आय के अर्थ
दंमरूप आय ते संबंधमां करेलुं विस्तारवाळुं समाधान. ८६
- ५४ आनंदादि श्रावकोना दृष्टांतोथी कुमतिनी मूढता
सूचवनारू व्याख्यान. ८७
- ५५ लुंपकोनामतनो उपसंहार करतां अकां जिनराजनी
पूजा करनाराउनी ज्ञव्यतानु वर्णन. ९१
- ५६ तीर्थंकर जगवंतनी प्रतिमानुं पुजन केळुं लाजदायक
ते तेनुं वर्णन. ९७
- ५७ प्रतिमानी विधिपूर्वक प्रतिष्ठा संबंधी धर्मसागरनो मत
अने ते बाबतमां करवामां आवेलुं समाधान. ९९
- ५८ अन्य गह्वना चैत्यने नमस्कार करवो योग्य नथी एवा
मतनी बाबतमां करवामां आवेलुं समाधान. १०३
- ५९ प्रतिष्ठाथी प्रतिमाने विषे परमात्मतत्त्वनी समापत्ति प्राप्त
अतां तेनी जक्तिथी आत्माने अता लाजनुं वर्णन. १०५
- ६० पार्श्वस्थ धर्मसागरना मतनो उपसंहार. १०८
- ६१ उपस्थित जक्तिथी प्रेरायेला अंतःकरणथी ग्रंथकारे
जगवंतनी प्रतिमानी करेली स्तुति. १०९
- ६२ ज्ञव्य स्तव मिश्र अर्थात् धर्म अधर्म रूप ते एवा पाशचंज-
ना मतनुं चारपक्षे विकल्प वडे विजागकरी, करेलुं खंडन. ११२
- ६३ अधर्म पक्ष, धर्मपक्ष अने धर्माधर्म पक्ष-आत्रणपक्षमां
गृहस्थने मिश्रपक्ष कहेलोते, ते बाबतमां सूत्रकृतांग

સિદ્ધાંતનો આધાર અને તે આધારે પૂજા અને પોષધની
વતાવેલી તુલ્યતા. ૧૨૪

૬૪ શ્રમણોપાસકને દ્રવ્યસ્તવનો અધિકાર નથી એમ
કહેનારા પાશ્વચંદ્ર મતને પરાસ્ત કરતાં થકાં, ગ્રંથકારે
કરેલા કાવ્યોનું વર્ણન. ૧૨૭

૬૫ જિનપૂજન કરવાનું કર્મ પુણ્ય રૂપ છે, પરંતુ ચારિત્રની
જેમ ધર્મ રૂપ નથી એવું કથન કરનારના મતનું ટૂંકાવ. ૧૨૮

૬૬ લોકોત્તર અને લૌકિક પૂજાના સ્વરૂપનું વર્ણન અને
તેથી થતા લાજનું વર્ણન. ૧૨૯

૬૭ નૈગમાદિ નય અને હેતુ યુક્તિ યુક્ત ગ્રંથ રચતાં ગુરુની
ક્રપાનું સ્વરૂપ બતાવી આપેલો ઉપદેશ. ૧૩૨

૬૮ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ ગર્જિત દૂષણ
આપનારાની કરેલી પરાસ્તતા. ૧૩૩

૬૯ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથની હર્ષોદ્ધાસ યુક્ત ઝક્તિનું સ્વરૂપ. ૧૩૫

૭૦ શ્રી જિનરાજની પ્રતિમાનું સત્ય સ્વરૂપવાલા વિશેષણો
યુક્ત ઉપમાનું વર્ણન. ૧૩૭

૭૧ ગ્રંથકારે કરેલી ગુરુસ્તુતિ. ૧૩૯

॥ श्री जिनाय नमः ॥

॥ श्री प्रतिमा शतकम् ॥

॥ गुर्जर-जाषांतर सहितम् ॥

॥ शार्ङ्गलविक्रीडित वृत्तम् ॥

अँद्र श्रेणिनता प्रतापजवनं जव्यांगिनेत्रामृतं,
सिद्धांतोपनिषद्भिचारचतुरैः प्रीत्या प्रमाणीकृता ।
मूर्तिः स्फूर्तिमती सदा विजयते जैनेश्वरी विस्फुरन्,
मोहोन्मादघनप्रमादमदिरामत्तैरनालोकिता ॥ १ ॥

अर्थ-इंद्रोनी श्रेणि ए नमस्कार करेली, प्रतापना गृहरूप,
जव्य प्राणिजना नेत्रने अमृतरूप, सिद्धांतना रहस्यना विचार
करवामां चतुर पुरुषो ए प्रीतिशी प्रमाण करेली अने स्फुरणाय-
मान एवी श्रीजिनेश्वर जगवंतनी प्रतिमा सदा विजय पामे ठे,
के जे प्रतिमा (मूर्ति) विविध परिणामवादा मोहना उन्माद
अने गाढप्रमादरूपी मदिराशी उन्मत्त एवा कुमति पुरुषोना
जोवामां आवती नशी. १

टीकाकारकृत द्वाररूप काव्यार्थ.

लक्ष्मी अने पुण्यना गृहरूप अणहिवपुर पाटणमां रत्ननी
खाणवडे यथार्थपणाने धारण करनारा ढंढेरक नामना पाडामां

આવેલા શ્રીવીરપ્રભુ, કલિકુંડ પાર્શ્વભગવાન અને પ્રૌઢિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રીશ્યામલા પાર્શ્વનાથ આ ત્રણે જિનેશ્વરો તમારું સદા મંગલ કરો. ૧

ઋગ્વ્ય પુરુષો સ્નાત્ર મહોત્સવો અને પુષ્પાદિથી નિરંતર જેની પૂજા કરે છે, સત્પુરુષો અને મુનિજનો હૃદયકમલમાં જાવથી જેને સ્થાપન કરે છે અને શ્રી પંચાસર પાર્શ્વનાથ નામથી જે શ્રેષ્ઠ પ્રસિદ્ધિને પામેલા છે, તે શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રત્નુ ચિંતામણિથી પણ અધિક તમારાં વાંઙિતો પૂર્ણ કરો. ૨

મહિમાથી જ્ઞાનરૂપ પ્રજ્ઞા આપનારા સારસ્વત (સરસ્વતી સં-બંધી) તેજનું ધ્યાન કરી, પુનમીઆ ગહના અર્ધીશ્વર શ્રીભાવ-પ્રભસૂરિયે પોતાના શિષ્ય જ્યોતીરત્ન માટે પ્રતિમા શતક વૃત્તિ ઉપર સૂત્રના અર્થને સૂચવનારી આ ટીકા તેથી કાંઈ જુદી કરેલી છે. ૩-૪

હુષ્ટ લુંપાક (જૈનાજ્ઞાસ-લોંકા) પુરુષોએ પ્રતિમા પૂજનવિ-ધિનો સ્ફુટ રીતે નિષેધ કરેલ છે. તેના અંશનો આશ્રય લઈ કેટલાક ગહાંતરીકે તેમની જેમ પ્રતિમાને તજી દીધી છે. પાશ દોષના ધાણરૂપ કેટલાકે પ્રતિમાને મિશ્રપદ્ધતિમાં મેલી પૂજવા યોગ્ય કહેલી છે અને ઉત્તમ પંડિતોએજ પુણ્યફલ આપનારી તે નિર્જરા રૂપ પ્રતિમા પૂજેલી છે. ૫

વિશેષાર્થ—સો ગ્રંથ રચનારા મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી એ આ પ્રતિમા શતક ગ્રંથ રચેલો છે. તેમાં પ્રતિમા સંબંધી શંકાનું નિરાકરણ કરવાની ઇચ્છાથી પ્રતિમાની સ્તુતિરૂપ પ્રથમ શ્લોક ઇષ્ટ બીજના ધ્યાનપૂર્વક કહે છે.

શ્રી જૈનેશ્વરી પ્રતિમા સદા જયવંત વર્તે છે. જૈનેશ્વરી અર્થાત્ જિનેશ્વર સંબંધી પ્રતિમા (મૂર્તિ) જે સર્વદા પ્રવાહરૂપે સ્પષ્ટ છે, તે નિરંતર વિજય પામે છે, અર્થાત્ સર્વોત્કૃષ્ટપણે વર્તે છે. (અહિં જિ ધાતુનો અર્થ ઉત્કર્ષ આય છે, તે વિષે આખ્યાતચંદ્રિકા નામના ગ્રંથમાં લખે છે કે જિ ધાતુ પરાજવ અને ઉત્કર્ષ અર્થમાં પ્રવર્તે છે અને તે અકર્મક છે. અહિં વિજયતે તેમાં વિ ઉપસર્ગ છે, તે સર્વથી અધિકપણું સૂચવે છે) તે પ્રતિમા કેવી છે ? ઇંદ્રોની શ્રેણિવડે જે નમસ્કાર પામેલી છે. આ વિશેષણથી એવો વ્યંગાર્થ નિકલે છે કે તે પ્રતિમાને ઉલ્લવનારા કુમતિઉને ઇંદ્રોના નિશ્ચલ શ્રાપ લાગે છે. વલી તે પ્રતિમા કેવી છે ? પ્રતાપ અર્થાત્ ધ્રુવ્ય ચંડાર અને દંડના તેજનું જે ગૃહ છે. આ તેજ સ્થાપનાજી સંબંધી જાણવું. અને સ્થાપનાજીનો ઉપચાર કરી તેની વ્યાખ્યા કરવી. તેથી એવો વ્યંગાર્થ જણાય છે કે તે પ્રતિમાને ઉલ્લવનારા કુમતિઉ શ્રીજગવંતના પ્રતાપાગ્નિથીજ ઝસ્મ અશે. પુનઃ તે પ્રતિમા કેવી છે ? ઝવ્ય અર્થાત્ આસન્ન સિદ્ધિવાદા પ્રાણિઉના નેત્રને અમૃતસમાન છે, કારણ કે તેના દર્શનથી નેત્રના સર્વ રોગ દૂર આય છે અને પરમ આનંદ પ્રાપ્ત આય છે. આ વિશેષણથી એવો વ્યંગાર્થ નિકલે છે કે તે પ્રતિમાના દર્શનથી જેઉના નેત્રને આનંદ અતો નથી, તેઉ અઝવ્ય કે દૂરઝવ્ય જાણવા. વલી તે પ્રતિમા કેવી છે ? સિદ્ધાંતના રહસ્યનો વિચાર કરવામાં ચતુર એવા વિદ્વાનોએ જેને પ્રમાણ કરેલી છે. બલાત્કાર કે દબાણથી નહી, પરંતુ પ્રીતિથી જેને પ્રમાણ કરેલી છે. તેથી એવો વ્યંગાર્થ જણાય છે કે સિદ્ધાંતમાં પ્રતિમાનું પ્રમાણ અને સાબિતી રહેલી

હે. તેથી પ્રતિમાને પ્રમાણ પૂર્વક પ્રીતિથી માનનાર પુરુષો શ્રેષ્ઠ અને આદરવા યોગ્ય હે, અને તે પ્રતિમાને અપ્રમાણ કરનારા પુરુષો સિદ્ધાંતના અજાણ હે. વલ્લી તે પ્રતિમા કેવી હે? સ્ફુર્તિ-મતી અર્થાત્ વધતી કાન્તિવાદી વા અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય યુક્ત હે. આ વિશેષણથી એમ સૂચવ્યું કે તે પ્રતિમાના આરાધક પુરુષો-નેજ બુદ્ધિની સ્ફુર્તિ આવે, અન્યને થતી નથી. પુનઃ તે પ્રતિમા કેવી હે ? જે આદરથી જોવામાં આવતી નથી. અહિં અન્ય અર્થનો અધ્યાહાર રહે હે. કેવા પુરુષોથી જોવામાં આવતી નથી ? વિવિધ પરિણામને પામતો જે મોહોન્માદ તથા ગાઢ પ્રમાદ તે-રૂપ મદિરાથી ઉન્મત્ત થયેલા પુરુષોથી જે જોવામાં આવતી નથી. અહિં મોહ શબ્દમાંજ પ્રમાદનો અર્થ આવી જાત, પરંતુ અનાજોગ બુદ્ધિનો નાશ કરનાર ઇત્યાદિ રૂપ પ્રમાદને અધિક-પણે ગ્રહણ કરવાથી મોહ અને પ્રમાદ બંને ગ્રહણ કરેલા હે. ॥૧॥

પ્રથમ શ્લોકમાં પ્રતિમા સર્વ વિદ્વાનોએ આદર આપવાયોગ્ય હે એમ કહ્યું. હવે નામ વિગેરે ત્રણે નિદ્દેષા જાવનિદ્દેષા તુદ્ય હે એમ સ્થાપનાદ્વારા જાણવી પ્રતિમાનો અનાદર કરનારા કુમ-તિર્જને આદેષ કરી કહે હે.

નામાદિત્રયમેવ જાવજગવત્તાડૂપ્યધીકારણં,
 શાસ્ત્રાત્ સ્વાનુજવાચ્ચ શુરુહૃદયૈરિષ્ટં ચ દૃષ્ટં મુહુઃ ।
 તેનાર્હત્ પ્રતિમામનાદૃતવતાં જાવં પુરસ્કુર્વતા-
 મંધાનામિવ દર્પણે નિજમુખાલોકાર્થિનાં કા મતિઃ ॥૨॥

અર્થ-નામાદિ ત્રણે નિદ્દેષ જાવરૂપ જગવંતના તડૂપપણાની

બુદ્ધિનાં કારણ છે, અને તે શુદ્ધહૃદયવાલા ગીતાર્થ પુરુષોએ શા-
સ્ત્રથી અને સ્વાનુજવથી ઇચ્છેલ છે તથા વારંવાર જોયેલ છે. તેમ-
ઘતાં અર્હત્ પ્રતિમાનો અનાદર કરી માત્ર જાવ અર્હત્ ને જે
માનનારા છે. તેહની બુદ્ધિ દર્પણમાં મુખજોનારા અંધ પુરુષોની
જેમ કોણ માત્ર છે ! ॥ ૧ ॥

વિશેષાર્થ—શુદ્ધ હૃદયવાલા ગીતાર્થ પુરુષોએ નામ વિગેરે ત્રણ-
અર્હિં નામાદિ પદનો અર્થ નામ વિગેરે ત્રણ નિદ્દેષ એમ લેવાનો
છે. એટલે કૃદભિહિત એ વ્યાકરણના ન્યાયથી એવો અર્થ આવ
કે, નિદ્દેષ કરાતાં નામાદિ ત્રણ, જાવરૂપ જગવંત અર્થાત્ નિ-
દ્દેષરૂપે થતા જાવરૂપ જગવંતમાં અજેદ બુદ્ધિના કારણ છે. તે
કારણ શાસ્ત્રના પ્રમાણથી અને સ્વાનુજવ એટલે સ્વગત તાર્કિક
બુદ્ધિના પ્રમાણથી વારંવાર ઇચ્છેલ છે અને જોયેલ છે, અર્થાત્
શાસ્ત્રથી ઇચ્છેલ છે અને અનુજવથી જોયેલ છે. આ કથનથી તત્ત્વ-
પ્રાપ્તિના સમગ્ર ઉપાય સૂચવ્યા. તે વિષે યોગાચાર્યના વચનને
અનુવાદ કરનારા શ્રીહરિભદ્ર સૂરિ કહે છે કે “ આગમેના-
નાનુમાનેન, ધ્યાનાજ્યાસ રસેનચ । ત્રિધા પ્રકટપયન્ પ્રજ્ઞાં લક્ષ્યતે
તત્ત્વમુત્તમં ॥ ” આગમ અનુમાન અને ધ્યાનાજ્યાસ—એ ત્રણ
પ્રકારે બુદ્ધિને પ્રસારનાર પુરુષ ઉત્તમ તત્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી
નામાદિ ત્રણ નિદ્દેષ મધ્યેના સ્થાપના નિદ્દેષ રૂપ અર્હત્ પ્રતિ-
માનો અનાદર કરનારા અને માત્ર જાવ નિદ્દેષનેજ આગલ કરી
પોતાના વચન માત્રને પ્રમાણ કરનારા જે પુરુષો છે, તેહની બુદ્ધિ
દર્પણમાં પોતાનું મુખ જોવાને ઇચ્છતા અંધ પુરુષોના જેવી છે.
અર્થાત્ કાંઈ નથી.

ત્રણ નિદ્દેપાનો અનાદર કરી કેવલ જાવોદ્ધાસ કરવો અશ-
ક્ય છે. શાસ્ત્રપ્રમાણે નામાદિ ત્રણે નિદ્દેપ હૃદયમાં હોયઢે
ત્યારે પરમ ધ્યેયરૂપ પરમાત્મા જાણે આપણી સન્મુખ સ્ફુરણા-
યમાન હોય, હૃદયમાં પ્રવેશ કરતા હોય, મધુર આલાપ કરતા
હોય અને સર્વ અંગોઅંગ અનુજવતા હોય એમ લાગે છે. અને તેથી
સર્વ કદ્યાણની સિદ્ધિ થાય છે. માટે ત્રણ નિદ્દેપના આદર વિના
જાવનિદ્દેપ કેવી રીતે થઈ શકે ? જાવોદ્ધાસ તેનેજ આધીન છે.

પૂર્વપદ્ધ- જાવોદ્ધાસ સ્વાજાવિક થાયઢે.

ઉત્તરપદ્ધ- જાવોદ્ધાસ સ્વજાવિક થાય એવો એકાંત નિશ્ચય
હોયજ નહીં, જો તેમ માનીએ તો અનેકાંત જૈનમતમાં સર્વ
વ્યવહારના ઉદ્દેદનો પ્રસંગ આવે. (આદિં પ્રતિમા હુંપકોને
જે વિશેષણ આપી અંધ પુરુષોની સાથે સરલાવ્યા છે, તે ઉત્પ્રેક્ષા
અલંકાર થાય અથવા કદ્દિપત ઉપમા અલંકાર પણ થાય. તે
બાબત અલંકાર ગ્રંથમાં નિપુણ પુરુષોએ યોગ્ય લાગે તેમ જાણી લેવું.)

આ પ્રમાણે સ્વગત અધ્યાત્મના ગુણવડે ચાર પ્રકારે વંદનાનું
યોગ્યપણું સૂચવ્યું. તેમાં મસ્તક અને ચરણના સંયોગરૂપ વંદન
જાવ જગવંતના શરીરમાંજ સંજવે, પરંતુ આકાશની જેમ અરૂપી
એવા જાવ જગવંતમાં તે સંજવતું નથી. અને જાવના સંબંધથી
શરીરસંબંધી વંદન જાવનેજ લાગુપડે.

પૂર્વપદ્ધ- નામાદિસંબંધી વંદન પણ જાવને કેમ ન પ્રાપ્ત
થાય ? મહાનિશીથ સૂત્રમાં જાવાચાર્યને તીર્થંકર તુલ્ય કહેલા
ઢે અને તેના ત્રણ નિદ્દેપને નકામા ગણેલા છે. તેના પાંચમા અ-
ધ્યયનમાં કહ્યું ઢે કે “ ચાર પ્રકારના આચાર્ય જાણવા, તેમાં

નામાચાર્ય વિગેરે ત્રણ આચાર્ય કરતાં જે જાવાચાર્ય છે તે તીર્થ-
કર સમાન જાણવા.

ઉત્તર પદ્ધ- પરમ શુદ્ધ જાવને ગ્રહણ કરનાર નિશ્ચયનયનો-
જ આ વિષય છે. જેના મતમાં એકપણ ગુણનો ત્યાગ કરવાથી
મિથ્યાદૃષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થાય છે. યદાહુઃ “ જો જહવાયં ન કુણ્ઙ
મિહ્નદિઠી તઉહુ કોન્નોત્તિ ” તેના મતમાં બીજા નિદ્દેપના
અનાદરમાં પણ નૈગમ વિગેરે સર્વ નયથી નામાદિ નિદ્દેપને પ્રમા-
ણ માનેલા છે. તેમ ઠતાં તને આવો વ્યામોહ કેમ થાય છે ?
કારણકે સર્વનય સંમતનેજ શાસ્ત્રાર્થપણું છે, અન્યથા સમકિત
અને ચારિત્રના એક્યને ગ્રહણ કરનારા નિશ્ચય નયવડે અપ્રમત્ત
સંયતજ સમકિતનો સ્વામિ થાય અને પ્રમત્ત ન થાય. અને
તેથી શ્રેણિક વિગેરે અનેક પુરુષોને થયેલું પ્રસિદ્ધ સમકિત તારા
જેવા દેવાનાં પ્રિય માણસે (મૂર્ખે) સ્વિકારવા યોગ્ય ન થાય.
આ અર્થને પ્રતિપાદન કરનાર સૂત્ર આચારાંગ સૂત્રના પાંચમા
અધ્યયનના ત્રીજા ઉદ્દેશમાં કહેલું છે. યથા-“જં સંમંતિ પાસ-
હા તંમોણંતિ પાસહા, જં મોણંતિ પાસહા તં સમ્મંતિ પાસહા ”
અર્થ-જેજે કારક સમકિત છે તે મુનિપણું છે, અને જેજે મુનિપણું
છે તે કારક સમકિત છે, ઇત્યાદિ વડી જાવાચાર્યપણું નામ,
સ્થાપના, ડ્રવ્યથી પ્રશસ્ત છે, ઠતાં તેનું ઉદ્ધંધન કરતું નથી,
અને અંગારમર્દક વિગેરેનું ડ્રવ્ય તો તેનાં નામ, સ્થાપનાની જેમ
અપ્રશસ્તજ છે. તેનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે મહાનિશીથ સૂત્રમાં
આવીજાય છે. વડી ગુરુત્વ નિશ્ચયમાં કહ્યું છે કે જે વસ્તુનો
જાવ નિદ્દેપો શુદ્ધ છે, તેનાં નામાદિ ત્રણે નિદ્દેપો શુદ્ધ જાણવા.

જેમકે ગૌતમાદિકનો જાવ નિદેષો આરાધ્ય છે, તો નામાદિ ત્રણે
 આરાધ્ય છે, અને અંગારમર્દકનો જાવ નિદેષો અશુદ્ધ (અ-
 નારાધ્ય) હોવાથી નામાદિ ત્રણે અનારાધ્ય છે. આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠ
 જાવસંબંધી સર્વ નિદેષનું શ્રેષ્ઠપણુંજ છે, એમ નિશ્ચય આવે છે.
 તેથી તેવા નામ નિદેષનું આરાધન પણ શ્રેષ્ઠ ગણાય. તેવિષે
 શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના સમક્તિ પરાક્રમ નામના અધ્યયનમાં
 કહ્યું છે. યથા—“ચત્વીસથ્રેણં જંતે જિવેકિં જણ્ઠ ? ચત્વીસથ્રેણં
 દંસણ વિસોહિં જણ્ઠિ” અર્થ—હે જગવંત ! ચોવીસથ્રો કરવા-
 થી જીવ શું ઉપાર્જે, જગવંતે કહ્યું કે જીવ દર્શન વિશુદ્ધિ કરે.
 દર્શન આરાધનનું મહાફલ કહેલું છે. વલ્લી જગવતીસૂત્ર વિગેરે-
 માં મહાપુરુષના નામશ્રવણનું મહાફલ કહેલું છે. યથા “ તં
 મહાફલં સ્વલુ અરહંતાણં જગવંતાણં નામ ગોયમસ્સ વિસવણ્યા
 એ ” ઇત્યાદિ. તેમજ નામ, સ્થાપના નિદેષનું આરાધન પણ
 બતાવેલું છે. યથા આલાવો. “ અય શુદ્ધ મંગલેણં જંતે જીવે કિં
 જણ્ઠ ? અય શુદ્ધ મંગલેણં નાણ દંસણ ચરિત્ત બોહિલાજ્ઞં જણ્ઠ
 નાણ દંસણ ચરિત્ત બોહિલાજ્ઞ સંપત્તેણં જંતે જીવેઽંતકિરિશ્ચં
 કપ્પવિમાણોવવત્તિશ્ચં આરાહણં આરાહે ” ઇતિ. હે જગવંત !
 સ્તવ, સ્તુતિરૂપ મંગલવડે જીવને શું લાજ આવે, જગવંતે કહ્યું કે
 સ્તવ, સ્તુતિરૂપ મંગલવડે જીવને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને
 બોધિનો લાજ આવે, અને જ્યારે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને બો-
 ધિનો લાજ આવે ત્યારે તે કલ્પવિમાનોપવર્તી આરાધનને આ-
 રાધે. આ વ્યાખ્યા સિદ્ધ છે. આહિં સ્તવ, સ્તવન અને સ્તુતિ ત્ર-
 ણે પ્રકાર પ્રસિદ્ધ છે, તેમાં ચૈત્યવંદન અવસરે સ્થાપના પ્રત્યુની

પાસે જે કરાય છે તે સ્તુતિ સમજવી. વહી તેવીજ રીતે ઢવ્ય નિદ્દેપની આરાધ્યતા પણ સૂત્રમાં સ્ફુટ રીતે જણાય છે. જેમ શ્રી આદિનાથ જગવંતના સમયમાં સાધુઠ જ્યારે આવશ્યક ક્રિયા કરે ત્યારે ચતુર્વિંશતિ સ્તવના આરાધનમાં ત્રેવીશ ઢવ્ય જિન પણ આરાધ્યપણાને પામેઢે. શ્રી કૃષ્ણદેવ અને અજીતનાથ વિગેરેના સમયમાં એક સ્તવ, દ્વિસ્તવ વિગેરેની પ્રક્રિયા કરી શકાય નહિ, કારણ કે શાસ્ત્રતા અધ્યયનનો પાઠ લેશમાત્ર ફેરવવો તે મૃત્યુના કોપની જેમ વજ્રલેપ જેવો છે. અર્થના ઉપયોગથી રહિત એવું કીર્તન રાજાની વેઠજેવું છે, અને તેથી તે યોગીકુલ જન્મને બાધક છે, તે કારણથીજ ઢવ્ય આવશ્યકનો નિષેધ કરેલો છે, કારણકે સૂત્રમાં તેનો ઉપયોગ રહેતો નથી, વહી ઢવ્યની ઉદ્ઘોષણા અનુયોગદ્વાર વિગેરે સૂત્રોમાં સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ અર્થના ઉપયોગના સ્વિકારપણાથીજ ઢવ્યજીવની આરાધ્યતા સિદ્ધ થાય છે. આ ઉપરથી શાસનની વિડંબના કરનારા ટુંપકો એવો ઉપહાસ કરેઢે કે, જો ઢવ્ય જિનનું આરાધ્યપણું સ્વિકારીતો હસ્તમાં લીધેલી અંજલિમાં રહેલા સૂદ્ધ જીવોનું પણ આરાધ્યપણું પ્રાપ્ત થાય, કારણ કે કોઈ સમયે તે જીવોને પણ જિનપદવીની પ્રાપ્તિનો સંજવ છે. આ તેમનો ઉપહાસ તદન નિર્માદ્ય છે. કારણ કે તેવા જીવોમાં ઢવ્ય જિનપણાને નિશ્ચય કરનારા પર્યાયનું આપણને જ્ઞાન નથી. જો તેવું જ્ઞાન હોયતો તે જીવોનું પણ આરાધ્યપણું સંજવેઢે. શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માની વાણીથી જિનપર્યાય જાણી ઋતતચક્રીઐ મરિચિને વંદના કરી હતી, તે અધિકાર પ્રસિદ્ધ છે. દીર્ઘકાલે પણ પ્રસ્થક વિગેરેના દૃષ્ટાંતથી દૂર

એવા નૈગમ નયના અજિપ્રાયવડે તેનો આશ્રય કરી શકાય છે. વહ્ની જ્ઞાનીના વચનથી યોગ્યતા વિશેષ જાણી દોષ કે ઉપેક્ષા પણ થાય છે, અને તેપ્રમાણે મુનિયોને વંદન, વૈયાવૃત્ય વિગેરે વ્યવહાર પણ ચાલે છે. આપ્રમાણે શ્રી વીરપ્રજ્ઞના વચનથી અતિમુક્ત મુનિનું જીવિષ્યમાં જીવન પણ જાણી સ્થવિરોષ વ્રતની સ્વલ્પનાની ઉપેક્ષા કરી તેમનું વૈયાવચ્ચ કર્યું હતું.

વહ્ની “ નમો સુઅસ્સ ” શ્રુતજ્ઞાનને નમસ્કારહો-ઇત્યાદિ વાક્યોથી જ્ઞવ્ય નિદેપની આરાધ્યતા પ્રતીત થાય છે. અક્ષર વિગેરે શ્રુત જેદમાં, સંજ્ઞા, વ્યંજન, અક્ષર વિગેરે જાવ શ્રુતના કારણ હોવાથી તેમને જ્ઞવ્યશ્રુતપણું પ્રાપ્ત થાય છે. યથા “ દ્વ સુઅંજં પત્તય પોત્થય લિહિતં ” પત્ર પુસ્તક વિગેરેમાં જે લખેલું તે જ્ઞવ્યશ્રુત છે, અને તે આગમ પ્રમાણથી સિદ્ધ છે. શ્રી જિન-વાણીનો યોગ જે જ્ઞવ્યશ્રુત તે શ્રોતાએ જાવશ્રુતનું કારણ છે. આ પ્રમાણે હોવાથી જાવનિદેપને કાંઈપણ વિપરીત જિન્નતા નથી. આવી રીતે ચારે નિદેપનું આરાધ્યપણું સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૨ ॥

એવી રીતે સિદ્ધ થવાથી તે પ્રતિમા બ્રાહ્મી લિપિની જેમ સૂત્ર-ન્યાયથી વંદવાયોગ્ય છે, તેથી તેને ઝલવનારા કુમતિયોની મૂઢતા યુદ્ધી કરે છે.

યુસં મોહવિષેણ કિં કિમુ હતં મિથ્યાત્વદંજોલિના,
મગ્નં કિં કુનયાવડે કિમુ મનો લીનં તુ દોષાકરે ।
પ્રજ્ઞસૌ પ્રથમં નતાં લિપિમપિ બ્રાહ્મીમનાલોકયન્,
વંધાર્હત્પ્રતિમા ન સાધુજિરિતિ વ્રૂતે યદુન્માદવાન્ ।૩।

અર્થ-પ્રજ્ઞસિ (જગવતી) સૂત્રમાં શ્રીસુધર્મા સ્વામિએ પ્રથમ નમસ્કાર કરેલી બ્રાહ્મી લિપિને પણ નહીં વિચારતો તે કુમતિ મોહને વશ થઈ કહે છે “સાધુર્જન અર્હતની પ્રતિમા વંદન કરવા યોગ્ય નથી” આતે શું તેનું મન મોહરૂપ વિષથી લુપ્ત થઈ ગયું છે ? વા મિથ્યાત્વરૂપ વજ્રથી હણાઈ ગયું છે ? વા કુનયરૂપ ધાડામાં ટુંચી ગયું છે ? કે દોષની સ્ત્રીમાં લીન થઈ ગયું છે ? ૩.

વિશેષાર્થ-પ્રજ્ઞસિ સૂત્રમાં પ્રથમજ સુધર્મા સ્વામિએ નમસ્કાર કરેલી શ્રી બ્રાહ્મીલિપિને પણ ધારણા બુદ્ધિથી નહીં વિચારતો કુમતિ “ અર્હતની પ્રતિમા સાધુર્જને વંદન કરવા યોગ્ય નથી ” એમ મોહને વશ થઈ બોલે છે, તે શું તેનું મન મોહરૂપી વિષવડે વ્યાકુલ થયેલું છે ! મિથ્યાત્વરૂપ વજ્રથી હણાયેલું છે ! વા દુર્નયરૂપી કુવામાં મગ્ન થયેલું છે ! (અહિં યદ્વા તુ અવ્યય ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર બતાવે છે) વા દોષનો સમુહજે દોષાકર તેમાં લીન થયું છે ! અહિં એવો પણ અર્થ ધ્યાય કે દોષાકર એટલે ચંદ્ર તેમાં ઢાયાના આશ્લેષથી મન પેસી જાય છે, એમ વેદમતમાં માને છે. અર્થાત્ તેમાં શું મૃત્યુ પામેલું છે ! અહિં અંધકાર જાણે અંગને લિપ્તું હોય એ દૃષ્ટાંત પ્રમાણે મોહરૂપ વિષ વ્યાપવાથી લુંપક કુમતિના મનની મૂઢતા થઈ ગયેલી છે. પ્રજ્ઞસિ સૂત્રમાં “અમો વંજીએ લિવીએ” બ્રાહ્મીલિપિને નમસ્કાર. એવું પદ મુકેલું છે. ૩

હવે નામપ્રત્યે વંદવાયોગ્ય સ્થાપનાને સ્થાપિત કરે છે.

કિં નામસ્મરણેન ન પ્રતિમયા કિં વા ત્રિદા કાનયોઃ,
સંબંધઃ પ્રતિયોગિનાન સદૃશો જાવેન કિં વા દુયોઃ॥

तद्व्यं द्वयमेव वा जडमते त्याज्यं द्वयं वा त्वया,
स्यात्तर्कादत एव लुंपकमुखे दत्तो मषीकूर्चकः ॥ ४ ॥

अर्थः—चतुर्विंशति स्तवमां रहेला नामना स्मरणथी के प्रतिमा-
थी शुं ठे ? ते बंनेमां शो जेद ठे ? बीजा निक्षेप के जावनिक्षे-
पनी साथे ते नाम अने स्थापनानो संबंध शुं सरखो ठे ? जरा
फेर ठे, तेथी हे जरुमतिवाला ! कांतो तारे ते बंनेने वांदवा
अथवा तो ते बंनेने त्याग करवा. आ तर्कथी ते लुंपक दुर्म-
तिना मुखपर मषीनो कुचडो आप्यो, अर्थात् तेना मुख उपर
श्यामता आपी.

विशेषार्थ—चतुर्विंशति स्तव विगेरेमां रहेलां नामना अनुचिं-
तनथी कदि अहिं शंका आय के नामस्मरण पुद्गलात्मकपणा-
थी आत्माने उपकारी न आय, पण नामस्मरणमां गुणनी समा-
पत्ति आय तो तेथी फल आय. तेथी कहे ठे के प्रतिमाथी पण शुं ?
उत्तर के—प्रकाशमान, गुणसमुद्ग अने लोकोत्तर मुद्राथी अलं-
कृत एवी जगवंतनी प्रतिमाना दर्शनथी पण सर्वातिशयी जग-
वंतना गुणोनुं स्मरण अथाथी तथाप्रकारे ध्यान अवानो संजव
ठे. कह्युं ठे के—

“ प्रशम रस निमग्नं दृष्टि युग्म प्रसन्नं, वदन कमलमंकः
कामिनी संग शून्यः । करयुगमपि यत्ते शस्त्र संबंध वन्ध्यं, तदसि
जगति देवो वीतराग स्वमेव ॥ अहिं कोइ शंका करे के नाम
अने नामवालांनी साथे वाच्यवाचक संबंध ठे, पण स्थापनाने तेवो
संबंध तथ नथी तेमां तेदलो जेद ठे, तेथी कहे ठे के प्रतियो-

गिनी साथे एटले बीजा निक्षेपने निरूपण करनार जावनिक्षे-
पनी साथे ते बंने नाम अने स्थापनानो संबंध शुं सरखो ठे के
तेमां परस्पर कांडक विषमपणुं ठे ? उत्तर के एकमां वाच्यवा-
चक जाव अने बीजामां स्थाप्यस्थापक जाव ठे, तेदलो अवि-
शेष ठे. आ युक्तिथी हवे प्रतिवादीने आक्षेप करे ठे. तो हे
जडमति ! तारे ते बंने नाम अने स्थापनाने अविशेषपणे वंदना
करवी, कारण के बंनेमां जगवंतना अध्यात्म विषे विशेष तफा-
वत नथी. अने जो अंतरंग प्रतीतिनो अज्ञाव होय तो ते बंनेनो
त्याग करवो. आ युक्तिथी तेने प्रतिमानो अंगीकार करवो पडे
अने ते तेने अनिष्ट अयुं तेथी ते लुंपक प्रतिवादीना मुख उपर
मपीनो कुचडो लाग्यो अर्थात् मुख उपर मद्दिनता आवीगइ,
एवो पण जावार्थ निकले के ते मौन रह्यो. (अहिं असंबंधमां
संबंधरूप अतिशयोक्ति अलंकार आय ठे) वली एवो पण
तर्क आय के जे जावनिक्षेप ठे ते अवंच्य स्थापना निक्षेपनो
प्रतियोगी आय के अवंच्य नाम निक्षेपनो प्रतियोगी आय; आवा
तर्कनुं जे व्यधिकरण (असदृश) पणुं ठे ते पण उडी जाय ठे.

एवी रीते युक्तिथी प्रतिमा विगेरेनो निर्णय करी, हवे तेना
विराधक पुरुषोनुं उपहास्य अने आराधक पुरुषोनी स्तुति करे ठे.
स्वांतं ध्वांतमयं मुखं विषमयं दृग् धूमधारामयी,
तेषां यैर्न नता स्तुता न जगवन्मूर्तिर्न वा प्रेक्षिता ।
देवैश्चारणपुंगवैः सहृदयैरानंदितैर्वदिता,
ये त्वेनां समुपासते कृतधियस्तेषां पवित्रं जनुः ॥५॥

અર્થ:-જેઝંણ જગવંતની મૂર્તિને નમસ્કાર કર્યો નથી, તેનું હૃદય અંધકારમય છે, જેઝંણ તેની સ્તુતિ કરી નથી તેનું મુખ વિષમય છે અને જેઝંણ તેનાં દર્શન કર્યો નથી તેમની દૃષ્ટિ ધુમ્ન ધારાથી વ્યાપ્ત છે. દેવતાઝંણ, ચારણ મુનિયોણ અને તત્ત્વવેત્તાઝંણ આનંદથી વંદના કરેલી તે પ્રતિમાની જે ઉપાસના કરે છે, તેઝંણની બુદ્ધિ કૃતાર્થ છે, અને તેમના જન્મ પવિત્ર છે.

વિશેષાર્થ- જેઝંણ જગવંતની પ્રતિમાને નમસ્કાર કર્યો નથી, તેમનું હૃદય અંધકારમય છે, કારણ કે હૃદયમાં નમસ્કાર કરવાના પરિણામરૂપ પ્રકાશનો અજાવ હોવાથી ન નમન કરવારૂપ અંધકાર રહ્યા કરે છે. જેઝંણ જગવંતની પ્રતિમાની સ્તુતિ કરી નથી, તેમનું મુખ વિષમય છે, કારણ કે સ્તુતિરૂપ સુજાપિત અમૃતનો તેમના મુખમાં અજાવ છે. અને તેથી વિષનું સત્ત્વ રહેલું છે. જેઝંણ જગવંતની પ્રતિમાનું અવલોકન કર્યું નથી, તેમની દૃષ્ટિ ધુમ્ન ધારાથી વ્યાપ્ત છે, કારણ કે જગતની દૃષ્ટિને અમૃતસિંચન સમાન તૃપ્તિ આપનાર તે પ્રતિમાના દર્શનનો તેમને અજાવ હોવાથી તેમનાં નેત્ર ધુમ્નધારાથી આવૃત થયેલાં છે, એમ સિદ્ધ થાય છે. વલી અંધકાર, વિષ અને ધુમ્ન વિગેરે દોષથી તેમનામાં તેવી જાતના બીજા પણ દોષ છે, એમ નિશ્ચય થાય છે. (અહિં કાવ્યલિંગ અલંકાર સાથે અતિશયોક્તિ અલંકાર છે.) જે કૃતાર્થ બુદ્ધિવાલા પંડિતો એ જગવંતની પ્રતિમાની ઉપાસના કરે છે, તેમના જન્મ નિરંતર મિથ્યાત્વ રૂપ મલ્લના પરિત્યાગથી પવિત્ર છે. તે પ્રતિમા સુર, અસુર, વ્યંતર અને જ્યોતિષી દેવતાઝંણ, જંઘાચારણ, વિદ્યાચારણ મુનિયોણ અને તત્ત્વવેત્તા પુરુષોણ

આનંદથી વંદના કરેલી છે, કારણ કે આગમ સિદ્ધ શિષ્ટાચાર હોવાથી તેની ઉપાસના દેવતાદિકના જન્મને પવિત્ર કરનાર થાય છે. દેવતાએ જેવી રીતે વંદના કરેલી છે તે આગલ શ્લોકમાં સ્ફુટ કરીશું, અને ચારણમુનિનો અધિકાર પ્રજ્ઞાસિસૂત્રના વીશ-મા શતકના નવમા ઉદ્દેશમાં વર્ણવ્યો છે. યથા “ કશ્ચિદ્દાણં જંતે ચારણ પન્નત્તા ” इत्यादि આલાવાથી જાણી લેવું.

એવી રીતે પ્રતિમાનો સ્વીકાર કહ્યો, હવે તેમાં કુમતિઉંપ કલ્પેલી આશંકાને નિરાસ કરી કહે છે.

પ્રજ્ઞાસૌ પ્રતિમાનતિર્ન વિદિતા કિં ચારણૈર્નિર્મિતા,
તેષાં લબ્ધ્યુપજીવનાદિકટના જાવાત્વનારાધના ।

સા કૃત્યાકરણાદકૃત્યકરણાદ્ જન્મવ્રતત્વં જવે ,
દિત્યેતા વિલસન્તિ સન્નયસુધાસારા બુધાનાં ગિરઃ॥૬॥

અર્થ—પ્રજ્ઞાસિ (જગવતી) સૂત્રમાં ચારણમુનિયોએ કરેલી પ્રતિમાની વંદના શું પ્રસિદ્ધ નથી? અર્થાત્ પ્રસિદ્ધ છે. તે ચારણ મુનિયોનું જીવન લબ્ધિથી છે, અને તે જીવન પ્રમાદરૂપ છે, તેથી તેઓને આલોચનાનો અજાવ છે, અને તેથી તેમની અનારાધના ગણાય છે. તે અનારાધના કરવા યોગ્ય ન કરે અને ન કરવા યોગ્ય કરે તે રૂપ છે અને તેથી તેમને વ્રત જંગપણું પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રકારની શુચ્ચનયરૂપ અમૃતવડે શ્રેષ્ઠ એવી વિદ્વાનોની વાળી વિદ્વાસ કરે છે. ॥ ૬ ॥

વિશેષાર્થ—જગવતી સૂત્રમાં જંઘાચારણ, વિદ્યાચારણ મુનિયો-એ કરેલી પ્રતિમાની વંદના શું પ્રસિદ્ધ નથી ! અર્થાત્ પ્રસિદ્ધ

હે. સિંહસમાન સુધર્મા સ્વામિનું વચન સૂર્યપ્રકાશ જેવું છે, તે કુમતિરૂપ ધ્રુવડ પહીંથી અપન્દવકરી (બુપાવી) શકાય તેમ નથી.

પૂર્વપદ્ધ-તમે જે કહ્યું તેતો સ્પષ્ટ છે, પરંતુ ચૈત્યવંદન નિમિત્ત આલોચના કર્યા વગર તેમને અનારાધક પાણું કહેલું છે, કારણ કે “ તસ્સઠાણસ્સ અણાલોઙ્ગા અપડિક્કંતે કાલંકરેઙ્ ” ઇત્યાદિ જગવતી સૂત્રમાં પાઠ છે, અને તેથી અમે તેડની ચૈત્યવંદના રસ-જરેલી જાણતા નથી.

ઉત્તરપદ્ધ-તે જંઘાચારણ, વિદ્યાચારણ મુનિયોને લલ્લિ ઉપ-જીવન છે, અને લલ્લિ ઉપજીવન તે પ્રમાદ ગતિ છે, કારણકે તીરના વેગની જેમ શીઘ્ર ગતિએ ગમન કરતાં વચમાં તીર્થયાત્રા તથા શાસ્વતા દેહેરા પ્રમુખ રહી જાય છે, તેથી તેમને ચિત્તમાં બહુ खेદ ઉપજે છે. અહિં તીરના વેગની જેમ ગમન તે આલોચના કરવા યોગ્ય છે. મૂલમાં વિકટના શબ્દનો અર્થ આલોચના આય છે. “ આલોચણા વિચિત્તણા ” એવું નિર્યુક્તિ વચન છે. તે ચારણમુનિયો આલોચણ કરી કાલ કરેતો આરાધક છે અને તે વિના કાલ કરેતો વિરાધક છે. વડી અનારાધના કૃત્યતો પ્રમાદ-ની આલોચના ન કરવાથી તથા અકૃત્ય કરવાથી અર્થાત્ ચૈત્યવંદનમાં મિથ્યાપણું કરવાથી ગણાય, અને તેને જો અનારાધના કહેવામાં આવે તો જગ્નવ્રતપણું થાય કારણકે મિથ્યાત્વના સહચારી એવા અનંતાનુબંધીના ઉદયથી ચારિત્રનો મૂલમાંથી ઉચ્છેદ થઈ જાય છે. તે વિષે સૂત્રમાં એવું વચન છે કે “ કષાય ચારિત્રને મૂલમાંથી ઢેદે છે ” તેથી તેપ્રમાણે આયતો માત્ર આ-

લોચના કર્યાથી શોધી શકાય તેમ નથી. આવો કુતર્કરૂપ સઘ-
લો જાર મિથ્યા કટપના કરનારા કુમતિના મસ્તક ઉપર સદા
રહો. આ પ્રમાણે શુજનયરૂપ ઉત્તમ રસ મિથ્યા કટપનારૂપ
વિષના વિકારને પરાસ્ત કરનાર હોવાથી અમૃતરસ સમાન છે.
તે રસવડે શ્રેષ્ઠ એવી સિદ્ધાંતના પારગામીઝની વાણીઝ છે. ॥ ૬ ॥

કુમતિયોનો એવો મત છે કે ચારણ મુનિયોની ગતિનો જેટલો
વિષય કહ્યો છે, તેટલા પ્રદેશમાં જવાની પરીક્ષા કરી જોવામાંજ
તેમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. તે પરીક્ષા કરવા જ્યારે તેઝ ગમન કરે
છે, ત્યારે તેમને અપૂર્વ ચૈત્યોનું દર્શન થવાથી વિસ્મય આવે છે
અને તે વિસ્મયનેલીધે તેઝ તેમની વંદના કરે છે, કાંઈ પોતાની
પ્રીતિ રસનાઝહ્વાસથી કરતા નથી, માટે તેમનું તે આચરણ શિ-
ષ્ટાચાર ન કહેવાય. તે દૃષ્ટાંતથી સર્વ સાધુઝને પણ તેમને વંદન
કરવાની યોગ્યતા તેવીજ છે. આપ્રમાણે તે કુમતિયોની શંકા
વતાવી તેનો નિષેધ કરે છે.

તેષાં ન પ્રતિમાનતિઃ સ્વરસતો લીલાનુષંગાત્તુ સા,
લઙ્ઘ્યાપ્તાદિતિ કાલકૂટકવલોજારા ગિરઃ પાપ્મનાં ।
હંતૈવં ન કથં નગાદિષુ નતિર્વ્યક્તા કથં વેહ સા,
ચૈત્યાનામિતિ તર્કકર્કશગિરા સ્યાત્તન્મુખં મુદ્ઝિતં ॥

અર્થઃ— તે ચારણ મુનિયોને પ્રતિમાની વંદના પોતાના પ્રીતિ
રસથી નથી, પણ લઙ્ઘિથી પ્રાપ્ત થયેલા કૌતુક લીલાના પ્રસંગ-
થી છે. આવી કાલકૂટના કોલીયાના ઝડ્ગારજેવી તે પાપીઝ-
ની વાણી છે. તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે જો તેમ હોય તો (મા-

નુષોત્તર આદિ) પર્વતોવિષે તેઝની વંદના કેમ ન આય ? ત્યાં-
પણ કૌતુકથી થવી જોઈએ, અને અહિં (જરત, વિદેહાદિ દેત્રોમાં
આવેલા) ચૈત્યોનેવિષે તેમની વંદના સ્પષ્ટ રીતે થયેલી છે, તેનું
શું કારણ ? આવી કઠોર તાર્કિક વાણીથી તે પાપીઝનું મુખ
મુદ્રિત થઈ જાય છે. ૭

વિશેષાર્થ:- તે જંઘાચારણ, વિદ્યાચારણ મુનિઝં પ્રતિમાને સ્વ-
રસ અર્થાત્ શ્રદ્ધા ઋક્તિવાલા પરિણામથી વંદના કરતા નથી,
પણ લ્હવિધથી પ્રાપ્ત થયેલી કૌતુકલીલા જોવાની ઇચ્છાથી પ્રવ-
ર્તતા તેમનું સાંનિધ્ય થઈ જવાથી તેઝ વંદના કરે છે. કદિ તેવી
રીતે શ્રદ્ધા ઋક્તિવિના વંદના કરે તો તેમને શી હાનિ થવાની ?
કારણ કે શ્રદ્ધા ઋક્તિપૂર્વક અકૃત્ય કરે તોજ દોષ લાગે છે.
આવા પ્રકારની તે પાપી કુમતિયોની વાણી પ્રવર્તે છે, જે વાણી
કાલકૂટ (વિષ)ના કોલીયાના હદ્ગારરૂપ છે, અર્થાત્ તે હ-
દ્ગાર કાલકૂટ વિષના કોલીયાજ છે. કારણ કે જેમણે મિથ્યા-
ત્વરૂપ કાલકૂટ (વિષ) ઋક્ષણ કરેલું હોય, તેમના મુખમાંથી
તેવાજ હદ્ગાર નિકલવાનો સંજવ છે. હવે તેનો ઉત્તર આપે છે.
જો એવીરીતે લીલા કૌતુકથી વિસ્મય પામી તે મુનિયો વંદના
કરતા હોય તો માનુષોત્તર, નંદીશ્વર, રુચક, મેરુપર્વત અને તેના
હઘાન વિગેરેમાં તે ચારણો વંદના કરતા નથી તેનું શું કારણ ?
તેનું પણ અપૂર્વ દર્શન છે, તેથી વિસ્મય પામી તે થવાનો સંજવ
છે. તેમજ આ જરત, વિદેહાદિ દેત્રમાં જ્યારે ત્યાંથી પાઠા ફરે છે,
ત્યારે તેઝે અત્રેના ચૈત્યોની વંદના કરેલી છે તેનું શું કારણ ?
આવી તાર્કિક કર્કશ વાણીથી તે પાપીઝનું મુખ બંધ થઈ જાય

હે, અર્થાત્ આ ઉત્તરથી પ્રત્યુત્તર આપવાને સમર્થ થતા નથી. અહિં એમ સમજવાનું છે કે, જેમ ગોચરીના ઉદ્દેશથી નિકલેલા સાધુ વચમાં આવી મલતા સાધુર્ણને વંદના કરે છે, તેમ તે ચાર-ણ મુનિયો વચમાં આવતા નંદીશ્વરાદિ તીર્થોની પ્રતિમાને સ્વરસ-થી વંદના કરે છે, અને તે વાદલાવગર થયેલી અમૃતવૃષ્ટિની જેમ પરમ હર્ષની હેતુરૂપ છે. ૭

સૂત્રમાં “ ચેઙ્ઞાઙ્ વંદે ” એ પદનો એવો અર્થ છે કે “ જેમ જગવંતે કહ્યું તેમજ નંદીશ્વરાદિકમાં અવલોક્યું. અહા ! જગવં-તનું જ્ઞાન યથાર્થ સત્ય છે, એમ અનુમોદના કરે છે ” કારણ કે ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ જ્ઞાન આવે છે. આપ્રમાણે મુગ્ધ લોકોની પ-ર્ષદામાં મસ્તક ધુણાવી વ્યાખ્યાન કરતા એવા કુમતિ ઉપહાસ્ય કરતાં થકાં કહે છે.

જ્ઞાનં ચૈત્યપદાર્થમાહ ન પુન મૂર્તિં પ્રચીયાં દિષન્
વંથં તત્તદપૂર્વવસ્તુકલના દૃષ્ટાર્થસંચાર્યપિ

ધાતુપ્રત્યયરૂઢિવાક્યવચનવ્યાખ્યામજાનન્નસ્ય

પ્રજ્ઞાવત્સુ જડઃ શ્રિયં ન લક્ષતે કાકો મરાલેષ્વિવ ૮

અર્થ:- શ્રી જિનશાસનનો દેષી કુમતિ ચૈત્યશબ્દનો અર્થ જ્ઞાન કહે છે. પણ પ્રજ્ઞુની મૂર્તિ કહેતો નથી. જે જ્ઞાન જોયેલા અર્થમાં સંચારી છે તે ઢતાં પણ તે તે અપૂર્વ વસ્તુને જાણાવવાથી વંદના કરવાયોગ્ય છે. ધાતુ, પ્રત્યય, રૂઢિ, વાક્ય અને વચનની વ્યાખ્યાને નહિ જાણતો તે જડમતિ હંસોનેવિષે કાગડાની જેમ વિદ્વાનોમાં શોષા પામતો નથી. ૮

વિશેષાર્થ:- જિનશાસન ઉપર ઘેષ કરનાર કુમતિ, ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ જ્ઞાન કહે છે, પ્રત્યુની મૂર્તિ કહેતો નથી. તે કહે છે કે, તે કેવું જ્ઞાન છે ? તેતે અપૂર્વ વસ્તુના જાણવાથી વંદના કરવાયોગ્ય છે, તેમજ અનુમોદના કરવાયોગ્ય છે; વહી તે જ્ઞાન જોયેલા અર્થમાં સંચાર કરનારું છે. એટલે આ લોકમાં ચૈત્યવંદન સંચરિષ્ણુ અને ભવિષ્ણુ શબ્દના અર્થવાલું પણ અપૂર્વ દર્શનથી વિસ્મય ઉત્પન્ન કરનારું હોવાથી જગવંતના જ્ઞાનને વંદનીયપણું છે. અહિં “ ચેઙ્ઞાઈ વંદે ” એ વાક્યની ઉપપત્તિ થતી નથી, કારણ કે તેમાં અપૂર્વનું અદર્શન છે. એવી રીતે અપિ શબ્દ અનુચિતપણું બતાવે છે. આપ્રમાણે માનતો તે જડમતિ વિદ્વાનોની સજ્ઞામાં ઉત્તરોત્તર સમૃદ્ધિને પ્રાપ્ત થતો નથી. કોની જેમ ? રાજહંસોમાં કાગડો શોજા પામતો નથી તેમ. (ઉપમા અલંકાર છે) શામાટે તે શોજા પામતો નથી ? શબ્દના ધાતુ વિગેરે કાંઈ જાણતો નથી. જેમ કે ચૈત્ય શબ્દમાં ચિત્તિસંજ્ઞાને ધાતુ છે, તેને કર્મણિમાં ણ્ય પ્રત્યય આવ્યો, તે ઉપરથી તેનો અર્થ અર્હત્ પ્રતિમા થાય છે. ચિત્તિ સંજ્ઞાને એટલે સંજ્ઞાન જે કાષ્ઠવિગેરેના કાર્યમાં સામી પ્રતિકૃતિ (નકલ) જોઈ સમ્યક્ પ્રકારે જ્ઞાન (ઉદ્ધણું) થાય તે. જેમ કે “ આ અર્હત્ની પ્રતિમા છે. ” અહિં પ્રકૃતિ (મૂલ) નો કેવલ, જ્ઞાન અર્થ જાણતો અને પ્રકૃતિ, પ્રત્યય નહિ જાણતો તથા રુદિ પણ નહિ જાણતો, તે તેમ બોલે છે. અહિં રુદિ એટલે ચૈત્યશબ્દ જિનગૃહવિગેરેમાંજ રુદ્ધ છે. તેવિષે કોષકાર લખે છે કે “ ચૈત્યં જિનૌકસ્તદ્ બિંબં, ચૈત્યો જિનસજ્ઞાતરુઃ ” અર્થ- ચૈત્યશબ્દ જિ-

નગૃહ અને જિનબિંબમાં નપુંસકે પ્રવર્તે છે અને જિનસન્નાના વૃદ્ધ અર્થમાં પુલ્લિંગે પ્રવર્તે છે. તેથી એમ સિદ્ધ થયું કે વિપરીત વ્યુત્પત્તિવડે નામ જ્ઞેદ અને પ્રત્યયના યોગનો અર્થ પણ ઊડી ગયો, કારણ કે યોગથી રૂઢિ બલવાન છે. જો તેમ ન હોય તો પંકજ શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ અર્થ કાદવમાં થયેલું એવો છે, તેથી પંકજ શબ્દ વડે શેવાલ વિગેરેનો બોધ થવાનો પ્રસંગ આવે. હવે વાક્યવિષે કહે છે. આકાંક્ષાવાલા પદનો જે સમુદાય તે વાક્ય કહેવાય છે. અહિં “ ચેદ્આઈ વંદે ” એટલે ચૈત્યોને હું વંદના કરું હું એવો વાક્યાર્થ છે, તેને તેજ્ઞ જ્ઞાન અર્થસાથે ઘટાવે છે, જેમ કે જગવંતનું જ્ઞાન નંદીશ્વરાદિકમાં વર્તે છે. અહિં જ્ઞાનના જગદ્વૃત્તિપણને બીજાનું સાધારણ્ય આપવું તે વિસ્મયકારક છે. હવે વચનવિષે કહે છે. ચૈત્યશબ્દનો જ્ઞાન અર્થ તે એકજ છે અને અહિં જ્ઞાનઅર્થે ચૈત્યશબ્દનું દ્વિતીયા વિજ્ઞક્તિનું બહુવચન મુકે છે તે અનુચિત છે, કારણ કે કોઈ ઠેકાણે તેવું અનુશાસન નથી તેમજ તેવો પાઠ પણ નથી. જો તેમ થતું હોત તો “કેવલ નાણં” એ સ્થાને “ કેવલ ચેદ્આઈ ” એવો પ્રયોગ આવવો જોઈએ. આપ્રમાણે ચારણ મુનિયોને પ્રતિમા વંદનીય છે, એ અધિકાર કહ્યો. ૮

હવે દેવતાઈને પ્રતિમા વંદનીય છે, એ અધિકારનો આરંજ કરી, તેમાં પ્રથમ દેવતાઈએ અર્દત્ પ્રતિમા શરણ કરવાયોગ્ય છે, તે રૂપે સ્તુતિ કરે છે.

અર્દ્ધચૈત્યમુનીંદ્રનિશ્રિતતયા શક્રાસનદ્માવધિ,
પ્રજ્ઞતૌ જગવાન્ જગાદ ચમરસ્યોત્પાતશક્તિં ધ્રુવં ।

જૈનીં મૂર્તિમતો ન યોત્ર જિનવજ્ઞાનાતિ જાનાતુ ક-
સ્તં મર્ત્યં વત શૃંગપુઢરહિતં સ્પષ્ટં પશું પંડિતઃ ॥ ૯ ॥

અર્થ-પ્રજ્ઞાપ્તિ સૂત્રનેવિષે શ્રીજગવંતે અર્હતપ્રતિમા અને મુ-
નિયોની નિશ્રાના હેતુથી અસુરકુમારરાજ ચમરેંઝને શક્રેંઝના
આસનની પૃથ્વીસુધી ડહવાની શક્તિ નિશ્ચયપણે કહેલીઠે.
તેમ ઠતાં પણ જે કુમતિ આ જિનશાસનમાં જિનપ્રતિમાને શ્રી
જિનેશ્વરસમાન ન જાણે તેવા પુરુષને કયો પંડિત, મનુષ્ય જાણે
અર્થાત્ કોઈ ન જાણે. તેને તો શીંગડા અને પુઢડાવગરનો
સાદ્ગત્ પશુ જાણે. ૯

વિશેષાર્થ-તીર્થકરો, તેમની પ્રતિમાઠ અને પરમસૌમ્યતાને
જજનારા મુનિચંઝોની નિશ્રાના હેતુથી, જગવાન જ્ઞાતનંદને
અસુરકુમારોના ઇંઝ ચમરેંઝની ડહવાની શક્તિ શકના આસનની
પૃથ્વીસુધી નિશ્ચયપણે કહેલીઠે અને તેમાટે અર્હતને અનગાર શ-
બ્દની મધ્યે ચૈત્યશબ્દનો પાઠ ઠે, ઠતાં જે કુમતિ આ જિનશાસ-
નમાં જિનપ્રતિમાને જિનેશ્વરતુદ્ય ન જાણે તેને કયો મોહાજિ-
લાષી બુદ્ધિવંત વિદ્વાન, મનુષ્ય જાણે. કોઈ પણ જાણે નહીં. તા-
ત્પર્ય ૯ ઠેકે બુદ્ધિવાન્ પુરુષે તેને મનુષ્યકોટીમાં ગણવો યોગ્ય
નથી, પરંતુ તેના અતિ અજ્ઞાન અને અવિવેકપણાથી શીંગડા
અને પુઢડાવગરનો તેને પ્રત્યક્ષ પશુ જાણવો. અર્થાત્ બે વસ્તુ-
ના અજ્ઞાવ જેટલોજ તેનામાં અને પશુમાં ફેરઠે. (અહિં વ્યતિ-
રેક અલંકાર ગર્જિત આદેષ અલંકાર છે, જે ઉપમાનથી બી-
જાની અધિકતા આવે ત્યાં તે અલંકાર આય એમ કાવ્યપ્રકાશ.

કાર લેખે, અમે પણ અલંકાર ચૂડામણિ વૃત્તિનેવિષે તેવિષે વિશેષ વિવેચન કર્યું છે.) એ

અનાશાતનારૂપ વિનયથી દેવતાઉં વંદના કરેલી જગવંતની પ્રતિમા કયા સચેતન પુરુષને વંદન કરવાયોગ્ય ન હોય, એ આશયથી કહે છે.

મૂર્તીનાં ત્રિદશૈસ્તથા જગવતાં સક્થાં સદાશાતના,
ત્યાગો યત્ર વિધીયતે જગતિ સા રૂપાતા સુધર્માસન્ના ।
શ્રુત્યન્વર્થવિચારણાપિ હરતે નિઝાં દશોર્દુર્નય,
ધ્વાંતછેદરવિપ્રજ્ઞા જડધિયં ધૂંકંવિના કસ્ય ન ॥૧૦॥

અર્થ—દેવતાઉં જેમાં હમેશાં જગવંતની પ્રતિમાઉંની અને દાઢાઉંની આશાતનાનો ત્યાગ કરે છે, તે સુધર્મા નામની તેમની સન્ના જગતમાં વિરૂપાત છે. આપ્રમાણે દુષ્ટ નયરૂપ અંધકારનો નાશ કરવામાં સૂર્યની કાન્તિરૂપ તે સુધર્મા શબ્દની સાર્થકતા-સંબંધી વિચારણા જડ બુદ્ધિવાલા ધૂમ્તિરૂપ ધ્રુવડ પક્ષીવિના બીજા કોની દૃષ્ટિની નિજાને ન હરે? અર્થાત્ બીજા સર્વની નિજા હરીલે. ૧૦

વિશેષાર્થ—અહિં મૂલમાં તથા શબ્દ અર્થોત્તર સમુચ્ચયમાં છે. જગવંતની પ્રતિમા જે અસદ્જાવ સ્થાપનારૂપ છે તે અને જગવંતની દાઢાઉં,—તેમની આશાતનાનો જેમાં હમેશા ત્યાગ કરાય છે, તે સુધર્મા સન્ના એવા નામથી વિરૂપાત થયેલી છે. સુધર્મા એટલે સારા ધર્મવાલી એવા પદની અર્થવ્યુત્પત્તિની જે જાવના, તે જડબુદ્ધિવાલા કુમતિરૂપ ધ્રુવડપક્ષીવિના બીજા કોની દૃષ્ટિની

નિજા ન હરે, અર્થાત્ બીજા સર્વની દૃષ્ટિની નિજા તે હરેઢે. તે સુધર્મા પદની અર્થ વિચારણા ડુર્નયરૂપ અંધકારનો જન્મેદ કરવામાં સૂર્યની કાન્તિરૂપે. અહિં સૂર્યની કાન્તિસદૃશ એવું વ્યાખ્યાન ન કરવું, કારણકે જો તેનીસદૃશ એમ કહીએ તો તેના જેવું કાર્ય ઉત્પન્ન ન થાય. (અહિં વિનોક્તિ, કાવ્ય રૂપક અને કાવ્ય લિંગ અલંકારો આયઢે.) ૧૦

હવે સૂર્યાંજનામના અસુરના અધિકારવરૂને પ્રતિમાના શત્રુ અને શાસનના અર્થને ચોરનારા તે કુમતિયોની ચારેતરફ નાસી પાસી બતાવી પ્રતિમાની સ્તુતિકરેઢે.

પ્રાક્ પશ્ચાચ્ચ હિતાર્થતાં હૃદિ વિદન્ તેસ્તૈરૂપાયૈર્યથા,
મૂર્તીઃ પૂજિતવાન્મુદા જગવતાં સૂર્યાંજનામાસુરઃ ।

યાતિ પ્રચ્યુતવર્ણકર્ણકુહરે તતત્રપુત્વં નૃપ,
પ્રશ્નોપાંગસમર્થિતા હૃતધિયાં વ્યક્તા તથા પદ્મતિઃ ૧૧

અર્થ—સૂર્યાંજ નામના અસુરે પોતાના હૃદયમાં પૂર્વમાં અને પરિણામે (અંતમાં) આત્મહિત જાણી તેતે જ્ઞકિસાધનના ઉપાયોથી શ્રીજગવંતની પ્રતિમાને પૂજેલીઢે. આ પ્રક્રિયા રાજપ્રશ્ની-યોપાંગ સૂત્રમાં સ્પષ્ટરીતે આપેલીઢે. તે પ્રક્રિયા તે મુર્ખ કુમતિયોના નિરક્ષર કર્ણમાં તપેલા સીસાજેવી લાગેઢે. ૧૧

વિશેષાર્થ—પ્રાક્ પ્રથમ અને પશ્ચાત્ પઢી અર્થાત્ ઉત્તરોત્તર જવજવાંતરસંબંધી પરિણામે હિતાર્થતા અર્થાત્ કલ્યાણની અ-જિલાષાને હૃદયમાં જાણતો, એવો સૂર્યાંજનામનો અસુર જે આગ-લ કહેવામાં આવશે એવા જ્ઞકિસાધનના પ્રકારોથી શ્રીજગવં-

તની પ્રતિમાને પૂજતો હવો. તે પ્રમાણે રાજપ્રશ્નોપાંગમાં પ્રગટપણે હેતુ સહિત નિર્ણય કરેલી પ્રક્રિયા, હતબુદ્ધિ અર્થાત મૂલશ્રી જેમની બુદ્ધિ ઉદ્ભેદ પામીને એવા લુંપકમતવાલા પુરુષોના વર્ણરહિત ઇટલે નિરક્ષર એવા કર્ણરૂપ રાફડામાં, (અહિં અક્ષરશક્તિના પ્રતિબંધનો અજાવ હોવાથી તેમાં અતિદાહ થાય એવો વ્યંગાર્થ જાણવો. વલી રાફડાની ઉપમાથી તે સંસ્કારરહિતને એવો વ્યંગાર્થ નિકલેને) તે પ્રક્રિયા તપેલા સીંસાના રૂપને પામેને, અર્થાત્ પ્રતિમાને પ્રતિપાદન કરનારા અક્ષરો ધુમ્તિ લુંપકોના કર્ણમાં તપેલા સીંસાની જેમ પોતાના જ દોષથી દાહ ઉત્પન્ન કરેને. (અહિં મમ્મટના મતપ્રમાણે નિદર્શનાઅલંકાર થાય અને બીજાના મતપ્રમાણે અસંબંધે સંબંધ રૂપ અતિશયોક્તિ થાય.) ૧૧

અહિં કુમતિયો કહેનેકે પ્રતિમાની પૂજા પૂર્વ અને પશ્ચાત્ કાલે જે હિતાર્થકરે, તે દેવજનની અપેક્ષાથીજે. તેથી સૂર્યાન્ન-દેવને પ્રતિમા પૂજનાદિકનું ફલ માત્ર આ લોકના અચ્યુદયને માટેજ થાયને, તેથી તે મોહાર્થીને આદરવા યોગ્ય નથી. માત્ર દેવતાની સ્થિતિ હોવાથી દેવતાનેજ આશ્રય કરવાયોગ્ય તે પ્રતિમા પૂજનને. આ કથનના નિરાકરણસાથે તે કુમતિયોને આદેષ કરી કહેને.

નાત્ર પ્રેત્યહિતાર્થિતોચ્યત ઇતિ વ્યક્તા જિનાર્ચાસ્થિતિ
દેવાનાં નતુ ધર્મહેતુરિતિ ચે પૂત્કુર્વતે હુર્દ્ધિયઃ ।

પ્રાક્ પશ્ચાદિવ રમ્યતાં પરજવશ્રેયોર્થિતાસંગતાં,
પ્રાક્ પશ્ચાચ્ચ હિતાર્થિતાં શ્રુતમતાં પશ્યંત્યહો તેન કિં ૧૨

અર્થ-પૂર્વે વર્ણવેલા સૂર્યાન્ન દેવના કૃત્યજપરથી પ્રતિમાની પૂજામાં પરલોકની હિતાર્થતા કહેલી નથી. તે પ્રતિમાની પૂજા પ્રગટરીતે દેવતાની સ્થિતિમાત્ર છે. કાંઈ ધર્મનું સાધન નથી. આપ્રમાણે જે દુષ્ટ બુદ્ધિવાદા કુમતિયો પોકાર કરી બબડ્યા કરે છે, તેણે પૂર્વ અને પશ્ચાત્ રમ્યતાવાલી, પરજવના કદ્યાણસાથે મલેલી અને આગમકથિત એવી તે પ્રતિમા પૂજનથી થતી પૂર્વ પશ્ચાત્ હિતાર્થતાને શું નથી જોતા.? ૧૨

વિશેષાર્થ-અહિં અધિકાર કરેલા સૂર્યાન્નદેવના કૃત્યથી પ્રતિમાનું પૂજન પરલોકની હિતાર્થતા કહેવાય નહિ, કારણકે “ એ યંમે પેઞ્ઞા હિઆએ ” ઇત્યાદિ વચનથી “ પઞ્ઞા પુરા હિઆએ ” એટલે પશ્ચાત્ અને પૂર્વે હિતાર્થ છે, એવું જે વચન છે, તે ધનકર્ષણ સ્થલમાં પણ કહેલું છે. એપ્રમાણે જિનપ્રતિમાની પૂજા પ્રગટપણે દેવતાની સ્થિતિમાત્ર છે, પણ ધર્મની હેતુરૂપ નથી. આવી રીતે જે કુમતિયો પોકાર કરે છે, તેણે જાણે પોતાના મસ્તકજપર રજ પેંકતા હોય તેમ ગાઢ પ્રલાપ કરે છે. તેણે આગમનેવિષે કથન કરેલી, પૂર્વ અને પશ્ચાત્ રમ્યતાવાલી, પૂર્વ પશ્ચાત્ પ્રતિમાપૂજનની હિતાર્થતા, જે પરજવસંબંધી કદ્યાણના લાજસાથે મલેલી છે, અર્થાત્ જ્ઞાન લોકની અર્થિતારૂપે જે પરિણામ પામેલી છે, તેને શું નથી જોતા? તેવી હિતાર્થતાનું તેમને જે અદર્શન છે, તે તેમનો મોટો પ્રમાદ છે. મૂલમાં જે પૂર્વપશ્ચાત્ રમ્યતાવિષે વચન કહ્યું, તે રાજ પ્રશ્નીય જ્ઞાપાંગમાં આપ્રમાણે કહ્યું છે. તથાચ તત્સૂત્રં ॥ “ તણું તસ્સ સૂરિયાન્નસ્સ દેવસ્સ પંચવિહાએ પજ્ઞત્તિએ પજ્ઞત્તિ જ્ઞાવં ગયસ્સ સમાણસ્સ ઇમેયારુવે અજ્ઞથિએ પથિએ મણોગએ

संकप्पे समुप्पज्झिन्ना किंमे पुब्बे करणियं ? किं पन्ना करणियं. किंमेपुब्बिं सेयं किंमेपन्नासेयं किंमेपुब्बिं पन्नावि हियाए सुहाए खमाए णिसेसाए आणुगामियत्ताए जवस्सइ, तएणं तस्स सूरिया जस्स देवस्स सामाणिय परिसोववणगादेवा सूरियाजस्स इमेया रूवं अऊत्थियं समुप्पन्नं समज्झिजाणित्ता जेणैव सूरियाजेदेवे तेणैव उवागन्तंति सूरियाजदेवं करयत्त परिगहियं दसनहं सिर-सावत्तं मत्थए अंजलीं कट्ठु जएणं विजएणं वज्जावेई वज्जावेत्ता एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पियाणं सूरियाजेविमाणे सिद्धाय-तणे जिण पडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणं मेत्ताणं सच्छसयं सन्निखि-त्ताणं चिच्छइ सज्जाएणं सुहमाएणं माणवए चेइअखंजे वइरामएसु गोदवट्ठु समुग्गएसु बहुइत्तं जिणस्स सकहात्तं सन्निखित्तात्तं चि-च्छंति तात्तं देवाणुप्पियाणं अन्नेसयं बहुणं वेमाणियाणं देवाण य देवीणय अच्चणियात्तं जावपज्जुवासणियात्तं तं एयणं देवाणु प्पियाणं पुक्किरणियं एयणं देवाणुप्पियाणं पन्नाकरणिणं एयणं देवाणुप्पियाणं पुविं पन्नावि हियाए सुहाए खमाए निस्सेसाए आणुगामियत्ताए जविस्सइ” अर्थ-तेवारे ते सूरियाज देवताने, पांच प्रकारनी पर्यासिए पर्यासिजाव पाम्या अकां (देवताने ज्ञा षा अने मन एम वंने पर्यासिसाथे उपजेने तेथी पांच कही) एवा प्रकारनो मनोगत संकटप उत्पन्न थयो, ते कहेने. शुं मारे पूर्वे श्रेयकारी ? शुं मारे पढी श्रेयकारी ? शुं मारे पूर्वे अने पढी हितकारी, पथ्य आहारनी पेरे, सुखने अर्थे, संगतने अर्थे, हेम ने अर्थे, निश्रेयस अर्थात् मोक्षने अर्थे परंपराए शुजानुबंधी थशे ? तेवारे ते सूर्याजदेवना सामानिक पर्षदामां उत्पन्न थयेत्ता

દેવતા, તે સૂર્યાજદેવતાનો એવો અગ્નિપ્રાય ઉપન્યો જાણીને, જ્યાં સૂર્યાજ દેવતા છે, ત્યાં આવે, સૂર્યાજદેવને, બે હાથ જોડીને, દસ-નખજેલાં કરીને, મસ્તકે આવર્ત કરી અંજલી જોડી જય વિજય શબ્દોં કરી વધાવે. વધાવીને એમ કહે. નિશ્ચયે હે દેવાનુપ્રિય! સૂર્યાજનામા વિમાનનેવિષે સિદ્ધનું ઘર અર્થાત્ દેહેરું છે, તે દેહે-રાનેવિષે જિનેશ્વરની પ્રતિમા છે, તે પ્રતિમા કેવી છે? તીર્થકરના ઉત્સેધ ઇંચપ્રમાણ માત્ર છે, અને તેવી એકસોને આઠ સ્થાપના (પ્રતિમા) છે. તથા સુધર્મા નામા સજ્જાને વિષે માણવક નામા ચૈત્યસ્તંજ છે, તે સ્તંજનેવિષે વજ્રમય ગોલ્લવૃત્ત ડાબડા છે. તેમાં ઘણાં જિનની સકૃષ્ઠા છે, તે સ્થાપના છે. તે જિનપ્રતિમા તથા સકૃષ્ઠા (દાઢાઈ) હે દેવાનુપ્રિય! તમને તથા બીજા પણ સમ્ય-ગ્ દૃષ્ટિ વૈમાનિક દેવતા દેવીઈને પૂજવાયોગ્ય છે, યાવત્ સેવા કરવાયોગ્ય છે. યાવત્ શબ્દે અહિં ઇત્યાદિક કહેવું. એ તમને પૂર્વે કરવાયોગ્ય છે, પઠી કરવાયોગ્ય છે, એ તમને પૂર્વે તથા પઠી હિતકારી, સુખને અર્થે, હેમને અર્થે, મોહને અર્થે અને શુજાનુ બંધને અર્થે આશે.

વલ્લીરાજ પ્રશ્રીય ઉપાંગમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે યથા. “ તદ-ણં કેસીકુમાર સમણે પદસિં એવં વયાસી માણં તુમં પદસી પુત્રિ રમણિજ્ઞે પઢ્ઢા અરમણિજ્ઞે જવેજ્ઞાસિ જહાસેવણસંઢેઙ્ગ ઇતિ ” આ આલાવો કેશી ગણધર અને પ્રદેશી રાજા સંબંધી પ્રશ્નોત્તરનો વિસ્તારથી ત્યાંથી જુવો. અહિં ચતુર્થ જાગમાં વિવેકીપણાથી પૂર્વે પ્રતિપાદન કરેલા દાનધર્મના નિર્વાહ વિશિષ્ટ એવા શીલાદિ ગુણોથી પૂર્વ અને પશ્ચાત્ રમણીય પણું છે, તે જેમ ઉચ્ચ લોક-

નો ઉપયોગ જાણવેછે તેવીરીતે કિંમે ઇત્યાદિ પ્રશ્નનો ઉત્તર “પુ-
 વિ પન્નાવિ ” ઇત્યાદિ સામાનિક દેવતાનું વચન તેમ કેમ ન હો-
 ય, એમ અંતરાત્મા વડે પર્યાલોચન કર. વંલી “ પરિજ્ઞાપમાણે ”
 ઇત્યાદિ-અનુકંપામાત્ર અને શીલવ્રતાદિ એજ રમણીય જાવે, એમ
 વિધિમાત્ર જોતું સુચવતો હોતો, શું તું દાનધર્મનો વિધિપણ
 ઉદ્ધેદ કરવાને તૈયાર થયોહું ? અને જો એમ હોયતો શું તુંગીયા
 શ્રાવકના વર્ણનમાં “ પડિલાખેમાણે ” ઇત્યાદિ અધિકારહે, તે
 તારા સમજવામાં નથી. તે અંતના અધિકારમાં વ્યાકરણનો આ
 નશ પ્રત્યય તે વિધિ સુચવે છે. ૧૨

પૂર્વની સ્થિતિવિષયની શંકાને, બીજા સમાન ધર્મને જોઈ વિ-
 સ્તારતા એવા કુમતિયોનું ઉપહાસ્ય કરી કહે છે.

વાપ્યાદેરિવ પૂજનાદિ વિષદાં મૂર્ત્તેર્જિનાનાં સ્થિતિઃ,
 સાદૃશ્યાદિતિ યે વદંતિ કુધિયઃ પશ્યંતિ જેદં તુ ન ।
 એકત્વં યદિ તે વદંતિ નિજયોઃ સ્ત્રીત્વેન જાયાંબયો,
 સ્તત્કો વા યતતામસંવૃતતરં વક્રં પિધાતું બુધઃ ।૧૩।

અર્થઃ-નંદા પુષ્કરિણી (વાપિકા) ની જેમ દેવતાઝને તેના સદૃ-
 શપણાથી જિનેશ્વરની પ્રતિમાની પૂજા સ્થિતિમાત્ર છે. આ પ્રમાણે
 કુમતિયો બોલે છે. પરંતુ તેના જેદને જોતા નથી. એવીજ રીતે
 કદિ તેણે સ્ત્રીપણાના સરખા પણાથી પત્ની અને માતાનું એકત્વ
 કહેતો ક્યો પંડિત પુરુષ તેના અતિશય ફાટેલા મુખને ઢાંકવાને
 પ્રયત્ન કરે ? અર્થાત્ કોઈ ન કરે. ૧૩

વિશેષાર્થ. નંદાપુષ્કરિણી (વાપિકાની) જેમ, અહિં વિગેરે શબ્દ

જે મૂલ્યમાં છે, તેથી મહેંઝધ્વજ, તોરણ, સજા અને શાલઝંજિકા વિગેરે ગ્રહણ કરવા. દેવતાઁની, જિનેશ્વરોની પ્રતિમાની પૂજા, સ્થિતિમાત્ર છે, કારણ કે તે સર્વનું સદૃશપણું છે, અર્થાત્ પૂજા શબ્દ સર્વત્ર સમાન છે. આ પ્રમાણે કુમતિયો બોલે છે; અને તેમાં જેદ જોતા નથી. આ પ્રમાણે કદિ જો તેઁ સ્ત્રીપણું સદૃશ જાણી પત્ની અને માતાનું એકત્વ કહે તો ક્યો બુઝિશાલી પુરુષ તેના અતિશય ફાટેલા મુખને ઢાંકવાને પ્રયત્ન કરે ? તેવા અશક્ય અર્થમાં પંડિત પુરુષને યત્ન કરવાનો અવકાશ નથી. અહિં પ્રતિવસ્તૂપમા અલંકાર વડે ઘણું અંતર ઢતાં કાંઙક સદૃશ પણાનો ઝ્રમ કરનારા કુમતિયોનું ઉપહાસ્ય થયું. તેને માટે સાહિત્યમાં લખે છે કે “ કાગડામાં સ્વજ્ઞાવથીજ કૃષ્ણતા છે અને હંસોમાં સ્વજ્ઞાવથીજ શ્વેતતા છે. વલી બંનેમાં ગંઝીરતા સંબંધી અતિ અંતર છે, અને વાણીમાં જે જેદ છે તેનું તો શુંજવર્ણન કરીએ ? આ વીરીતે બંનેમાં અનેક તફાવતવાલા વિશેષણો ઢતાં જે દેશના લોકો કાગડા અને હંસના બચ્ચાનો તફાવત જોવે નહિ અને બંનેને સરખા ગણે તેવા દેશને હે મિત્ર ! દૂરથીજ નમસ્કાર છે.” ૧૩

હવે પ્રતિમાં પૂજનમાં જેદના હેતુ બતાવી તે જેદને નહી જોનારાને આદ્દેપ કરી કહે છે.

સઠ્ઠર્મવ્યવસાય પૂર્વકતયા શક્રસ્તવપ્રક્રિયા,
જ્ઞાવજ્ઞાજિતહૃદયપદ્યરચના લોકપ્રણામૈરપિ ॥

ઈંદ્રાંતેઽતિશયં ન ચેદ્ જગવતાં મૂર્ત્યર્ચને સ્વઃસદાં,
બાલસ્તપથિ લૌકિકોઽપિ શપથપ્રત્યાયનીયા નર્કિં ૧૪

અર્થ:- જિનેશ્વર જગવંતની પ્રતિમાર્જના પૂજનમાં દેવતાર્જને ચાર પ્રકારે જેદ રહેલા છે. પ્રથમ જેદ, સદ્ધર્મ વ્યવસાય પાળા-થી છે. બીજો જેદ શક્રસ્તવ (નમુશ્ચુણ) ની પ્રક્રિયાથી છે. ત્રીજો જેદ, જાવસ્તુતિથી પ્રકાશિત એવા મનોહર સ્તવનોથી છે, અને ચોથો જેદ લોક પ્રણામથી છે. બાલક જેવા હુંપકો જો આ જેદને ન જોઈ શકશે તો તેઈ લૌકિકમાર્ગ (જોજનાદિ) માં પણ બીજાના સોગન ઉપર કેમ વિશ્વાસ કરી શકશે ? ૧૪

વિશેષાર્થ:- બાલક જેવા હુંપકો દેવતાર્જથી કરાતી જગવંતની પ્રતિમા પૂજામાં કાંઈ વિશેષ જેદ જોતા નથી. તે પ્રતિમા પૂજન ચાર જેદથી કરે છે. સદ્ધર્મ વ્યવસાય, શક્રસ્તવ પ્રક્રિયા વિગેરે પદોથી જેદ થાય છે. પ્રથમ જેદમાં સદ્ધર્મના વ્યવસાય પૂર્વક જિનપ્રતિમાનું અર્ચન છે, તે નંદાપુષ્કરિણી વાપિકાના આનુપંગિક (અવાંતર) પાળે પૂજનનું જેદક છે, અર્થાત્ પૃથકપાળું વતાવનારું છે. તે સદ્ધર્મના વ્યવસાયનો જાવ વ્યવસાય સજ્જામાં સંજવતા ક્ષયોપશમનું નિમિત્ત છે, અને જાવાનુગત સમ્યક્ દષ્ટિની ક્રિયાનું બીજી ક્રિયાની જેમ ધર્મપાળું છે. વ્યવસાયસજ્જા શુદ્ધ અધ્યવસાયનું નિમિત્ત છે અને તેના ક્ષેત્રાદિકપાળે કર્મક્ષયોપશમ વિગેરેના હેતુ રૂપ છે, તે જિનશાસનમાં અસિદ્ધ નથી. જે અનુગત ધર્મ વ્યવહાર છે તે તો શુદ્ધ ચિત્તને પુષ્ટિ કરનાર અનુગત એવી ક્રિયા છે અને તે ચોથા ગુણસ્થાનકની ક્રિયાને અનુસરતી છે, તેમજ દર્શનના આચાર રૂપ છે. તેથી દર્શન વ્યવસાય રૂપ જિનપ્રતિમાની અર્ચા વિગેરે દેવતાર્જને સિદ્ધ છે. તે વિષે શ્રી ગાણાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે “ સમ્યક્ ધર્મ વ્યવસાય ત્રણ પ્રકારનો

ઢે. ૧ જ્ઞાન વ્યવસાય, ૨ દર્શન વ્યવસાય ૩ ચારિત્રવ્યવસાય. ” હવે બીજો જ્ઞેદ કહે ઢે. બીજાજ્ઞેદમાં, શક્રસ્તવ પ્રક્રિયા એ પ્રસિધ્ધ પ્રણિપાત દંડકનો પાઠ ઢે. તે શક્રસ્તવનો પાઠ નંદાપુષ્કરિણી વાપિકાનું પૂજન કરતાં તેની આગલ જ્ઞાણાતો નથી, પણ અર્હત્ પ્રતિમાની આગલજ જ્ઞાણાયઢે. વલી તે સર્વ સંપત્તિના જાવસાથે જ્ઞાણાયઢે. બીજે સ્થિતિમાત્રમાં તે જાવ જ્ઞાણય નહીં. હે પ્રજુ ! તમે તર્યા ઢો, તમે તારક ઢો એવા જાવ જિન પ્રતિમા શિવાય બીજે અજિનય કરી શકાય નહી, અને અજિનયાદિકના વ્યાપારવિના શાંતરસનો સ્વાદપણ નમલે. તેથી જ્યાં જ્યાં જેવી જેવી યોગ્યતા હોય, ત્યાં ત્યાં તેવી તેવી સહૃદય પુરુષોએ યોજના કરવી. ત્રીજા જ્ઞેદમાં, જાવ એટલે પોતાના પાપ પ્રજુઆગલ નિવેદન કરી સ્તુતિ કરવી ઇત્યાદિ. તે સ્તુતિ ગંઝી-રાશયવાલા મનોહર પદ્ય જેની સંખ્યા એકસોઆઠ ઢે તેવા પદ્યોની પ્રતિમા આગલ રચના કરવી, કારણકે સુત્રમાં જાવસ્તુતિને માંગદ્યની હેતુ રૂપ કથન કરેલઢે. આ જાવ સ્તુતિ ધર્મની અપેક્ષકઢે, તેથી નંદાપુષ્કરિણી વાપિકાની આગલ કોણે તેવી સ્તુતિ કરેલી નથી. ચોથોજ્ઞેદ આલોક પ્રણામઢે. જે જિન પ્રતિમાનેજ આય ઢે. જેને માટે “ તત્રાલોપપણામં કરેદ્ધત્તિ ” એવો પાઠ ઢે. બીજે ઠેકાણે (વાપિકાદિમાં) તેમ થતું નથી. આપ્રમાણનો વિનય વિશેષપણ, ધર્મની અપેક્ષા રાખનારોઢે. આવી રીતે આ પદોથી ચાર પ્રકારે તે પ્રતિમા પૂજનના જ્ઞેદઢે, તેમઢતાં વિશેષ દર્શનના હેતુની શક્તિથી રહિત એવા તે બાલક લુંપકો તે જ્ઞેદોને ન માનેતો, પઢી લૌકિક વ્યવહારના માર્ગમાં એટલે જોજનાદિ

कार्यमां पण तेज सोगन खानारा उपर विश्वास केम करी शक-
शे. सारांश ए ठे के स्त्रीना हाथमां रहेला जोजनमां वा शि-
ष्योए वोरी लावेला आहारमां आते शुं अन्न हशे के पुरीष?
एवो संशय करता विराम पामशे नहीं. १४

हवे स्थितीने उद्देशीने कहेठे.

जव्योन्यग्रगबोधिरदपजवजाक् सहृष्टिराराधको,
यश्चोक्तश्चरमोर्हता स्थितिरहो सूर्याजनाम्नोऽस्य या
सा कदपस्थितिवन्न धर्मपरतामत्येति ज्ञावान्वया,
न्माकार्पुर्त्रममत्र केपि पिशुनैः शब्दांतरैर्वचिताः॥१५॥

अर्थ—श्री महावीर प्रभुए जे सूर्याजदेवने, जव्य, सुलजबो-
धि, अदपसंसारी, सम्यग्दृष्टि, ज्ञानादिकनो आराधन करनार,
अने चरम (अपश्चिम जववालो) कहेलो ठे, ते सूर्याजदेवनी
जे स्थिति ठे, ते शुजज्ञावना संबंधथी कदप (आचार) स्थिति-
नी जेम धर्म व्यवहारनी विषयताने उल्लंघन करती नथी. तेथी
अधिकारमां नीच शब्दांतरथी ठेतरायेला कोइपण लोको त्रममां
पडशो नहीं. अर्थात् आ धर्म नथी परंतु स्थिति ठे एवो व्यामो-
ह करशो नहीं. १५

विशेषार्थ—श्रीमहावीर परमात्माए ते सूर्याजदेवने केवो
कह्यो ठे? ते विशेषणोथी कहेठे. ते सूर्याजदेव जव्य अर्थात् ज-
वसिद्धिवालो, सुलजबोधि अर्थात् समीपगत बोधिवालो, अदप
संसारी अर्थात् अदपजव करनार, सम्यग्दृष्टि अर्थात् समीचीन
दृष्टिवालो, ज्ञानादिकनो आराधक अने चरमजवी अर्थात् अप-

श्रिम जववालो ठे, अहो ! आश्चर्य ठे के एवा ते सूर्याजदेवनी जे स्थिति ठे ते स्थिति कटपस्थितिनी जेम धर्मव्यवहारना विषयने उल्लंघन करती नथी. शायी ? शुज्जनावना संबंधथी. आ अधिकारमां नीच शब्दोथी मोहने प्राप्त अयेला केटलाएक लोको ज्रममां पडो नहीं. अर्थात् आ सूर्याजदेवना संबंधमां धर्म नथी पण स्थिति ठे, एवा ज्रममां पडो नहीं. ते सूर्याजदेवमां जव्यत्व विगेरे गुणो हता ते निश्चय करावनारां आ वचनो ठे. यथा “ अहन्नं जंते सूरियाजेदेवे किं जवसिद्धि ए ” इत्यादि पाठ राजप्रश्नीय उपांगथी जाणवो. अहिं मूल वृत्तिमांथी एटलुं जाणवायोग्य ठे के, ज्योतिष विमानाधिपति सुधीना सर्व विमानपति देवताउने सम्यक्त्व तथा अव्य सम्यक्त्वादि आयज ठे, तेथी तेउनुं पूजादि कर्त्तव्य निश्चयपणे कहेलुं ठे, अने मिथ्यादृष्टि देवताउनेतो विमाननुं अधिपतिपणुं होतुंज नथी, तेथी ते कर्त्तव्य संजवेज नहीं. १५

अहिं शंका आय के देवतापण अधार्मिक कहेवायठे, तो तेउनुं कृत्य प्रमाण न गणाय. ते शंकानुं निराकरण करवानी इच्छाथी कहेठे.

सद्जक्त्यादिगुणान्वितानपि सुरान् सम्यग्दृशो ये ध्रुवं मन्यन्ते स्म विधर्मणो गुरुकुलभ्रष्टा जिनार्चाद्विषः ।

देवाशातनयानया जिनमतान्मातंगवद्वेजिरे,
स्थानांगप्रतिषिद्धया विहितया ते सर्वतो बाह्यतां ॥१६

अर्थ—गुरुकुलथी ज्रष्ट अई, स्वहृंदपणे विहार करनारा, जे

જિન પ્રતિમાના ઘેષી કુમતિયોએ સદ્ગત્તિ, વૈયાવૃત્ય વિગેરે ગુણાં
યુક્ત સમ્યગ્ દૃષ્ટિ દેવતાઉંને નિશ્ચયશ્રી ધર્મરહિત માન્યા છે, તેઉં
સ્થાનાંગ સૂત્રમાં નિષિદ્ધ કરેલી આ અવર્ણવાદરૂપ આશાતના-
વડે ચંડાલની જેમ સર્વ જિનમતશ્રી બાહ્યતાને પ્રાપ્ત થયેલા છે. ૧૬

વિશેષાર્થ-નશ્રી-આ શ્લોકમાં વ્યંગાર્થની પ્રતીતિ છે, તેશ્રી
શ્રી હેમાચાર્યજીએ કથન કરેલા લક્ષણ પ્રમાણે પર્યાયોક્ત અલં-
કાર આય છે, તેમજ ગમ્યોત્પ્રેક્ષા અલંકાર પણ આય છે.

હવે દેવતાઉંમાં ધર્મસ્થાપક ગુણોદર્શાવી બીજાનો આક્ષેપ કરે છે
શક્રેવગ્રહદાતૃતા વ્રતભૃતાં નિષ્પાપવાગ્ જ્ઞાપિતા,
સન્નર્માચ્છિદ્ધાપિતા ચ ગદિતા પ્રજ્ઞસિસૂત્રે સ્ફુટં ।
ઇત્યુચ્ચૈરતિદેશપેશલમતિઃ સમ્યગ્ દૃશાં સ્વઃસદાં,
ધર્મિત્વપ્રતિજ્ઞુઃ સ્વલસ્વલન કૃદ્ધર્મ સ્થિતિં જ્ઞાનતાં ॥ ૧૭

અર્થ-પ્રજ્ઞસિ સૂત્રમાં શક્ર ઇંદ્રનેવિષે, વ્રતધારી સાધુઉંને અવ-
ગ્રહ આપવો, નિર્દોષવાળી બોલવી અને મુનિયોને સદા જ્ઞાતા
વિગેરે ઇન્દ્રવી, ઇત્યાદિ ધર્મસ્થાપક ગુણો સ્ફુટરીતે કહેલા છે. આ
પ્રકારે શુદ્ધ સમ્યગ્દૃષ્ટિવાલા દેવતાઉંની બુદ્ધિ, ધર્મની વ્યવસ્થા-
ને જાણનારા સહદય પુરુષોને ધર્મિપણાની સાક્ષી રૂપ છે. સદૃશ-
પણાશ્રી રમણીય છે, અને દુર્જન પ્રતિવાદીઉંનો પરાજય કરનારી છે.

વિશેષાર્થ-નશ્રી.

દેવતાઉંનું ગત્તિકૃત્ય મુનિયોને અનુમોદવા યોગ્ય નશ્રી, અને
તેશ્રી તે કૃત્ય ધર્મ ન કહેવાય એવી ગૂઢ આશયવાલી શંકાને
અસિદ્ધ કરી તેનું નિરાકરણ કરે છે.

देवानां ननु ऋत्तिकृत्यमपि न श्लाघ्यं यतीनां यतः,
 सूर्याज्ञः कृतनृत्यदर्शनरुचिप्रश्नोर्हतानादृतः ।
 हंतेयं जडचातुरी गुरुकुले कुत्र त्वया शिक्षिता,
 सर्वत्रापि हि पंडितैरनुमतं येनानिषिद्धं स्मृतं ॥ १७॥

अर्थ-देवताउनुं ऋत्तिकृत्य मुनियोने अनुमोदन करवा योग्य नथी, कारण के श्री महावीर जगवंते नृत्य करवानी रुचि अवाथी प्रश्न करनारा सूर्याज्ञदेवने आदर आप्यो नहतो. दीलगीरी ठे के हे जरु! आवी कटपना करवानी चातुरी तुं कया गुरुकुलमां रहीने शीख्यो? के जे कृत्य सर्व संप्रदायमां पंडितोए अनिषिद्ध अने अनुमत करेलुं ठे.

विशेषार्थ-देवताउनुं ऋत्तिकृत्य जे प्रतिमा पूजनादि, ते मुनियोने अनुमोदन करवायोग्य नथी, तेथी ते धर्म नथी. वंदनादि जो अनुमोदन करवायोग्य होय तोज धर्म गणाय. “ पोरणमेयं सूर्याज्ञा ” ए गाथार्थमां कहेलुं ठे के चारे निकायना देवताउं अर्हतप्रभुने वंदना करी पोतानां नाम, गोत्र संजलावेठे, इत्यादि ते स्थले जोइ लेवुं. वली तुं कहे ठे के “ सूर्याज्ञदेवे श्री महावीर प्रभुपासे नृत्य करवा प्रश्न कर्यो तेना उत्तरमां जगवंते तेने आदर करेलो नथी ” अहिं उत्तरमात्र एज ठे के आवी चातुरी हे जड! तुं कया गुरुकुलमां रहीने शिख्यो? जेथी तुं आ मुनियोनी अनुमोदनानो निषेध करेठे, कारण के सर्व संप्रदायमां तेविषे पंडीतोए निषेध कर्यो नथी, अने तेनी अनुमोदना करवी कहेली ठे. १७

ઉપર સૂર્યાન્નદેવે કરેલા નૃત્યવિષેના પ્રશ્નમાં શ્રી વીરપ્રજ્ઞ મૌન રહ્યા, તેમાં શું બીજ છે. તે કહે છે.

ઇઞ્ઞા સ્વસ્ય ન નૃત્યદર્શનવિધૌ સ્વાધ્યાયજંગઃ પુનઃ, સાધૂનાં ત્રિદશસ્ય ચાતિશયિની જ્ઞક્તિર્જવધ્વંસિની । તુલ્યાય વ્યયતામિતિ પ્રતિયતા તૂષ્નીં સ્થિતં સ્વામિના બાહ્યસ્તત્પ્રતિષેધકો ન કલયેત્તદ્વંશજાનાં સ્થિતિં ૧૯

અર્થ—શ્રી વીતરાગ દેવને નૃત્ય જોવાની ઇચ્છા નહતી, કારણ કે તે વીતરાગ છે, અને ગૌતમાદિ સાધુઝને નૃત્ય જોવામાં સ્વાધ્યાયનો જંગ આવે, તે પણ અનિષ્ટ ગણાય. વલ્લી સૂર્યાન્નની જ્ઞક્તિ સંસારને નાશ કરનારી અતિશયવાલી છે, તેથી તેનું નૃત્ય જોવામાં સમુદાયની અપેક્ષા સરખી લાગે, હાનિ કેવલજ્ઞાનના વલ્લથી જોતા એવા શ્રી વર્ધમાન સ્વામિ મૌન ધરી રહ્યા હતા. શાસનથી બાહ્ય થયેલા લુંપક કુમતિ શ્રી વીર પરમાત્માના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા સાધુઝની આ મર્યાદા જાણે નહીં. બાહિર રહેલો માણસ બીજાના કુલની મર્યાદાને કેમ જાણી શકે ? ૧૯

વિશેષાર્થ—યત્કિંચિત્ ઉપરના જાણાંતરમાં સમાયો છે.

હવે પ્રજ્ઞની વાણીના ક્રમની વિચિત્રતા દર્શાવે છે.

સાવથં વ્યવહારતોપિ જગવાન્ સાક્ષાત્ કિલાનાદિશત્ બલ્યાદિ પ્રતિમાર્ચનાદિ ગુણકૃત્ મૌનેન સંમન્યતે ।

નત્યાદિ દ્યુસદાં તદા ચરણતઃ કર્તવ્યમાહ સ્ફુટં,

યોગેઞ્ઞા મનુષ્ય વા વ્રતમસ્તશ્ચિત્રો વિજોર્વાક્રમઃ ૨૦

અર્થ—શ્રીવર્ધ્ધમાન સ્વામિ, બલ્લિદાન અને પ્રતિમાર્ચન વિગેરે વ્યવહારથી સાવચ્છ છે, તેથી તેને સાક્ષાત્ આદેશ નહિ કરતાં, તે ગુણકારી છે, એમ મૌન ધારણકરી પ્રવર્ત્તાવે છે. અને દેવતાઝને તેમની વંદના વિગેરે તેમના આચરણનો આશ્રયકરી સ્ફુટરીતે કર્ત્તવ્યતરીકે જાણાવે છે. વલ્લી જગવાન્ ઇચ્છાયોગી પ્રત્યે યોગ્ય ઇચ્છાનો અનુગ્રહ કરી તેમને વ્રત કહે છે, તેથી પ્રજ્ઞની વાણીનો ક્રમ વિચિત્ર પ્રકારનો છે. ૨૦

વિશેષાર્થ—જગવાન્ વર્ધ્ધમાનસ્વામી બલ્લિદાન વિગેરે તથા પ્રતિમાપૂજન વિગેરે, જે સ્થૂલ વ્યવહારથી પણ સાવચ્છ છે, તેને સાક્ષાત્ કંઠના શબ્દથી આદેશ નહિ કરતાં મૌનવડે ગુણકારક માને છે, અર્થાત્ મૌનતારૂપ વિધિવડે તેને પ્રવર્ત્તાવે છે. તેથી એમ સમજવું કે અપ્રમત્ત સારરૂપ શ્રી પરમાત્માનો ઉપદેશ પોતપોતાની યોગ્યતાપૂર્વક અપુનર્બંધકપણે તેવા વિષયમાં પ્રવર્ત્તે છે, એજ તેમની વાણીના અતિશયનો વિદ્વાસ છે. શ્રી વીરજગવંત દેવતાઝને વંદનાદિ વ્યવહાર તેના આચરણને લઈને સ્ફુટરીતે કર્ત્તવ્ય તરીકે કહે છે, એથી કહે છે કે “ સૂર્યાઝોદેવાનુપ્રિયંવંદે ” (સૂર્યાઝોદેવાનુપ્રિય વંદના કરે છે) ઇત્યાદિ ઉક્તિમાં જગવંતે કહ્યું કે “ પોરાણમેયં ” આનાઢ્યકરણાદિ ઉપાસનાનો પણ ઉપદેશ છે. જો તેમ ન હોય તો “ જાવ પજ્જુવાસામિ ” એના ઉત્તરના અજ્ઞાવથી ન્યૂનતાની પ્રાપ્તિ થાય. વલ્લી નામ, ગોત્ર શ્રવણ કરાવવાનો વિધિ સ્વતંત્ર નથી, પરંતુ કરવાને ઇચ્છેલા સાધનને અનુકુલ એવી પ્રતિજ્ઞાવિધિ અવશેષ હોવાથી તેનો ઉપયોગ છે, અને તેથી વિશેષવાલાનો આદેશ કરવો સુગમ થાય છે.

તેથી તેમાં જે વ્યુત્પન્ન થયેલા છે, તેમને અહિં કોઈ જાતનો વ્યામોહ નથી. એવીરીતે શ્રીજગવાન્ વીરપ્રત્નુ પ્રવૃત્તિયોગી પ્રત્યે ચારિત્ર વ્રત સ્ફુટરીતે કહેઠે. “ એવં દેવાણુપ્પિયાગંતવ્વ ” ઇત્યાદિ વાક્યોથી; અને ઇચ્છાયોગી પ્રત્યે યોગ્ય ઇચ્છાનો અનુગ્રહ કરી વ્રત કહેઠે. “ અહાસુહં દેવાણુપ્પિયામા પડિબંધં કરેત્તિ ” આ પ્રમાણે ઇચ્છાને અનુકૂલ એવી જાણાથી કહેઠે. અહિં મૂલમાં વા શબ્દ વ્યવસ્થા અર્થમાં છે. એવીરીતે શ્રી જગવંતની વાણીની રચનાનો ક્રમ વિચિત્ર પ્રકારનો છે. તેથી તેમનું મૌન પણ વિનીત અને અજિજ્ઞ પુરુષ પ્રત્યે ઇચ્છાની અનુકૂલતા પ્રગટ કરનારું છે. બુદ્ધિમાન્ પુરુષોની પ્રવૃત્તિ તાત્પર્યને અનુસરીનેજ હોયઠે, તેથી જગવંતે પોતાના વ્યવહારને અનુસરી મૌન કર્યું, પણ પરિણામી બુદ્ધિવડે પોતાના કૃત્યને સાધ્ય એવા ઇષ્ટના સાધનાદિકને અનુસરી સૂર્યા-જદેવે નૃત્ય કરવાનો આરંજ કર્યો હતો, ઇત્યાદિ. વિશેષ વિવેચન શ્રીરાજપ્રશ્નીય વૃત્તિમાંથી જાણી લેવું. ૨૦

એક અધિકારમાં સરખા લાજ અને હાનિ હોવાથી જ્ઞાતિ-કાર્યમાં પ્રત્નુને મૌન રાખવું યોગ્ય છે, એવા લુંપકના મતનો નિષેધ કરેઠે.

દાનાદાવિવ જ્ઞાતિકર્મણિ વિષ્ણુર્દોષાન્નિષેધે વિધૌ,
મૌની સ્યાદિતિ ગીર્મૃષૈવ કુધિયાં દુષ્ટે નિષેધઃ સ્થિતેઃ ।
અન્યત્ર પ્રતિબંધતોઽ નન્નિમતત્યાગાનુપસ્થાપનાત્,
પ્રજ્ઞાપ્યે વિનયાન્વિતે વિફલતા ઢેષોદયાસંજવાત્ ૨૧

અર્થ-જેમ શ્રાવકો દાન આપે તેમાં વિધિ, નિષેધ (હા, ના)

કહેવામાં દોષ લાગે, તેવીરીતે જ્ઞતિકર્મમાં પણ વિધિ, નિષેધ કરવામાં દોષ લાગે. એવું ધારી પ્રજ્ઞ હા, ના નહીં કહેતાં મૌન ધરી રહ્યા. આવી હુષ્ટ કુમતિયોની વાણી તદન મિથ્યા છે. કારણ કે જે દોષવાન્ હોય તેને પ્રતિબંધ કરવાની જો શક્તિ ન હોય તો ઉત્તમપુરુષ મૌન ધારણ કરે, અથવા પુરુષ જો વિનીત હોય તો તેને નિષેધ કરવામાં નિષ્ફલતાનો અસંજવ તથા દેષના ઉદયનો અસંજવ છે.

વિશેષાર્થ-દાનશીલ એવા શ્રાવકો દાન આપતા હોય તેમાં જેમ વિધિ, નિષેધ કરવાથી દોષ લાગે તેથી મૌન રાખવું યોગ્ય છે, તેમ જ્ઞતિકર્મ જે નૃત્ય જિનપૂજા વિગેરે તેમાં નિષેધ વા વિધિ કરવામાં દોષ લાગે. કે જે દોષ બંને રીતે પાસલા જેવો છે. તેથી તે વચ્ચે મૌન રાખવું યોગ્ય છે. કારણ કે દાનનો નિષેધ કરે તો અંતરાય આય અને કરવાને કહે તો જીવ હિંસામાં અનુમતિ આય, તેથી સાધુને મૌન રાખવું ઉચિત છે. તે વિષે શ્રી સૂત્રકૃત સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે “ જે અદાણં પસંસંતિ વહમિહંતિ પાણીણં જે અણં પડિસેહંતિ વિત્તિજ્ઞેયં કરંતિતે ” ॥૧॥ હુહતોવિતેણ જાસંતિ અથિવા અથિવા પુણો, આયં રહસ્સ હિચ્છાણં નિવ્વાણં પાઞ્ણં-તિ તે ॥૨॥ ઇતિ ” જાવાર્થ એવો છે કે જે દાનની પ્રશંસા કરે, તે પ્રાણિ વધને ઇચ્છે, અને જે દાનનો નિષેધ કરે તે અંતરાય બંધ કરે; પણ જે હા કે ના નહીં કહેતાં મૌન રાખે તે નિર્વાણ પામે છે. તેવીજ રીતે જ્ઞતિકર્મમાં પણ જો નિષેધ કરે તો જ્ઞતિક્ષના જંગનો જય લાગે, અને કરવાને અનુમોદે તો ઘણા પ્રાણિની હિંસાનો જય, તેથી મૌન રાખવું યોગ્ય છે. આવી તે કુમતિયોની

वाणी मिथ्याज ठे. कारण के दोषवानने विषे निषेध व्यवस्था करवी तेनो हेतु ते कार्य परत्वे प्रतिबंध करवो उचित ठे तेज ठे. वली अनिष्ट त्यागपरत्वे अनुकूल शक्तिनो अज्ञाव होयतो मौन राखवुं योग्य ठे. जे पुरुष विनयवान ठे तेने विधि, निषेध विफल ठे कारण के घेपना उदयनो असंज्ञव ठे. आवो अन्वयार्थ ठे, तेनो विस्तरार्थ कहेठे. प्रतिबंध एटले व्याप्ति. अहिं प्रतिबंधाकार आवो ठे. जेनामां जेनाथी दोषवालुं जणाय तेमां तेनो निषेध करवो. हवे तेमां एवो व्यञ्जिचार आवे ठे के, दुष्ट एवा आहार दाननो निषेध करवाने व्याख्यान करवानी शक्तिनो अज्ञाव होयतो तेने अनुकूलतानी विरुद्धताथी अटकाववुं. आ व्यञ्जिचारमां कहेठे के जे अनिष्ट एवो त्याग होय ते परत्वे अननुस्थापन एटले अनुकूल शक्तिनो अज्ञाव होयतो तेनाथी मौन राखवुं. ते विषे श्री आचारांगमां कहुं ठे के, जे पुरुष बीजानी समान न होय तेने तर्कथी जाणी विधि, निषेध करवो. जो ते पुरुष उपर आपणुं सामर्थ्य न चाले तेम होयतो वाग्गुप्ति करवी, तेथी एवो सिद्धांत थयो के जे दुष्ट होय तेने, जो शक्ति होयतो निषेध करवो अने प्रतिपद्ही अत्यंत दुष्ट होयतो सिद्धांती तेने निषेध करे नहीं, परंतु वाग्गुप्ति राखी बेसे, अने तेम करे तेथी कांई दोष लागे नहीं. ते विषे सिद्धांतमांकहुं ठे के “ अद्भुतावाया उविजंजंति तंजहा अस्थिदोए णस्थिदोए ” इत्यादि ज्ञावार्थ एवो ठे के. “ अस्ति ” “ नास्ति ” “ ध्रुव ” “ अध्रुव ” इत्यादि त्रणसो त्रेसठ एकांत वादीउने वादलब्धिवालो विचक्षण पुरुष प्रतिज्ञा, हेतु तथा दृष्टांतना उपन्यासथी

તેમનો પરાજય કરવા સારી રીતે ઉત્તર આપે, અને જો તેમ બની શકે તેવું ન હોયતો વાગ્ગુપ્તિ કરે અને કહે કે મારો આ મતઢે. આ ફલિતાર્થ ઢે. જમાલિષે જુદો વિહાર કરવાને શ્રીવીર પરમાત્માને પુઢયું. જગવંત તેની દુષ્ટતાને જાણતા હતા, તેથી નિષેધ કર્યો નહીં અને મૌન રહ્યા. તેમાં કાંઈ પ્રત્નને દોષ લાગ્યો? અવિનીત પુરુષ આગલ સત્ય વચનનો પ્રયોગ સફલ આય તો-પણ તે અસત્ય ઢે. યથા “ અવિણીય માણવંતો કિલેસ્સઈજાસઙ્ગ મુસંવેવ ” ઇત્યાદિ તથા જે પુરુષ પ્રજ્ઞસિ કરવાયોગ્ય અર્થાત્ વિનયવાન હોય તેવા પુરુષને નિષેધ કરવામાં નિષ્ફલતા અને શ્રોતાને દેષના ઉદયનો અસંજવ ઢે. તે કારણને લઙ્ગનેજ વિનીત ઇવા સૂર્યાજદેવે પ્રત્નને નૃત્ય વિષે પુઢતાં પ્રત્નુએ જે મૌન ધારણ કર્યું તે મૌનજ પ્રત્નની સંમત્તિને સૂચવી આપેઢે. ૨૧

હવે નિષેધ કર્યાવગર સંમતિ આપવાનું દૃષ્ટાંત આપી સિદ્ધ કરેઢે.

જ્ઞાતૈઃ શલ્યવિષાદિજિર્નુ ઝરતાદીનાં નિષિદ્ધા યથા,
કામા નો જિનસદ્ગકારણવિધિર્વ્યક્તં નિષિદ્ધસ્તથા ।
તીર્થેશાનુમતે પરાઙનુમતેઙ્ગવ્યસ્તવે કિં તતો,
નેષ્ટા ચેજ્જ્વરિણાં તતઃકિમુ સિતામાધુર્યમુન્મુચતિશ્શ

અર્થ-શલ્ય, વિષ વિગેરેનાં દૃષ્ટાંતો આપી જેમ ઝરતાદિકની વાંઢનાઉ નિષેધ કરેલી ઢે, તેમ શ્રી જિનાલય કરાવવાનો વિધિ સ્પષ્ટપણે નિષિદ્ધ કર્યો નથી. જેથી તીર્થકરોએ સંમતિ આપી માનેલા ઇવા ઙ્ગવ્યસ્તવમાં બીજા દેષીની અનુમોદના ન આય

તેથી શું ? અર્થાત્ કાંઈ નહીં. કદિ જ્વરાતુરમાણસોને સાકર ઇષ્ટ ન હોય તેથી શું તે પોતાની મધુરતા ઢોડી દેશે ? ૧૧

વિશેષાર્થ—જેવી રીતે શદ્ય, વિષ વિગેરે દૃષ્ટાંતો આપી જરત વિગેરેની કામના નિષિદ્ધ કરેલી છે, તેવી રીતે જિનાલય કરાવવાનો નિષેધ કર્યો નથી. આગમમાં કહ્યું છે કે “યુગ્મસય જાઝયાણં અઘાસીયંચ જિણ્ઘરેકાસી ” જો તે કાર્ય દોષિત હોત તો કામાદિકની જેમ તેનોપણ નિષેધ કરત. તેજ જાવાર્થની ગાથા કહેશે. “ ઉસરણે વલિમાઙ્ જરહાઙ્ણન નિવારિયંતેણ જહતે સિંચિય કામાસહ્વ વિસાઙ્હિંણા ઇહિંતિ ” ॥ એવી રીતે તીર્થકરો-એ અનુજ્ઞા આપી સંમત કરેલા ડ્રવ્યમાં કદિ બીજા ઘેષીની અનુમોદના ન હોય તેથી શું આય ? આ વચનને પ્રતિવસ્તૂપમા અલંકારથી દૃઢ કરેશે. જો જ્વરવાલા માણસને સાકર ઇષ્ટ ન હોય તો તેથી શું તે પોતાના સ્વજાવસિદ્ધ માધુર્ય ગુણને ઢોડી દેશે અર્થાત્ નહીં ઢોડે. તેમ જગવંતે સ્વીકારેલા ડ્રવ્યસ્તવનું બીજાના ઘેષમાત્રથી શું અસુંદરપણું થશે ? ૧૨

ડ્રવ્યસ્તવમાં મુનિની અનુમોદના કરવાની યોગ્યતા છે તેને સૂત્રન્યાયવડે સ્થાપન કરી બીજાનો આરોપ કરેશે.

સાધુનાં વચનં ચ ચૈત્યનમનશ્લાઘાર્ચનોદ્દેશતઃ ,
કાયોત્સર્ગવિધાયકં હ્યનુમતિં ડ્રવ્યસ્તવસ્યાહ યત્ ।
તત્કિં લુંપક લુંપતસ્તવજ્ઞયં દુઃસ્વૌઘહાલાહલ ,
જ્વાલાજાલમયે જ્વાહિવદને પાતેન નોત્પદ્યતે ॥૧૩॥

અર્થ—ચારિત્રવાલા સાધુનું, કાયોત્સર્ગની પ્રતિજ્ઞાને કરનારું.

જે વચન, ચૈત્યની વંદના, શ્લાઘા અને પૂજાના ઉદ્દેશથી ડ્રવ્ય-સ્તવની અનુમતિ કહેઠે, તે વચનનો લોપ કરનારા હે લુંપક ! ડુઃખસમુહરૂપ હલાહલ વિષની જ્વાલાજાલરૂપ એવા સંસારરૂપ સર્પના વદનમાં પડવાનો જય શું તને નથી લાગતો ? ૨૩

વિશેષાર્થ-સાધુર્તનું-પરમાર્થથી ચારિત્રને ધારણ કરનારા મુનિયોનું વચન ડ્રવ્યસ્તવની અનુમોદનાને સૂચવેઠે. જે વચન કાયોત્સર્ગ કરવાની પ્રતિજ્ઞાને પ્રતિપાદન કરનારું ઠે, તે ચૈત્યની વદના, પ્રશંસા અને પૂજાના ઉદ્દેશથી ડ્રવ્યસ્તવની અનુમોદના કહેઠે. હે લુંપક ! તે વચનના લોપ કરનારા, તને આ જવરૂપી જુજંગના મુખમાં પડવાથી શું જય નથી લાગતો ? વ્યંગાર્થ એવો ઠે કે, એ અયુક્ત ઠે કે નહીં ? એ જવ જુજંગનું વદન (મુખ) ડુઃખના સમુહરૂપ હલાહલ વિષની જ્વાલાની જાલ સરખું ઠે. તે ઉપર આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ સૂત્ર વચન ઠે. “ અરિહંત ચેઽઆણં કરેમિ કાઉસ્સગં, વંદણવત્તિઆણ, પૂઆણવત્તિઆણત્તિ ” આ સૂત્રનો એવો અર્થ ઠે કે-અર્હંત અર્થાત્ જાવ અર્હંતના જે ચૈત્ય એટલે ચિત્ત સમાધિને ઉત્પન્ન કરનાર પ્રતિમા લક્ષણરૂપ, તેમને વંદનાદિકની પ્રતીતિરૂપ હું કાયોત્સર્ગ કરુંબું. કાયોત્સર્ગ એટલે સ્થાન, મૌન અને ધ્યાન વિના બીજી ક્રિયાનો ત્યાગ તેને હું આ-ચરુંબું. તે શા નિમિત્તે આચરુંબું. “ વંદણવત્તિઆણ ” વંદન અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ મન, વચન, કાયાની પ્રવૃત્તિ તે નિમિત્તે, અર્થાત્ વંદનથી જેવું પુણ્ય આપે તેવું કાયોત્સર્ગથી પણ મને પુણ્ય આપે. “ વત્તિઆણ ” એ રૂપ આર્ષ (રુષિપ્રયોગ) હોવાથી સિદ્ધ આપે. “ પૂઆણવત્તિઆણ ” પૂજન અર્થાત્ ગંધ માદ્યાદિ-

વડે અર્ચન ઇત્યાદિ પૂજનથી જે ફલ પ્રાપ્ત થાય તે કાયોત્સર્ગ-
થી પ્રાપ્ત થાઉં. ઇત્યાદિ— ૨૩

દ્રવ્યસ્તવ તે ઋક્તિ અને હિંસા, વન્નેથી મિશ્ર હોવાથી એકની
અનુમોદના કરવાથી બીજાની અનુમોદના કેમ ન થાય? આ
પ્રકારની શંકાને નાશ કરતા કવિ પોતાની વિદ્વત્તા જણાવેછે.

કિં હિંસાનુમતિર્ન સંયમવતાં દ્રવ્યસ્તવ શ્લાઘયે ,
ત્યેતલ્લુપક્ લુબ્ધકસ્ય વચનં મુગ્ધે મૃગે વાગુરા ।

હયાધાય સરાગસંયમ ઇવ ત્યક્તાશ્રવાંશાઃ સ્થિતા ,
જાવાંગાંશમદૂષણા ઇતિ પુનસ્તહેદશસ્ત્રં વચઃ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—સંયમધારી અર્થાત્ ચારિત્રવાલા પુરુષોને દ્રવ્યપૂજાની
અનુમોદના કરવાથી શું હિંસામાં અનુમતિ ન કહેવાય? અર્થા-
ત્ કહેવાય. તે દયા રસિક પુરુષો જુઠ. આલું લુપ્તક દુર્મતિરૂપ
શિકારીનું વચન બંધ પાશરૂપ છે. પાશરૂપ કોને છે? તે કહેછે.
મુગ્ધ અર્થાત્ જેણે વાહ્ય ધર્માચાર માત્ર શ્રવણ કર્યો છે એવા
હૃદયવાલા મૃગરૂપ મનુષ્યોને અહિં મુગ્ધપદ અજ્ઞ અને અશ્રોતા-
પણું બતાવેછે. વ્યંગાર્થ એવો છે કે જેણે તે વચન સાંજીવ્યું તે મરે-
લોજ સમજવો. અમારા સંપ્રદાયનું વચન તે દુર્મતિરૂપ શિકારી-
ના પાશને હેદવામાં શસ્ત્ર તુલ્ય છે. આ દ્રવ્યસ્તવ જે દ્રવ્ય અને
જાવાત્મક છે, તેમાં જાવ જેનો અંગજૂત છે તેવા અંશને હૃદયમાં
સ્થાપન કરી અમે દોષરહિત રહ્યા ઢીએ. ચારિત્રની જેમ— સર્ગ
સંયમમાં આશ્રવજાગની ઝપેદ્દા કરી અમે રહ્યા ઢીએ. જાવાર્થ

એવો છે કે, જેમ સરાગ સંયમની અનુમોદના કરવાથી તે અનુમોદના કરનારની કુદ્દિની અંદર રાગ પેસી જતો નથી, તેમ દ્રવ્યસ્તવની અનુમોદના કરવાથી તેમાં હિંસાનો જાગ પેસી જતો નથી. સંયમપણાની અનુમોદના કરવામાં રાગનો અંશ પ્રાપ્ત થતો નથી; અને દ્રવ્યસ્તવની અનુમોદના કરવામાં હિંસાનીતો પ્રાપ્તિજ નથી. ૨૪

વિશેષાર્થ— મૂલ અર્થમાં સમાવેલો છે.

દ્રવ્યસ્તવ ઉપદેશ કરવા યોગ્ય ન હોવાથી અનુમોદવા યોગ્ય નથી, એવી હુંપક મતિની વાણીને નિરાસ કરવા કહે છે.

મિશ્રસ્યાનુપદેશ્યતા યદિ તદા શ્રાદ્ધસ્ય ધર્મસ્તથા,
સર્વઃ સ્યાત્સદૃશી નુ દોષ ઘટના સૌત્રક્રમોલ્લંઘનાત્।
તત્ સમ્યગ્ વિધિજ્ઞક્તિપૂર્વ મુચિતદ્રવ્યસ્તવસ્થાપને,
વિદ્ધો નાપરમત્ર હુંપકમુખમ્ભાનિં વિના દૂષણં ॥૨૫॥

અર્થ— જો મિશ્ર દ્રવ્યસ્તવ સાધુજેન ઉપદેશ કરવા યોગ્ય ન હોય તો, શ્રાવકનો સર્વ ધર્મ ઉપદેશ કરવા યોગ્ય ન થાય. કારણ કે તેમાં પણ દોષની ઘટના, સૂત્રના ક્રમનું ઉલ્લંઘન કરવાથી સરસીજ છે. તેથી સમ્યક્ પ્રકારે વિધિ જ્ઞક્તિપૂર્વક યોગ્ય એવા દ્રવ્યસ્તવનો ઉપદેશ કરવામાં, તે હુંપક મતિના મુખ ઉપર અચેલી ગ્દાનિ શિવાય બીજું દૂષણ અમે જાણતા નથી.

વિશેષાર્થ— નથી.

દ્રવ્યસ્તવમાં હિંસાની અનુમોદના સંબંધી વિશેષ અજાવથી સામાન્ય અજાવ છે, તે કહે છે.

નાશંસાનુમતિર્દયાપરિણતિ સ્થૈર્યાર્થ મુચ્યઘ્ઠતાં,
સંવાસાનુમતિસ્ત્વનાય તનતો દૂરસ્થિતાનાં કથં ।
હિંસાયા અનિષેધનાનુમતિ રપ્યાઙ્ગસ્થિતાનાં નાયત્,
સાધૂનાં નિરવધમેવ તદિદં દ્રવ્યસ્તવ શ્લાઘનં ॥૨૭॥

અર્થ:- દયાના પરિણામની સ્થિરતાને માટે ઉદ્યમવંત સાધુ-
ઝને હિંસાની અનુમોદના ગણાયજ નહીં. તેમજ હિંસાના સ્થાન-
થી દૂર રહેનારા સાધુઝને ત્યાં વાસ કરવાની અનુમતિ ક્યાંથી
હોય. વલ્લી આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારા સાધુઝને હિંસાના અનિષેધ-
ની અનુમતિ પણ નથી તેથી તેઝનાથી અતી દ્રવ્યસ્તવની
શ્લાઘા નિર્દોષજ છે.

વિશેષાર્થ:- “ શ્રી અરિહંત જગવંતની પૂજાના દર્શનથી ઘ-
ણા જીવો સમ્યગ્ દર્શન નિર્મલ કરી, ચારિત્રની પ્રાપ્તિવડે સિદ્ધિ-
પ્રાસાદ ઉપર આરુઢ થાઉં ” એવી જાવનાથી પૂજા કરવી જો-
ઈ. આવી દયાના પરિણામની સ્થિરતા માટે ઉદ્યમવંત સાધુઝને
હિંસાની અનુમોદના કરી ન ગણાય. કારણ કે ઉપદેશફલની
જ્ઞામાં હિંસાનો વિષય આવતોજ નથી. વલ્લી હિંસાના સ્થાનથી
દૂર રહેનારા સાધુઝને ત્યાં વાસ કરવાની અનુમોદનાતો શી રીતે
હોય ? અહિં જો પુષ્પાદિકનું સ્થાન તે અનાયતન કહેલું હોય
તો સમવસરણમાં રહેલા મુનિયોને પણ અનાયતનવર્તી થવાનો
પ્રસંગ આવે. દેવગૃહમાં પણ ત્રણ સ્તુતિ કર્યા પછી વધારેવાર

रेहेवानी साधुर्जने आज्ञा नथी, परंतु विधि वंदनादिकने माटे रेहेवामां दोष लागतो नथी. वढी आज्ञामां रहेला अर्थात् क्रम-ना अविरुद्ध उपदेशानी आज्ञा प्रमाणे वर्त्तनारा साधुर्जने हिंसा-ना अनिषेधनी अनुमोदना पण न होय. ते कारणथी अव्यस्त-वना महात्म्यने प्रकाश करवुं, ते शुजानुबंधी होवाथी साधुने निर्दोषते. २६

अहिं कोइ शंका करे के, साधुर्जने जो अव्यस्तव अनुमोद-वा योग्य होयतो तेनुं कर्त्तव्यपणुं पण तेर्जने प्राप्त आय, जो तेम होयतो शुं आ स्वतंत्र साधन ठे? वा प्रसंगथी संपादन अ-येळुं साधनठे? प्रथम पढतो घटतोज नथी, कारण के साधुना कर्त्तव्यपणाने इच्छित नहीं होवाथी ते असाध्यते. तेथी हवे बीजा पढ माटे कहे ठे.

साधूनामनुमोद्यमित्यथ न किं कर्त्तव्यमर्चादिकं ,
सत्यं केवलसाहचर्यकलनान्नेष्टानुमानप्रथा ।

व्याप्तिः क्वापि गता स्वरूपनिरयाचाराहुपाधेस्तव ,
क्लीबस्येव वृथा वधूनिधुवने तद्बालतर्के रतिः ॥ २७ ॥

अर्थ—जो अव्यस्तव साधुने अनुमोदवा योग्य होय तो पूजा विगेरे केम कर्त्तव्य नथी? तमारो प्रश्न सत्यते, परंतु केवल साह चर्यने आगल करी तेवुं अनुमान करवुं ते इष्ट नथी. ते अनुमो-दना स्वरूपे निर्दोष आचार रूप उपाधिथी तने प्राप्त अयेळी व्याप्तितो दूर नाशी गई. माटे हे बालक जेवा अविवेकी दुर्मति

स्त्रीना रति विषयमां अयेली नपुंसकनी प्रीतिनी जेम, आ तारी तर्क शास्त्र उपरनी प्रीति वृथा ठे. २७

विशेषार्थ—जो अव्यस्तव साधुने अनुमोदवा योग्य होय तो जिनपूजननी कर्त्तव्यता तेमने केम न होय ? जे अनुमोदवा योग्य होय ते करवा योग्य होय, अने जे करवा योग्य न होय ते अनुमोदवा योग्य न होय.

हे कुमति ! आ तारुं अनुमान उपर चोटीआ प्रसंग उपरथी अयुं परंतु मात्र साहचर्यने आगल करी आवुं अनुमान करवुं, इष्ट नथी. अहिं साहचर्य अर्थात् व्याप्ति. जेमके जे जे अनुमोदन करवा योग्य होय, तेते कर्त्तव्य होय ठे. अहिं ते व्याप्ति तो क्यांइ दूर नाशी गई, अने ते स्वरूपना निर्दोष आचारनी उपाधिना कारणथी नाशी गई. एटले ज्यां साधु कर्त्तव्यपणुं ठे त्यां स्वरूपथी निर्दोषपणुं ठे, अने ज्यां अनुमोदवा योग्यपणुं ठे त्यां पण स्वरूपथी निर्दोषपणुं ठे. हवे कहे के कारणथी करवा पडेला वर्षाविहारादि तथा नदी उतरवा विगेरे संयमना अवलंबना दिकना अनुमोदनमां तारी व्याप्ति केम नथी ? इत्यादि. आ प्रमाणे कुमति तर्क करेठे, तेथी तेनुं उपहास्य करेठे. हे अविवेकी ! अंतरंग शक्तिना अज्ञावथी तारी जे तर्कमां प्रीति ठे ते वृथा ठे. कोनी जेम नपुंसक पुरुषनी प्रीति स्त्रीपरत्वे रतिविषय करवामां जेम होय तेम. विद्याना मुखने मात्र चुंबन करवाथी तेना जोगनुं सौजाग्य कांइ मल्लतुं नथी. ते उपर सुजाषितमां लखेठे के “ वेद्यानामिव विद्यानां, मुखं कैः कैर्न चुंबितं । हृदय ग्राहिण स्तासां, चित्राः संति न संति च ॥ १ ॥ वेद्यानी जेम विद्याना

મુખને કોણે કોણે ચુંબન નથી કર્યું? પરંતુ તેના હૃદયને ગ્રહણ કરનારા બે ત્રણ હોય કે ન હોય.” આ પ્રમાણે જે અચેત્ત્વક વિગેરેને એક ચેલાદિ આચારનું અનુમોદવાપણું છે, તેપણ તે કર્ત્તવ્ય ન માનવાથી સૂત્રનીતિવડે સ્પષ્ટ દોષ છે, પરંતુ તે કેવલિગમ્ય છે. ૨૭

જો કદિ જાવસ્તવની વૃદ્ધિને અર્થે જ્વયસ્તવની અનુમોદના અપેક્ષા હોય, તો જ્વય પૂજાની અપેક્ષા કેમ ન કરાય? આ શંકા ઉપર કહે છે.

દુધં સર્પિરપેક્ષતે નતુ તૃણં સાહ્યાયથોત્પત્તયે,
જ્વયાર્ચાનુમતિપ્રભૃત્યપિ તથા જાવસ્તવો નત્વિમાં ।
इत्येवं शुचिशस्त्रतत्त्वमविदन् यत्किंचिदापादयन्,
किं मत्तोसि पिशाचकी किमथवा किं वातकी पातकी॥

અર્થ— જેમ ઘી પોતાની ઉત્પત્તિને અર્થે દુધની અપેક્ષા કરે છે. તેમ ઘાસની અપેક્ષા કરતું નથી. અર્થાત્ ઘીની ઉત્પત્તિ દુધ ઉપર આધાર રાખે છે, ઘાસ ઉપર આધાર રાખતી નથી. તેમ જાવસ્તવ જેવી જ્વયસ્તવની અનુમોદનની અપેક્ષા રાખે છે, તેવી જ્વય પૂજાની અપેક્ષા રાખતું નથી. આ પ્રકારના શાસ્ત્રના પવિત્ર તત્ત્વને નહીં જાણતા એવા હે કુમતિ! શું તું મત્ત થયો છું? કે તને પિશાચ વક્ષ્યો છે? વા તને સંનિપાત થયો છે? વા શું પાતકી થયો છે? જેથી આત્મ અસંબદ્ધ બોલ્યા કરે છે. ૨૮

વિશેષાર્થ— જેમ ઘી, ઉત્પત્તિમાટે દુધની અપેક્ષા કરે છે, તેમ તૃણની અપેક્ષા કરતું નથી. કારણ કે દુધમાંથી ઘી વ્યવધાન વગર સાદાત્ ઉત્પન્ન થયેલું જોવામાં આવે છે. અને ગાયોએ જદાણ

કરેલું તૃણ પરિણામ પામી હુધ આયઝે, તેને હુધ કરતા ઘી સાથે વ્યવધાન ઢે. આ પ્રમાણે જાવસ્તવ, કે જે ઉપચિત અર્થાત્ વૃદ્ધિ પામેલા અવયવીને સ્થાનેઢે, તે દ્રવ્યપૂજાની અનુમતિ વિગેરે જે પોતાનું અવયવ રૂપ વ્યવધાનરહિત કારણ છે, તેની અપેક્ષા કરેઢે, પણ દ્રવ્યપૂજાની પ્રત્યક્ષ અપેક્ષા કરતું નથી. કારણકે તેમાં વ્યવધાન ઢે. તેજ કારણથી સાધુઝને દ્રવ્ય અગ્નિકારિકાનો નિષેધ કરી જાવ અગ્નિકારિકાની આજ્ઞા કરેલી ઢે. તેવિષે શ્રીમદ્ હરિ-જગદ્સૂરિના અષ્ટકમાં લખેઢે કે “ કર્મેધનં સમાશ્રિત્ય, દઢા સદ્જાવનાહુતિઃ । ધર્મધ્યાનાગ્નિના કાર્યા, દીક્ષિતેનાગ્નિકારિકા ” ॥ ૧ ॥ દીક્ષાવાલા સાધુએ કર્મરૂપ ઇંધનનો આશ્રય કરી અગ્નિકારિકાકરવી. અગ્નિકારિકા અર્થાત્ અગ્નિકર્મ—તે કેવા પ્રકારની કરવી તે કહેઢે. દઢા એટલે કર્મરૂપ ઇંધનનો દાહ કરવાને સમર્થ અને સદ્જાવના એટલે સારો જાવ તેરૂપ આહૂતિ (ઘી નાખવું) ઢે જેમાં, એવી કરવી. અહિં ઉપલક્ષણથી ધર્મધ્યાન અને શુક્લ-ધ્યાન જાણી લેવું. હે હુંપક ! આવા પ્રકારના પવિત્ર શાસ્ત્રના તત્ત્વને નહીં જાણતો, અને જે કાંઈ જાતિપ્રાય પ્રાપ્ત કરતા સજ્ઞામાં જેનું ઉપહાસ્ય થયેલું ઢે એવો તું શું ઉન્મત્ત થઈ ગયો ઢે ? ઇત્યાદિ. ૨૭

પુનઃ તે અર્થને ઉત્તેજિત કરેઢે.

દ્રવ્યાર્ચામવલંબતે નહિ મુનિસ્તર્તુ સમર્થો જલં,
 બાહુજ્યામિવ કાષ્ઠમત્ર વિષમં નૈતાવતા શ્રાવકઃ ।
 બાહુજ્યાં જવવારિતર્તુમપદુઃ કાષ્ઠોપમાનાશ્રયેદ્
 દ્રવ્યાર્ચામપિ વિપ્રતારકગિરા જ્ઞાંતીરનાસાદયન્ ૨૯

અર્થ- બાહુવડે જવસાગરના જલને તરવાને સમર્થ એવા મુનિ કાંટાવાલા કાષ્ઠની જેમ દ્રવ્યપૂજાનું અવલંબન કરતા નથી. તેવીજ રીતે બાહુવડે જવસાગર તરવાને અસમર્થ એવો શ્રાવક કાંડ કાષ્ઠોપમાવાલી દ્રવ્યપૂજાનું અવલંબન ન કરે એમ નહીં. અર્થાત્ અવલંબન કરે છે. પરંતુ જો તે લુંપક દુર્મતિની વાણીથી ઝ્રમને પ્રાપ્ત થયો ન હોય તો તેમ કરે છે. અર્થાત્ જો તે લુંપકની વાણીથી ઝ્રમાયો હોય તો તેમ કરતો નથી. ૨૯

વિશેષાર્થ- નથી. ૨૯

હવે તે વિશે વિશેષ કહે છે.

અદ્વીણા વિરતિ જ્વરાહિ ગૃહિણો દ્રવ્યસ્તવં સર્વદા,
સેવંતે કટુકૌષ્ઠધેન સદૃશં નાનીદૃશાઃ સાધવઃ ।

દ્ર્યુચ્ચૈરધિકારિજ્ઞેદમવિદન્ બાલો વૃથા શિદ્યતે,
નૈતસ્ય પ્રતિમાદ્વિષો વ્રતશતૈર્મુક્તિઃ પરં વિદ્યતે ॥૩૦॥

અર્થ-જેમનો અવરતિરૂપ જ્વર નાશ પામ્યો નથી તેવા ગૃહસ્થો નિરંતર દ્રવ્યસ્તવનું સેવન કરે છે, જે દ્રવ્યસ્તવ તે જ્વરને નાશ કરનારા કટુ ઔષધરૂપ છે અને જેમનો અવિરતિરૂપ જ્વર દ્વીણ થયો છે, એવા સાધુજી દ્રવ્યસ્તવનું સેવન કરતા નથી. લોકમાં પણ રોગી ઔષધનું સેવન કરે એવું સિદ્ધ છે. આપ્રમાણે ઊતાં મલિનારંજી અને નિર્મલારંજી એવા અધિકારી જ્ઞેદને નહીં જાણતો એવો અજ્ઞાની વૃથા શ્વેદ પામે છે, અને તેવા પ્રતિમાદ્વિષીની સેકડો વ્રતોથી પણ મુક્તિ નથી. કારણકે પ્રવચનના અર્થ ઉપર શ્રદ્ધા નહીં રાખનારા પુરુષના સો યોગપણ નિષ્ફલ છે. ૩૦

વિશેષાર્થનો અર્થમાં સમાવેશ કરેલો છે. ૩૦

હવે ડ્રવ્યસ્તવમાં ગુણ બતાવેલો.

વૈતૃષ્ણયાદપરિગ્રહસ્ય દૃઢતા દાનેન ધર્મોન્નતિઃ,
સદ્ધર્મવ્યવસાયતશ્ચ મલિનારંજાનુબંધઙ્ગિદા ।

ચૈત્યાનત્યુપનમ્રસાધુ વચસા માકર્ણનાત્કર્ણયો
રદ્ધણોશ્રામૃતમજ્જાનં જિનમુખજ્યોત્સ્ના સમાલોકનાત્

અર્થ— તૃણાનો વિઘ્નેદ અર્થથી અપરિગ્રહ વ્રતની દૃઢતા આ-
યતે. દાન આપવાથી ધર્મની ઉન્નતિ આયતે, સદ્ધર્મના વ્યવસા-
યથી મલિનારંજના અનુબંધનો ઘેદ આયતે. ચૈત્યને નમવા નમ્ર
અથેલા સાધુનાં વચન સાંજલવાથી કર્ણમાં અમૃતનું સિંચન આ-
યતે અને શ્રી જિનપ્રતિમાના મુખચંદ્રની જ્યોત્સ્નાના દર્શનથી ને-
ત્રવિષે અમૃતાંજન આયતે. ૩૧

વિશેષાર્થ—તૃણાના વિઘ્નેદથી અપરિગ્રહવ્રતની દૃઢતા થાયતે,
દાનથી ધર્મની ઉન્નતિ આયતે, સદ્ધર્મવ્યવસાય અર્થાત્ કર્તવ્ય-
તાનું અનુસંધાન, જેમાં સારા આરંજનું પ્રાધાન્ય છે અને બીજાનું
આનુસંગિક (અવાંતરરૂપ) પાળું છે (કારણકે તેના પ્રવાહમાં
પ્રવૃત્તિવડેજ વંશ તરવાની સિદ્ધિ આયતે) તેવા સદ્ધર્મના વ્ય-
વસાયથી મલિનારંજના અનુબંધનો ઘેદ આયતે. અર્હંત પ્રતિ-
માને નમવાને નમ્રશીલ એવા સાધુજી, જેજી માત્ર દેશનામાંજ ઉ-
દ્યમવંત છે, તેજીના વચનનું શ્રવણ કરવાથી કર્ણમાં અમૃતનું સિં-
ચન આયતે. અને જગવંતની પ્રતિમાના વદનચંદ્રની જ્યોત્સ્નાના
અવલોકનથી નેત્રમાં અમૃતાંજન આયતે, અર્થાત્ બીજું કાંઈ

જાણવાનું નહીં રહેવાથી ઉચ્ચને આનંદસ્વરૂપ શાંતરસનો ઉદ્-
બોધ આપ્યો. ૩૧

પુનઃ તેવિશે વિશેષ કહેશે.

નાનાસંઘસમાગમાત્ સુકૃતવત્સદ્ગંધહસ્તિવ્રજ,
સ્વસ્તિપ્રશ્નપરંપરાપરીચયાદપ્યજ્ઞુતોજ્ઞાવના ।

વીણાવેણુમૃદંગસંગમચમત્કારાન્ન નૃત્યોત્સવ,
સ્ફારાર્હદ્ગુણલીનતાજિનયનાદ્ જેદત્રમપ્લાવના ॥૩૨॥

અર્થ—અનેક દેશના સંઘના સમાગમથી અને સુકૃતી પુરુષ
રૂપ ગંધ હસ્તિના સમૂહ સાથે કલ્યાણ પ્રશ્નની ચર્ચાથી અદ્ભૂત
રસનો ઉદ્બોધ આપ્યો, તથા વીણા વેણુ અને મૃદંગ વિગેરે સં-
ગીતના ચમત્કારથી અને નૃત્યોત્સવ સમયે અર્હતના ગુણોમાં લીન
અર્થે વિજ્ઞાવ, અનુજાવરૂપ અજિનય કરવાથી જેદ ત્રમનો
નાશ આપ્યો. ૩૨

વિશેષાર્થ—અનેક દેશના સંઘના સમાગમથી અને સુકૃતવાલા
સજ્જન પુરુષોરૂપ ગંધ હસ્તિના સમૂહની સાથે કલ્યાણ પ્રશ્નની
પરંપરાથી અર્થાત્ તેમના પરિચયથી અદ્ભૂત રસનો ઉદ્બોધ
આપ્યો, અર્થાત્ સજ્જનયોગ તથા અવંચક ક્રમથી પરમ સમાધિ-
નો લાજ આપ્યો. આર્હિં સજ્જન પુરુષને ગંધ હસ્તિનું રૂપ આપ્યું,
તેથી એમ સૂચવ્યું કે જેમ ગંધ હસ્તિના ગંધમાત્રથી પ્રતિહસ્તિનો
પરાજવ આવે, તેમ સજ્જનના વાદપ્રસારથી વાદીરૂપ પ્રતિહસ્તિનો
પરાજવ આવ્યો. વલ્લી વીણા, વેણુ અને મૃદંગ એ તૌર્યત્રિક સંગી-
તની સંપત્તિથી જે ચમત્કાર આપ્યો, તેથી તથા નૃત્યોત્સવ સમયે

વિસ્તારથી વર્ણવાતા અર્હંતના ગુણોની લીનતામાં વિજ્ઞાવ, અનુ-
જ્ઞાવરૂપ અગ્નિનય કરવાથી વિપરીત ઝ્રમનો નાશ આવે.
રહસ્ય એ છે કે, સમાપત્તિ વિગેરે જેદવડે અર્હંતનું દર્શન થવું
જોઈએ. સમાપત્તિનું લક્ષણ યોગશાસ્ત્રના ગ્રંથમાંથી જાણી લેવું. ૩૨

હવે બાકીનું તેજ વિષયને પુષ્ટિરૂપ કહેઠે.

પૂજા પૂજકપૂજ્યસંગતગુણધ્યાનાવધાનક્ષણે,
મૈત્રી સત્વગુણેષ્વનેન વિધિના જ્ઞવ્યઃ સુખી સ્તાદિતિ ।
વૈરવ્યાધિવિરોધમત્સરમદક્રોધૈશ્ચ નોપપ્લવ,
સ્તત્કો નામ ગુણો ન દોષ દલનો દ્રવ્યસ્તવોપક્રમે ૩૩

અર્થ— પૂજા, પૂજક અને પૂજ્ય, આ ત્રિપુટીસાથે મલેલા ગુ-
ણના ધ્યાન વચ્ચે આ દ્રવ્યસ્તવના વિધિથી સર્વ જ્ઞવ્યજન સુખી
આઈ ! એવી ધારણા કરવાથી સર્વ પ્રાણી ઉપર મૈત્રી આવે,
તેમજ વૈર, વ્યાધિ, વિરોધ, મત્સર, મદ અને ક્રોધસંબંધી કાંઈ-
પણ અનર્થ થતો નથી. તેથી દ્રવ્યસ્તવના ઉપક્રમ (આરંજ) માં
દોષ નાશક કયો ગુણ નથી ? અર્થાત્ સર્વ ગુણો દોષનાશક છે. ૩૩

વિશેષાર્થ— નથી.

સત્તંત્રોક્ત દશત્રિકાદિકવિધૌ સૂત્રાર્થ મુદ્રાક્રિયા-
યોગેષુ પ્રણિધાનતો વ્રતભૃતાં સ્યાદ્ જ્ઞાવયજ્ઞો હ્યયં ।
જ્ઞાવાપદ્ધિનિવારણાદ્ બહુગુણે હ્યપ્યત્ર હિંસામતિ-
મૂઢાનાં મહતી શિલા સ્વલુ ગલે જન્મોદયૌ મજ્જતાં ૩૪

અર્થ—ઉત્તમ શાસ્ત્રમાં કથન કરેલા દશત્રિક વિગેરે વિધિમાં

સૂત્ર, અર્થ મુદ્રા, ક્રિયા ઈને યોગમ્, ધ્યાન કરવાથી દેશવિરતિ પુરુષોને આ ઢવ્યસ્તવ જાવયજ્ઞરૂપ આયઢે. જાવ આપત્તિને નિવારવાથી, ઘણાં ગુણવાલા આ ઢવ્યસ્તવમ્, પણ મૂઢ કુમતિ-યોને જે હિંસાબુદ્ધિ ઢે તે આ સંસારમાં, ઢુબતા ંવા તેમને ગઢે શિલારૂપ ઢે. ૩૪

વિશેષાર્થ—વ્રતધારી ંટલે દેશવિરતિ પ્રાણીંને આ ઢવ્યસ્તવ જાવ ંજ્ઞરૂપ આયઢે. કારણકેં અન્યુદયરૂપ કઢ્યાણનો હેતુ તે ંજ્ઞ ઢે. સત્શાસ્ત્રમાં પૂજાના પૂર્વશ્રંગરૂપ તેને કહેલો ઢે. તે માટે “ દહતિગ શ્રહિગમ પણગં ” ંત્યાદિ ગાથા અવલોકન કરવી. આ દશ ત્રિકાદિ, વિધિ ઢે. તેમાં સૂત્ર, અર્થ, મુદ્રા અને ક્રિયાલક્ષણવાલા ંયોગને વિષે તેનો નિર્ણય કરેલો ઢે. જિનવિર-હથી પ્રયોજેલી તેના વિનયની અસંપત્તિરૂપ જાવઆપત્તિ, તેના નિવારણથી, ઘણાં ગુણવાલા આ ઢવ્યસ્તવમાં જેમની હિંસા બુ-દ્ધિ ઢે (અહિં “ જાવપદ્વિનિવારણોચિતગુણો ” આવો પાઠ લંડતો, તેનો ંવો અર્થ આય કે, જાવઆપત્તિના નિવારણને ંયોગ્યઢે ગુણ જેમાં ંવા આ ઢવ્યસ્તવમાં પણ જેંની હિંસાબુ-દ્ધિ ઢે) તે મૂઢ કુમતીયોને સંસારસમુદ્રમાં ંુબતા તેમને ગઢે તે ંક શિલા ઢે. પાપીંને ંુબાડવા સારૂ તેમને ગઢે શિલારોપણ કરવું અયોગ્ય નથી. ૩૪

હવે જાવ આપત્તિને નિવારણ કરવાના ગુણવઢે કરેલી સ્થા-પનાને દઢ કરેઢે.

સમ્યગ્દષ્ટિરયોગતો જગવતાં સર્વત્ર જાવાપદં,
જેતું તદ્જવને તદર્ચનવિધિં કુર્વન્ન ઢુષ્ટો જવેત્ ।

વાહિન્યુત્તરણાયતો મુનિરિવ દ્રવ્યાપદં નિસ્તરન્,
વૈષમ્યં કિમિદેતિ હેતુવિકલઃ શૂન્યં પરઃ પश्यતુ ॥૩૫॥

અર્થ—જેમ મુનિ દ્રવ્યઆપત્તિને જેદવાને નદી ઝતરવા ઉ-
દ્યમવંત આય, તોપણ દુષિત થતા નથી, તેમ જાવઆપત્તિને
જેદવાને જિનાલયમાં જગવંતની પૂજા કરવાને ઉદ્યમવંત થયેલો
સમ્યગ્ દૃષ્ટિ પ્રાણી દૂષિત ગણાતો નથી. અહિં બંનેમાં શું વિષમ
પણું છે? તે બાબત પ્રત્યુત્તર આપવાને અસમર્થ એવો પ્રતિમાનો
શત્રુ હુમ્મતિ દિગ્મૂઢ અફ રહો. ૩૫

વિશેષાર્થ—જગવંતના વિરહથી સર્વ ઠેકાણે જાવઆપત્તિને
જેદવાને તે જગવંતના મંદિરમાં જગવંતની પ્રતિમાને પૂજા કરતો
એવો સમ્યગ્ દૃષ્ટિ પ્રાણી દોષવાન ન આય. દૃષ્ટાંત કે—જેમ વિહા-
રને અનુચિત એવી દ્રવ્યઆપત્તિને દૂર કરવા ઇચ્છતા એવા મુનિ
નદી ઝતરવાનો ઉદ્યમ કરવાથી દૂષિત ન આય તેમ, તે પ્રાણી
દૂષિત થતો નથી. આ બંનેમાં શું વિષમપણું છે? અહ્ય વ્યય અને
બહુલાજમાં તે તે અધિકારીને યોગ્ય એવા આજ્ઞાના યોગનું તુલ્ય-
પણું છે. અર્થાત્ જેમાં બહુલાજ અને વ્યય અહ્ય હોય તે આચ-
રવાની આજ્ઞા છે. આ હેતુ જાણવામાં વિકલ અને પ્રત્યુત્તર આપ-
વાને અસમર્થ એવો લુંપકમતિ પ્રતિમાનો શત્રુ કેવલ શૂન્યતાનું
અવલોકન કરો ૩૫

હવે વિષમપણામાં હેતુની આશંકા બતાવતાં તેનું નિરાકરણ કરે છે.
નો નદ્યુતરણે મુનેર્નિયમતાઢૈષમ્યમિદં યતઃ,
પુષ્ટાલંબનકં ન તન્નિયમિતં કિં તુ શ્રુતે રાગજં ।

અસ્મિન્ સત્ત્વવધે વદંતિ કિલ્લ યેઽશ્ક્યપ્રતીકારતાં,
તૈર્નિંદામિ પિવામિ ચાંજ્ઞ ઇતિ હિ ન્યાયઃ કૃતાર્થઃ કૃતઃ

અર્થ-મુનિને નદી ઉતરવી એવા સંખ્યાનામનાં નિયમથી વિષમપણું ઇષ્ટ છે, એમ ન કહેવું જોઈએ, કારણકે તેમાં કાંઈ પુષ્ટાલંબન નિયમિત નથી, પણ તે શાસ્ત્રના રાગથી નિયમિત થયેલું છે. તેથી નદી ઉતરવામાં જીવનો વધ અવાનો પ્રકાર અશ્ક્ય પરિહારરૂપ છે, એમ જે લુંપકો કહેશે, તેજાં “ હું જલ નિંદ્રું અને પીવું ” એવા ન્યાયને કૃતાર્થ કર્યો છે. ૩૬

વિશેષાર્થ-મુનિને નદી ઉતરવામાં સંખ્યાનિયમ કહેલો છે, અને શ્રાવકને જિન પૂજામાં તેવો કાંઈ નિયમ કહેલો નથી, એવા હેતુને લઈને તેમાં વિષમપણું ઇષ્ટ છે. આ પ્રમાણે કહેવું તને યોગ્ય નથી. કારણકે નદીનું ઉતરવું કાંઈ જ્ઞાનાદિ લાઙ્ગના કારણ રૂપે નિયમિત કર્યું નથી, પરંતુ તે આગમ (શાસ્ત્ર) ના રાગથી નિયમિત કરેલું છે. જેમ નલ્લના ઘસારાથી અથવા ઘાતના નિષેધમાટે પ્રોક્ષણ વિધિમાં કહ્યું છે તેમ.

પૂર્વપદ્ધ-ઢ્રવ્યસ્તવનો વિધિ તો ગૃહસ્થને અપૂર્વ છે, તેથી સમાન-પણાનો અહીં યોગ નથી અર્થાત્ વિષમપણું છે.

ઉત્તરપદ્ધ-જો એમ હોય તો પુષ્ટાલંબન તરફ જોડ્યું તો વર્ષા કાલમાં પણ ગામોગામ વિહાર કરવાની આજ્ઞા આપેલી છે, તો તેમાં સંખ્યા નિયમ શો રહ્યો ?

તે વિષે શ્રીસ્થાનાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે “ વાસા વાસં પજ્જોસ-વિઆણં નો કપ્પઙ્ગ નિગંઆણં વા ૨ ગામાનુગામં દૂર્ઙ્ગજિત્તે પંચહિં

ઠાણે હિં કપ્પડ તંણાણઠયાણ દંસણઠયાણ ” ઇત્યાદિ સારાંશકે મુનિને જો લાજ હોયતો વર્ષામાંપણ ગામોગામ વિહાર કટપેઢે. તેમાં માલવા વિગેરે દેશોમાં એક દિવસે ઘણીવાર નદી ઉતરવાનો સંજવ ઢે, ત્યાં શું કરવું? તેથી સંખ્યા નિયમપણ અશક્ય પરિહાર થઈ શકે નહીં તેવે પ્રસંગે સંજવેઢે. આપ્રમાણે નદી ઉતરવામાં અપ્કાય વિગેરે જીવોની હિંસા થાય, અને તે હિંસા ન લાગે તેવો ઉપાય થવો અશક્ય ઢે એમજે લુંપકો બોલે ઢે, તે તેમણે “ હું જલને નિંદુબું અને પીવુંબું” એવા ન્યાયને કૃતાર્થ કર્યો, અર્થાત્ તેથી વદતોવ્યાઘાત જેવું થાયઢે. ૩૬

હવે દૃષ્ટાંત આપી નદી ઉતરવામાં નિર્દોષપણું ઢે, એમ ન્યાયથી સિદ્ધ કરેઢે.

यन्नद्युत्तरणं प्रवृत्तिविषयो ज्ञानादिलाजार्थिनां,
 दुष्टं तद् यदि तत्र कः खलु विधिव्यापारसारस्तदा ।
 तस्मादीदृशकर्मणीहितगुणाधिक्येन निर्दोषतां,
 ज्ञात्वापि प्रतिमार्चनात् पशुरिव त्रस्तोऽसि किं दुर्मते॥

અર્થ—જ્ઞાનાદિ લાજના અર્થીને નદીનું ઉતરવું પ્રવૃત્તિનું વિષયરૂપ ઢે, તે જો દૂષિત હોયતો, એવો વિધિવ્યાપાર કરવાનું તાત્પર્ય શું? તેમાટે ઇષ્ટ ગુણના અધિકપણાથી નદી ઉતરવાના કર્મમાં નિર્દોષતા જાણીને પણ હે દુર્મતિ! તું પશુની જેમ પ્રતિમા પૂજાથી કેમ ત્રાસ પામેઢે? ૩૭

વિશેષાર્થ—જ્ઞાનાદિ લાજના અર્થીને નદીનું ઉતરવું પ્રવૃત્તિનું વિષય ઢે, તે જો દૂષિત હોયતો તેમાં વિધિવ્યાપાર ઇટલે વિધિના

અર્થનું તાત્પર્ય શું થાય? અર્થાત્ વિધિઅર્થ અનિષ્ટના બાધનેમાટે કરવામાં આવેઢે. પણ જ્યારે પાપ બલવત્ થાય અને અનિષ્ટ થતું હોય ત્યારે વિધ્યર્થનો બાધ થાયઢે. તેવા અધિકારીને યોગ્ય ઇવા નદી ઉતરવા વિગેરે કર્મમાં ઇષ્ટ ગુણની અધિકતાવડે નિર્દોષતા જાણીને, ઇટલે સ્વરૂપવડે સાવધપણું ઢતાં, પણ બલવાન્ અનિષ્ટના અનુબંધના અજ્ઞાવને જાણીને પણ હે ડુર્મતિ! પશુની જેમ પ્રતિમાની પૂજાથી તું શામાટે ત્રાસ પામેઢે? વિશેષ દર્શી પુરુષને ત્રાસ થવાનું કારણરૂપ કુમતિને દૂર કરવાથી આ ત્રાસ અતો નથી. ઇવો જ્ઞાવાર્થ ઢે. નદી ઉતરવાના સંબંધમાં ઉત્સર્ગાપવાદ સૂત્ર ઢે, તે વૃત્તિથી જાણી લેવું. ૩૭

હવે બીજું દૃષ્ટાંત આપી ઉપર કહેલા વિષયને સમર્થ કરેઢે.

ગત્તાદિંગવિઘર્ષેણૈરપિ સુતં માતુર્યથાદેર્મુસ્વા-
ત્કર્ષત્યા ન હિ દૂષણં નનુ તથા દુઃસ્વાનલાર્ચિર્મૃતાત્ ।
સંસારાદપિ કર્ષતો બહુજનાદ્ ડ્રવ્યસ્તવોદ્યોગિન-
સ્તીર્થસ્ફાતિ કૃતો ન કિંચન મતં હિંસાંશતો દૂષણં૩૮

અર્થ—જેમ વિવરમાંથી અતિત્વરાવડે, અંગના ઘસારા સાથે સર્પના મુખમાંથી પુત્રને બહાર ઁંચતી માતાને દૂષણ લાગતું નથી, તેમ જિનશાસનની ઉન્નતિ કરનાર, ડ્રવ્યસ્તવમાં ઉદ્યમવંત અને દુઃસ્વરૂપ અગ્નિની જ્વાલાથી ઞરપૂર ઇવા સંસારમાંથી ઘણાં પ્રાણિયોને ઉદ્ધાર કરતા ઇવા શ્રાવકને હિંસાના કોડ અંશથી દૂષણ લાગતું નથી. ૩૮

વિશેષાર્થ—કારણકે સ્વરૂપ હિંસાના દોષનું નિર્બલપણું છે, અને શ્રેષ્ઠ ફલના સાધનપણને લીધે અનુબંધવમે તેનું નિષ્ફલપણું છે. ૩૮
 ઉપર કહેલું દૃષ્ટાંત ન્યાયથી ચાલતા વિષયમાં યોજવાને કહે છે.

એતેનૈવ સમર્થિતા જિનપતેઃ શ્રીનાન્નિનૂપાન્વય,
 વ્યોમેદોઃ સુતનીવૃતાં વિજ્ઞજના શિદ્ધપાદિશિક્ષાપિ ચા
 અંશોઽસ્યાં બહુદોષવારણમતિશ્રેષ્ઠો હિ નેષ્ઠોઽપરો,
 ન્યાયોસાવપિ દુર્મત દુમવનપ્રોદામદાવાનલઃ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—ઉપર બતાવેલા પુત્રના દૃષ્ટાંતવડે નાન્નિરાજના વંશરૂપી આકાશમાં ચંદ્રસમાન શ્રીઋષ્ણદેવ જગવંતે કરેલી પોતાના પુત્રોને જુદા જુદા દેશોની વેહેંચણ અને પ્રજાને બતાવેલી શિદ્ધ વિગેરેની શિક્ષાપણ નિર્દોષ દર્શાવેલી છે. તેમાં એક અંશ બહુદોષને વારનાર હોવાથી અતિ શ્રેષ્ઠ છે અને બીજો અંશ આનુષંગિક હિંસારૂપ હોવાથી ઉપેક્ષા કરેલો છે. આ ન્યાય દુષ્ટમતરૂપ વૃક્ષ-સમૂહને વિષે અતિ પ્રબલ એવો દાવાનલરૂપ છે. ૩૯

વિશેષાર્થ—ઉપર કહેલા સર્પ મુખમાંથી ખેંચવાના દૃષ્ટાંતવડે શ્રીઋષ્ણદેવ જગવાને કરેલી, પુત્રોને જુદા જુદા દેશની જે વેહેંચણ અને પ્રજાને બતાવેલી શિદ્ધ વિગેરેની શિક્ષા, તે નિર્દોષપણે દર્શાવી છે. શ્રી ઋષ્ણદેવ જગવાન, નાન્નિરાજનો વંશ જે અતિ વિશાલ હોવાથી આકાશરૂપ છે તેમાં ચંદ્રસમાન છે, અર્થાત્ ચંદ્રની જેમ પરમ સૌમ્ય મૂર્તિ છે. અહિં વિશેષણથી વિશેષ્યની પ્રાપ્તિ છે. નીવૃત્ શબ્દ સાથે યુક્ત એવા સુત શબ્દને શિક્ષામાં જુદો અન્વય અતો નથી, તેથી સુતેભ્યઃ એવો અધ્યાહાર

करवो, नहीं तो एवो विग्रह करवो के सु एटले सारि ठे ता लक्ष्मी जेमां ते सुत कहेवाय. तेवो नीवृत् एटले देश ते सुत-नीवृत् कहेवाय. अहिं सामानाधिकरण विशेषण प्रमाणे व्याख्या करवी. श्री हेमचंद्र कोषमां लखेठे के “तासा श्रीः कमलेंदिरा” इत्यादि. ए पुत्रोने देशोनी वेहेंचणमां अने प्रजाने शिष्टपादि शिक्षा बताववामां अधिकारी एवा जगवंते आ अति श्रेष्ठ अंश कह्योठे. जे अंश मात्स्य न्यायवडे अन्यायनी प्रवृत्ति अवा रूप बहु दोषने वारनारो ठे, अने बीजो अंश जे आनुषंगिक हिंसारूप हतो तेनी उपेक्षा करीठे. आ निर्देश लक्षण न्याय पण दुष्टमत अर्थात् अव्यस्तवने न स्वीकारनार मत, तेरूपी वृद्धना समूहने विषे अतिशय प्रबल एवो दावानलरूप ठे, कारण के उन्मार्गे चाखनार दुर्मतिने ते जस्म करनारो ठे.

हवे प्रमाणपूर्वक श्री महानीशीथ सूत्रना अहरो दर्शावे ठे.

किं योग्यत्वमकृत्स्न संयमवतां पूजासु पूज्या जगुः,
 श्राद्धानां न महानिशीथसमये जक्त्या त्रिलोकीगुरोः।
 नंदीदर्शितसूत्रवृंदविदितप्रामाण्यमुद्राभृतो,
 निद्राणेषु पतन्ति डिंडमडमत्कारा इवैता गिरः॥ ४०॥

अर्थ—श्री महानिशीथ सूत्र (सिद्धांत) मां पूज्य गणधरोए देशविरति श्रावकोने जक्तिवडे त्रण जुवनना गुरु श्रीतीर्थकरने पुष्पादिकथी पूजा करवानी योग्यता शुं नथी कही ? अर्थात् कहेली ठे. श्रीनंदीसूत्रमां दर्शावेला सूत्रवृंदमां प्रसिद्ध प्र-

માણની મુદ્ગારૂપ તે જગવંતની વાણી પ્રમત્ત થઈ સુઈ ગયેલા પ્ર-
માદી પુરુષોને વિષે ઢોલ ઉપર ડંકાની જેમ પડેઢે. ૪૦

વિશેષાર્થ—શ્રીમદ્દાનિર્ણય સૂત્રનો આલાવો આપ્રમાણે ઢે.

“અકસિણ પવત્તગાણં વિરયા વિરયાણ એસખલુજુત્તો જે ક-
સિણ સંજમ વિહ પુપ્પાઈઅં ન કપ્પણતં બુદ્ધગોઅમાણી સંસયં
દેસ વિરયાણં તુવિણિ હગમુજ્જયત્ર” ઇત્યાદિ તે સ્થલે વિસ્તારથી જોવું
હવે તે વિષે સમુચ્ચયરૂપે કહેઢે.

યદ્દાનાદિચતુષ્કતુલ્યફલતાસંકીર્તનં યા પુન,
દ્વૌ શ્રાદ્ધસ્ય પરો મુનેઃ સ્તવ ઇતિ વ્યક્તા વિજ્ઞાગપ્રથા।
યચ્ચ સ્વર્ણજિનૌકસઃ સમધિકૌ પ્રોક્તૌ તપઃસંયમૌ,
તત્સર્વં પ્રતિમાર્ચનસ્ય કિમુ ન પ્રાગ્ધર્મતાખ્યાપકં ૪૧

અર્થ—દાન વિગેરે ચાર પ્રકારનું સરખું ફલ મલે ઢે, એમ જે કહે-
લું ઢે, શ્રાવક ને જ્ઞવ્યસ્તવ અને જ્ઞાવસ્તવ બંને યોગ્યઢે અને મુનિને
જ્ઞાવ સ્તવ એકજ યોગ્ય ઢે, એવા જે વિજ્ઞાગ પાડેલા ઢે, તથા સુવર્ણનું
જિનાલય કરાવવાથી તપ અને સંયમ અધિક ઢે. આ પ્રમાણે
જે કહેલું ઢે, તે સર્વ પ્રતિમાપૂજનના ધર્મને શું સૂચવતા નથી?
અર્થાત્ તે પ્રતિમા પૂજનને પૂર્ણરીતે સૂચવે ઢે. ૪૧

વિશેષાર્થ—દાન વિગેરે ચાર પ્રકારના સમાન ફલપણાનું જે
સંકીર્તન ઢે, વલ્લી શ્રાવક ને જ્ઞવ્યસ્તવ અને જ્ઞાવસ્તવ બંને કરવા
યોગ્ય ઢે અને મુનિને માત્ર જ્ઞાવસ્તવજ કરવા યોગ્ય ઢે, એવા જે
વિજ્ઞાગ પામેલા ઢે, તેમજ સુવર્ણનું જિનાલય કરાવવું તે રૂપ ઉપકૃષ્ટ
જ્ઞવ્યસ્તવથી પણ તપ અને સંયમ અધિક ઢે. આ પ્રમાણે જે ક-

અન ઢે તે સર્વ પ્રતિમાપૂજન ને સૂચવનારું નથી ? અર્થાત્ ઢેજ. કારણકે અતિશય ઉત્કૃષ્ટની સ્તુતિ હીનના મુકાબલાની સાથે કરવી તે યોગ્ય નથી પરંતુ ઉત્કૃષ્ટના મુકાબલા સાથે કરવી યોગ્ય ઢે, અને તેજ સ્તુતિગણાય. જેમ સામાન્ય માણસથી ચક્રવર્તીની અધિકતા કહેવી તે સ્તુતિ નથી, પરંતુ મહાન્ રાજાથી ચક્રવર્તીની અધિકતા કહેવી તે તેની સ્તુતિ ગણાય. ૪૧

આ અમારું કથન શ્રીમહાનિશીથ સૂત્રનું પ્રમાણ રૂપ ઢે, તે સિદ્ધકરી કુમતિયોને દૂષણ આપી કહેઢે.

પ્રમાણ્યં ન મહાનિશીથસમયે પ્રાચામપીત્યપ્રિયં,
યત્તુર્યાધ્યયનેન તત્પરિમિતૈઃ કેષાંચિદાલાપકૈઃ ।
વૃદ્ધાસ્ત્વાદુરિદં ન સાતિશયમિત્યાશંકનીયં ક્વચિત્,
તત્કિં પાપ તવાપદઃ પરગિરાં પ્રામાણ્યતો નોદિતાઃ॥૪૨॥

અર્થ—શ્રીમહાનિશીથ સૂત્રમાં પ્રાચીન ઇવા તમારા સંપ્રદાય-વાલાની પ્રમાણતા નથી અને ઑશા અધ્યયનમાં કેટલાકેક બે ત્રણ આચાર્યોના આલાપક ઢે, તેપણ પ્રમાણ ગણાયા નહીં. આ વચન ઘણું અપ્રિય ઢે. કારણકે વૃદ્ધો ઇમ કહેઢે કે, આ મહાનિશીથ સૂત્ર અતિ ગંઝીર અર્થવાલું ઢે, તેથી તેમાં કોઢ્ સ્થલે શંકા કરવી નહીં. માટે હે પાપી ! તે ઉત્કૃષ્ટ વાણીવાલા અમારા સંપ્રદાયક શુદ્ધ શાસ્ત્રના પ્રમાણથી તને આપત્તિઁનો ઉદય શું નહીં આય ? અર્થાત્ ઉદય અરોજ. ૪૨

વિશેષાર્થ—નથી. ૪૨

श्री महानिशीथ सूत्रमां पण ते कुमतियो अन्यथा वचननी शंका करेते, ते कहेते.

त्रष्टैश्चैत्यकृतेऽर्थितः कुवलयार्थो जिनेन्द्रालये,
यद्यप्यस्ति तथाप्यदः स तमश्च्युक्त्वा जवं तीर्णवान्।
एतत्किं नवनीतसार वचनं नो मानमायुष्मतां,
यत्कुर्वति महानिशीथबलतो द्रव्यस्तवस्थापनं ॥४३॥

अर्थ—त्रष्ट कुमतियोए चैत्यालय करवाविषे श्री कुवलयप्रज्ञ आचार्यनी प्रार्थना करी, त्यारे ते आचार्ये कह्युं के, चैत्यालय विषे कहेवानुं ते पण ते पापसहित ते; आहुं वचन कही ते आचार्य संसारसमुद्र तरी गया होता. आ प्रमाणे नवनीतसार अध्ययननुं वचन श्रेष्ठ आयुष्यवाला एवा तमने शुं प्रमाण नथी? के जेथी तेथो महानिशीथ सूत्रना बलथी द्रव्यस्तवनुं स्थापन कहे ते. ४३

विशेषार्थ—ज्यां मात्र एक वचनथी पण द्रव्यस्तवनी प्रशंसा करवानो निषेध होय त्यां चैत्यनुं करवुं के कराववुं विगेरे केम विहित थरो. ४३.

हवे तेनो उत्तर आपेते.

त्रांतप्रांतधिया किमेतदुदितं पूर्वापरानिश्चयात्,
येन स्वश्रुम कृप्तचैत्यममता मूढात्मनां लिङ्गिनां ।
उन्मार्गस्थिरता न्यपेधि न पुनश्चैत्यस्थितिः सूरिणां,
वाग्जंगी किमु यद्यपीति न मुखं वक्त्रं विधत्ते तव ॥४४॥

अर्थ—हे त्रांत ! ग्रंथना पूर्वापर तात्पर्यनो विचार कर्याविना

હીન બુદ્ધિવાલા એવા તેં આલું કુવચન કેમ કહ્યું? શ્રીકુવલયા-
ચાર્યે, જાતે શ્રમ લઈ કરેલા ચૈત્ય સંબંધે મમતાવડે જેઠનો
આત્મા મૂઢ થઈ ગયો છે, તેવા લિંગધારીઠની ઉન્માર્ગની સ્થિ-
રતા નિવારી હતી, પરંતુ ચૈત્યની સ્થિતિનો નિષેધ કયોં ન હતો.
આ પ્રમાણે ચૈત્યપ્રવૃત્તિ સંબંધી તેમની વાક્યરચના, હે દુર્મતિ!
શું તારા મુખને વક્ર કરતી નથી? અર્થાત્ કરેછે. ૪૪

વિશેષાર્થ-જિનાલયમાં સ્વજ્ઞાવશી સાવદ્યપણું નથી અર્થાત્
ચૈત્ય સ્થિતિ સ્વજ્ઞાવશી હુષ્ટ નથી, પરંતુ મઠપ્રવૃત્તિની ઉપાધિ-
વડે હુષ્ટ છે, એમ સમજવું. ૪૪

આપ્રમાણે વ્યાખ્યાન કરી, સૂત્રનું નિઃશંકપણું બતાવી પ્રવ્ર-
જ્ઞાની સાર્થકતા સિદ્ધ થાય છે, તે કહેછે.

યત્કર્માપરદોષમિશ્રિતતયા શાસ્ત્રે વિગીતં જવેત્,
સ્વાઽત્તીષ્ઠાર્થલવેન શુદ્ધમપિ તદ્વ્યુપંતિ હુષ્ટાશયાઃ ।
મધ્યસ્થાસ્તુ પદે પદે ધૃતધિયઃ સંબંધ્ય સર્વં બુધાઃ,
શુદ્ધાશુદ્ધવિવેકતઃ સ્વસમયં નિઃશલ્યમાતન્વતો॥૪૫॥

અર્થ-જે કર્મ સ્વરૂપથી શુદ્ધ હોય પણ બીજા દોષ સાથે મિશ્ર
થવાથી નિષિદ્ધ થાય તેવું હોય, તેવા શુદ્ધ કર્મને હુષ્ટબુદ્ધિ-
વાલા હુંપક કુમતિયો પોતાને રૂચતો લવમાત્ર અર્થ લાગુ પાડી
લોપેછે; અને જે મધ્યસ્થ-ગીતાર્થ પુરુષો છે, તેઠતો સ્થાને સ્થાને
બુદ્ધિથી વિચાર કરી, સંબંધ બેસારી, શુદ્ધાશુદ્ધ વિવેકપૂર્વક સ્વ-
સિદ્ધાંત નિર્દોષપણે વિસ્તારેછે. ૪૫

વિશેષાર્થ- નથી. ૪૫

હવે પ્રદેશાંતરનો વિરોધપણ આપ્રમાણે દૂર થઈ ગયો, તે કહેહે.
 તેનાકોવિદકદ્વિપતશ્ચરણમૃદ્યાત્રાનિષેધોદ્યત,
 શ્રીવજ્રાર્યનિદર્શનેન સુમુનેર્યાત્રાનિષેધો હતઃ ।
 સ્વાઠંદ્યેન નિવારિતા સ્વત્રુ યતશ્ચંદ્રપ્રજ્ઞસ્યાનતિઃ,
 પ્રત્યક્ષાયિ મહોત્તરં પુનરિયં સા તૈઃ સ્વશિષ્યૈઃ સહ ।૪૬।

અર્થ-ચારિત્રધારી મુનિયોને યાત્રાનો નિષેધ કરવામાં ઉદ્ય-
 વંત એવા શ્રીવજ્રસૂરિનું દૃષ્ટાંત આપી, ઉત્તમ મુનિયોને યાત્રા ક-
 રવાનો નિષેધ દૂર કરી દીધો. જે નિષેધ તાત્પર્યને જાણ્યાવગર
 કુમતિયોએ પોતાની કટપનાશી કરેલો હતો. વલી તે સ્થલે ગુરુ-
 ઈએ પોતાના શિષ્યોસહિત સ્વહંદપણે (આજ્ઞારહિતપણે) શ્રી
 ચંદ્રપ્રજ્ઞસ્વામિને વંદના કરવાનો પણ નિષેધ કર્યો હતો. વલી એ-
 જસ્થલે સંઘયાત્રાનો ઉત્સવ થયા પછી તે આચાર્યોએ ચંદ્રપ્રજ્ઞસ્વા-
 મીની યાત્રા અંગીકાર કરી હતી. ૪૬

વિશેષાર્થ-ઉપર વર્ણવેલા હેતુથી ચારિત્રધારી મુનિયોને યા-
 ત્રાનો નિષેધ કરવામાં ઉદ્યમવંત એવા શ્રી વજ્રસૂરિનું દૃષ્ટાંત
 આપી ઉત્તમ સાધુને યાત્રા કરવાનો નિષેધ નિરાકરણ કર્યો. જે
 નિષેધ તાત્પર્યને જાણ્યાવિના કુમતિએ કટપનાશી કર્યો હતો.
 વલી તે ગ્રંથમાં ગુરુઈએ પોતાના શિષ્યોસહિત સ્વહંદપણે શ્રી
 ચંદ્રપ્રજ્ઞસ્વામીને વંદના કરવાનો પણ નિષેધ કર્યો હતો. વલી એજ
 સ્થલે સંઘયાત્રાનો ઉત્સવ થવા પછી તે આચાર્યોએ ચંદ્રપ્રજ્ઞસ્વા-
 મીની યાત્રા અંગીકાર કરી હતી. તે યાત્રા સંઘયાત્રાના મહોત્સવની
 પછી કરવી એમ સૂચવ્યું. આ વિષે સાવદ્યાચાર્ય અને શ્રી વજ્રા-

ચાર્યના સંબંધો શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રથી જાણી લેવા. તે સ્થલે
 એક કાવ્ય લખે છે. યથા- “ કુવલય પ્રજચંદ્ર મુનિષયો, શ્વ-
 રિત યુગ્મમિદં વિનિષમ્યજો ॥ કુમતિર્જિર્જનિતં મતિવિવ્રમં,
 ત્યજતયુક્ત મહુક્ત વિજ્ઞાવકા ॥ ૧ ॥ અર્થ-શ્રી કુવલયાચાર્ય
 અને ચંદ્રપ્રજાચાર્યના ચરિત્રો સાંજલી, હે જન્ય પ્રાણીજં ! મારાં
 યોગ્ય વચનનો વિચાર કરી કુમતિયોએ ઉત્પન્ન કરેલા વિવ્રમને
 ઠોડીદો. તે ચરિત્રોમધ્યેના પેહેલા ચરિત્રમાં અધિકારીવગરના
 કર્તાએ કહેલી ચૈત્યપ્રવૃત્તિની અનુમોદના ન કરવી એ તાત્પર્ય છે,
 અને બીજા ચરિત્રમાં અવિધિથી યાત્રા કરવાનો નિષેધ કહેલો છે ૪૬

હવે સિંહાવલોકન ન્યાયથી જિન બિંબને નમવાના અનુકૂલ
 વ્યાપારમાં યાત્રાપદના અર્થના બાધની શંકા કરી તેનો પરિ-
 હાર કરે છે.

નો યાત્રા પ્રતિમાનતિર્વ્રતમૃતાં સાક્ષાદનાદેશનાત્,
 તત્પ્રશ્નોત્તરવાક્ય ઇત્યપિ વચો મોહજ્વરાવેશજં ।
 મુખ્યાર્થૈઃ પ્રથિતાયતોવ્યવહૃતિઃ શેષાન્ગુણાન્લક્ષયેત્
 સામગ્ર્યેણહિ યાવતાસ્તિયતના યાત્રાસ્મૃતાતાવતા ૪૭

અર્થ-તે પ્રશ્નોત્તર વાક્યમાં વ્રતધારી મુનિયોને સાક્ષાત્ જિન-
 બિંબને નમવાનો આદેશ નથી, તેથી પ્રતિમાને નમવું, તે વ્રતધારી-
 જેની યાત્રા ન કહેવાય, આવીરીતનું જે કુમતિયોનું વચન તે
 મોહરૂપ જ્વરના આવેશથી યદા તદા પ્રલાપ કરેલું વચન છે;
 અને મુખ્ય અર્થવડે પ્રસિદ્ધ એવો વ્યવહાર શબ્દ પ્રયોગવાલા

સમગ્ર ગુણોને લક્ષ કરે છે, કારણ કે જેટલી સામગ્રીવડે યતના આય તેટલી સામગ્રીવડે યાત્રા કહેલી છે. ૪૭

વિશેષાર્થ—તે પ્રશ્નોત્તર વાક્યમાં વ્રતધારીઁને સાક્ષાત્ અર્થાત્ કંઠપાઠથી જિનબિંબને પ્રણામ કરવાનો આદેશ નથી, તેથી પ્રતિમાને નમવું તે વ્રતધારીઁની યાત્રા ન કહેવાય. આ પ્રકારનું કુમતિયોનું વચન તે મોહરૂપ જ્વરના આવેશથી પ્રલાપ કરેલું વચન છે, એટલે જ્વરના તોરમાં પરવશ થઈ જેમતેમ બોલાય તેના જેવું તે વચન છે. તે પ્રશ્નોત્તર વાક્ય ગ્રંથતે—શુકસોમિલાદિકે કરેલા યાત્રા પદના અર્થ વિષે પ્રશ્નો, તેમના આવચ્છાપુત્ર અને જગવંતવચ્ચે થયેલા ઉત્તરો, જાણવા. વલી મુખ્ય અર્થવડે પ્રસિદ્ધ એવો વ્યવહાર શબ્દ પ્રયોગરૂપ સમગ્ર ગુણોને સૂચવી આપે છે. અને તેથી જેટલી સામગ્રીવડે યતના આય તેટલી સામગ્રીવડે યાત્રા કથન કરેલી છે. તેવિષે કહ્યું છે કે “યાત્રામાં તપ, નિયમ, સંયમ, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને આવશ્યકાદિ સારી યતના પૂર્વક કરવા.” અહિં વિગેરે શબ્દ એવું બતાવે છે કે, યાત્રા પદનો અર્થ યતિના આશ્રમને યોગ્ય એવા યોગમાત્રની યતના કરવી, એવો આય છે. તેથીજ સોમિલ પ્રશ્નોત્તરમાં શાસ્ત્રના અર્થવડે યાત્રા ફલિતાર્થ છે, એમ સમજવું. ૪૭

હવે વૈયાવચ્ચના સાક્ષાત્ આદેશની સ્થિતિ કહે છે.

વૈધ્યાવૃત્તતયા તપોજગવતાં જક્તિઃ સમગ્રાપિ વા,
વૈયાવૃત્યમુદાહૃતંહિ દશમે ચૈત્યાર્થમંગે સ્ફુટં ।

नैतत् स्यादशनादिनैव जजनाद्वारापि किं त्वन्यथा,
संघादेस्तदुदीरणे बत कथं न व्याकुलः स्यात् परः ४७

अर्थ-वैयावच्चथी श्री जगवंतनी सर्व प्रकारे जक्ति करवी ते तप कहेवाय ठे, ते वैयावच्च दशमा प्रश्न व्याकरण नामना अंग (सूत्र) मां स्फुटरीते कथन करेल ठे. ते वैयावच्च प्रतिमा-संबंधी कांइ अशनपान विगेरेथी अतुं नथी, पण जक्तिद्वारा आयठे, परंतु जो तेम न होय तो संघ विगेरेनुं वैयावच्च करवुं एवो उच्चार करवामां कुमति व्याकुल केम न आय? अर्थात् व्याकुल अइजाय, कारणके ते तेना विरुद्ध पदमां ठे. ४७

विशेषार्थ-पोतपोताना अधिकारनी योग्यताप्रमाणे, करवी, कराववी अने अनुमोदवी ए रूप सर्व जातनी जगवंतनी जक्ति ते तप कहेवायठे. कारणके जक्ति ते वैयावच्चरूप ठे. ते उपरथी एवो ज्ञावार्थ निकलेठे के, तप शब्दवडे मुनिने यात्रानो साक्षात् उपदेश ठे. हवे ते जक्ति अर्थात् वैयावच्चपणुं शीरीते सिद्ध ठे, ते कहेठे. प्रश्नव्याकरण नामना दशमा अंगमा चैत्यसंबंधी वैयावच्च स्फुटरीते कहेलुं ठे. ते वैयावच्च प्रतिमासंबंधी अशनपान विगेरे संपादन करवाथी आय एम न समजवुं, परंतु जक्तिद्वारा आय एम कहेलुं ठे. अहिं “अशनादि” मां आदि शब्दवडे जक्ति विगेरे ग्रहण करवा, मात्र अशनपान नहीं. वली वैयावच्चनो अर्थ अन्यथा अतो होय तो ते कुमति संघ विगेरेनुं वैयावच्च करवाना उच्चारमां व्याकुल केम न आय? वली श्री प्रश्नव्याकरणनो पाठ आप्रमाणे ठे. “अह के रिसए पुणाई आ-

રાહ એવય મિણં જેસે ઊવરિ જત્તપાણ દાણ સંગહણ કુસલે અ-
ચ્ચંતં વાલ દુબ્બલાદિ પાઠે એણપે ” ઇત્યાદિ- તેથી ચૈત્ય અ-
ર્થાત્ જિનપ્રતિમાસંબંધી વૈયાવચ્ચ ઘણા પ્રકારથી, નિર્જરા અર્થાત્
કર્મહયની ઇચ્છાવાલોપ્રાણી કીર્તિની અપેક્ષા વિના કરે. ૪૮.

હવે ચૈત્ય શબ્દના અર્થોત્તરવાદસંબંધી અધિકાર બતાવે છે.

જ્ઞાનં ચૈત્યપદાર્થમાત્ર વદતઃ પ્રત્યક્ષવાધૈકતો
ધર્મિદ્વારતયામુનાવધિકૃતે ત્વાધિક્યધીરન્યતો ।

દોષાયેતિ પરઃ પરઃશતગુણપ્રજ્ઞાદનાત્પાતકી,

દગ્ધાગચ્છતુ પૃષ્ઠતશ્ચ પુરતઃ કાંકાંદિશીકો દિશં ॥૪૯॥

અર્થ-એ પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રમાં ચૈત્યપદનો અર્થ જ્ઞાન છે, એમ
કહેનારા હુંપકને એક પદ્ધે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનો બાધ આવે છે અને
ધર્મિને વિષે ધર્મનો ઉપચાર થાય એવા અગ્નિપ્રાયથી મુનિને અ-
ધિકારી ગણીએ તો બીજા પદ્ધે અધિકપણની અર્થાત્ પુનરુક્તિ-
પણની બુદ્ધિ દોષકારક થાય છે. આપ્રમાણે પૂર્વે કહેલા પ્રકારથી
તે કુમતિ ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ બતાવવામાં તેના સેંકડો ગુણોને
નિન્હવકરી (ઝેલવી) પાતકી બને છે, તેથી તે આગલ પાઠલ
દગ્ધ થયેલી કઈ દિશામાં નાશી જાય ! અર્થાત્ કોઈ ઠેકાણે
નાસવાને સમર્થ નથી. ૪૯

વિશેષાર્થઃ-પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રમાં ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ જ્ઞાન છે
એમ કહેતાં હુંપકને એકપદ્ધે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનો બાધ આવે છે. કા-
રણકે વિશ્રામણ આદિ વૈયાવચ્ચની ચૈત્યશબ્દનો જ્ઞાન અર્થ થ-
વામાં સિદ્ધિ થતી નથી અને ધર્મિદ્વારપણથી અર્થાત્ ધર્મિને

विषे धर्मेनो उपचार आय एवा अजिप्रायथी ज्ञान अने ज्ञानी तरीके मुनिने अधिकारी मानीए तो बीजा पढ़े पुनरुक्तिपणानी बुद्धि दोषने माटे आय. अर्थात् ते स्थले बाळ विगेरे पदोथी मुनिने ग्रहण करवामां आवेल ठे, तेथी चैत्य शब्दना अर्थमां पुनरुक्ति आय. आ प्रमाणे पूर्वे कहेला प्रकारथी चैत्य शब्दना निर्देशमां योजेला सेंकडो गुणोने उल्लवी पातकी अई, मिथ्या-जिशंकी बनी, जय पामी, आगल पाळल दग्ध थयेली दिशामां नासवाने समर्थ अतो नथी. ४९

हवे वैयावच्चविषे निश्चित अर्थनी सिद्धि न थवाथी शंका करतां तेनुं निराकरण करेळे.

वैयावृत्यमथैवमापततिवस्तुर्ये गुणस्थानके,
यस्माद् जक्तिरजंगुरा जगवतां तत्रापि पूजाविधौ ।
सत्यं दर्शनलक्षणेन विदितेऽनंतानुबन्धिव्यया,
न्नो हानिं त्वयि निर्मलांधियमिव प्रेक्षामहे कामपि॥०

अर्थ:-जो एवी रीते पूर्वे कहेला वैयावच्चनो अर्थ जक्ति लक्ष-
ण तो तमारा चोथा गुणस्थानमां ते आवी पडशे, कारण के त्यां-
पण अर्हत प्रभुनी पूजाविधिमां अजंग जक्ति रहेली ठे. आ चोथुं
गुणस्थानक जेनेविषे वैयावच्च, समकितनुं लक्षणरूप ठे, ते
अनंतानुबन्धिकषायना ह्य, ह्योपशथी ठे एम जाणी अमे
तारामां निर्मल बुद्धिनी हानि शिवाय बीजी कांइपण हानिने
जोता नथी. ५०

विशेषार्थ-अविरति सम्यग्दृष्टि प्राणीने अनंतानुबन्धिकषा-

યના ક્ષય, ક્ષયોપશમથી વૈયાવચ્ચ ગુણના સંજવમાં કાઢપણ બા-
ધનો અજાવ છે. ૫૦

જો તેમ લઈએ તો તેમને ચારિત્રના લેશના સંજવમાં, અવિ-
રતિપણની જે સિદ્ધિ ન આય તેજ બાધ આવે છે, તેમ કહેતાં
નિરાકરણ કરે છે.

શ્રાદ્ધાનાં તપસઃ પરં ગુણતયા સમ્યક્ત્વમુખ્યત્વતઃ,
સમ્યક્ત્વાંગમિયં તપસ્વિનિ મુનૌ પ્રાધાન્યમેષાશ્રુતે ।
ધીર્લાંલાંગતયોપસર્જનવિધાં ધત્તે યથા શૈશવે,
તારુણ્યે વ્યવસાયસંભૃતતયા સા મુખ્યતામંચતિ ૫૧

અર્થ—દર્શનધારી શ્રાવકોને તપના ગૌણપણને લીધે અને સ-
મકિતના મુખ્યપણને લીધે આ જ્ઞાતિસમકિતનું અંગ આય છે.
પરંતુ એ જ્ઞાતિ તપસ્વી મુનિનેવિષે પ્રધાનપણને પામેછે. દૃષ્ટાંત કે
બાલવયમાં ક્રીડા પ્રધાન હોવાથી બુદ્ધિ ગૌણપણને પામેછે, પણ
તેની તે બુદ્ધિ યૌવન વયમાં વ્યવસાય પૂર્ણ હોવાથી મુખ્યપણને
પામેછે. ૫૧

વિશેષાર્થ—દર્શનધારી (સમકિતદૃષ્ટિ) શ્રાવકોને તપની ગૌ-
ણતા છે, પરંતુ મુખ્યતા નથી, તેથી આ જ્ઞાતિ તેજને સમકિતનું
અંગ આય છે, અર્થાત્ પ્રધાનપણે સમકિતનું અંગરૂપ થઈ સમ-
કિતના ફલવડેજ ફલવાલી આયછે, કારણ કે ફલવાલાની સાં-
નિધ્યે તેનું અંગ નિષ્ફલ છે, એવો ન્યાય છે, તેથી તેટલાથી અવિરતિ-
પણને હાનિ પહોંચતી નથી. જેમ એક દોકડામાત્રથી ધનવન્ના
અને એક ગાયમાત્રથી ગાયવાલો ન કહેવાય તેમ. તેવિષે પંચાશક

ગ્રંથની વૃત્તિમાં શ્રી અન્નયદેવસૂરિજી કહેઢેકે, વાલ્યાવસ્થામાં ક્રીડા પધાન અંગરૂપ હોવાથી બુદ્ધિ ગૌણપણાને પામેઢે અને તેજ બુદ્ધિ યૌવનાવસ્થામાં પ્રૌઢ પરાક્રમપણાથી મુખ્યપણાને પામે ઢે. તેજ-પ્રમાણે તપના પ્રાધાન્યપણાથી ચારિત્રધારી મુનિયોને આ જ્ઞાતિ પ્રધાનરૂપ થાય ઢે. ૫૧

હવે સૂત્રનીતિપૂર્વક હિંસાની શંકા કરી ડઘેગનો દેલાવકરી કહે ઢે. અર્થ કામમપેદ્ય ધર્મમથવા નિઘંતિ યે પ્રાણિનઃ, પ્રશ્નવ્યાકરણે હિ મંદમતયસ્તે દર્શિતાસ્તત્કથં, પુષ્પાંજોદહનાદિજીવવધતો નિષ્પાદ્યમાનાં જનૈઃ પૂજાં ધર્મતયા પ્રસહ્ય વદતાં જિહ્વાનનઃ કંપતાં ॥ ૫૨ ॥

અર્થ- જે પ્રાણીડં અર્થ, કામ અને ધર્મની અપેલા કરી પ્રાણીડંની હિંસા કરે ઢે, તેડંને શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રમાં મંદ બુદ્ધિવાલા દર્શાવ્યા ઢે. તેથી તત્વને નહીં જાણનારા લોકોએ પુષ્પ, જલ અને અગ્નિ વિગેરેના જીવોનો વધ કરી, કરેલી પૂજાને બલાત્કારે ધર્મ કહેતાં અમારી જિહ્વા કેમ ન કંપે ? અર્થાત્ કંપેજ.

વિશેષાર્થ-ધર્મવંત પુરુષોની જિહ્વા મૃષાવાદ બોલતાં બહુજ કંપેઢે તેથી હે મૂર્તિપૂજકો ! જે પૂજામાં પ્રાણીવધ થાયઢે, તેને ધર્મ કેમ કહી શકાય ? ૫૨

પૂર્વપદનો ઉત્તર આપતાં વૈદ્યસ્વરૂપ ધારણ કરી તેનું ઔપધ બતાવે ઢે.

જ્ઞોઃ પાપા જવતાં જવિષ્યતિ જગદ્વ્યોક્તિશંકાભૃતાં, કિં મિથ્યાત્વ મરુત્પ્રકંપવશતઃ સર્વાંગકંપોપિ ન ।

यो धर्मागतया वधः कुसमये दृष्टोऽत्र धर्मार्थिका,
सा हिंसा नतु सत्क्रियास्थितिरिति श्रद्धैव सद्ज्ञेषजं ॥

अर्थ—हे पापीउ ! जगतना उपकारी वैद्यरूप श्रीजगवंतना वचनमां शंका लावतां, तमारा सर्व अंगमां, मिथ्यात्वरूप वायुना कोपने आधीन अवाथी शुं तमने कंप अशे नहीं? अर्थात् अशेज. जे वधने कुशास्त्रमां धर्मरूप कथन करेलो होय तेज वध, वध कहेवाय ठे. लोकोमां धर्मार्थिका हिंसा कहेली ठे, परंतु सत्क्रियानी स्थिति हिंसा कहेवाती नथी, तेथी जगवंतना वचनमां श्रद्धाराखवी तेज उत्तम औषध रूप ठे. ५३

विशेषार्थ—हे पापीउ ! जगतना उपकारी वैद्यरूप श्री जगवंतना वचनमां शंका लावता, तमारा सर्व अंगमां मिथ्यात्वरूप वायुनो प्रकोप अवाथी तमने कंप अयाविना रहेशे नहीं; अने तेम अशे तो अमे ते बाबतमां शुं उपाय करी शकीए? कारणके वैद्यना वचन उपर शंका लावनार रोगीने ब्रह्मापण निरोगी करी शके तेम नथी. अहिं रोगनुं औषध बताववानी इच्छा अवाथी तेनुं वर्णन करेठे. जे वधने कुशास्त्रमां धर्मना अंगरूप वर्णव्यो होय तेज वधने परीहक लोको धर्मार्थिका हिंसा कहेठे, परंतु सत्क्रियानी स्थिति हिंसा कहेवातीज नथी. कारणके अप्रमत्तपणे कार्य करतां, ते कार्यमां हिंसानी प्राप्ति अतीज नथी. तेथी जगवंतना वचनमां श्रद्धा राखवी तेज परम औषधरूप ठे. जो तेप्रमाणे न मानीएतो श्रीज्ञातासूत्रमां खाईना जलने शोधवामां सुबुद्धि मंत्री महा हिंसा करनार अने मंद बुद्धिवालो गणाय, परंतु शुभ्र अध्यवसाययुक्त होवाथी ते शुद्धज ठे. ५३

ઉપર વર્ણવેલા ધર્મના અંગરૂપ વધને માટે વિવેચન કરે છે.

યાગીયો વધ એવ ધર્મજનકઃ પ્રોક્તઃ પરૈઃસ્વાગમે,
નાસ્મિન્નોધનિષેધદર્શિતફલં કાર્યાતરાર્થાશ્રિતે ।
દાદે ક્વાપિ યથા સુવૈદ્યકબુધૈરુત્સર્ગતો વારિતે,
ધર્મત્વેન ધૃતોપ્યધર્મફલકો ધર્માર્થકોયં વધઃ ॥૫૪॥

અર્થ—વેદ મતવાલા મિથ્યાત્વીક પોતાના શાસ્ત્રમાં યજ્ઞસ્થ-
લને વિષે કરેલો પશુનો વધ, ધર્મજનક છે એમ કહેઢે. પરંતુ સંપ-
ત્તિની પ્રાપ્તિરૂપ પશુના દાહમાં સામાન્યરીતે નિષેધ કરાયેલા
કર્મનું ફલ પ્રાપ્ત થતું નથી એમ સમજવું નહીં, અર્થાત્ આયઢે.
કારણ કે ઉત્તમ વેદજ્ઞ પંડીતોએ ઉત્સર્ગથી વારેલા એવા પશુદા-
હમાં તેનું ફલ દુઃખરૂપ કહેલું છે, તેથી ધર્મપણાવડે માનેલો
આ વધ ધર્માર્થ ગણાતાં ઢતાં અધર્મના ફલને આપનારો છે. ૫૪

વિશેષાર્થ—વેદમતવાલા પોતાના શાસ્ત્રમાં યજ્ઞસ્થલમાં કરેલા
પશુવધને ધર્મજનક કહેઢે. તેડના શાસ્ત્રમાં લખેઢેકે “ ઋતિ
કામઃ પશુમાલજેત ”. સંપત્તિની ઇચ્છાવાલા પુરુષે યજ્ઞમાં પશુનો
હોમ કરવો. કાર્યાત્તર અર્થાત્ સંપત્તિની પ્રાપ્તિરૂપ કાર્યના અ-
ર્થને આશ્રિત અને મુક્તિરૂપ ફલથી ઋત્ન, તેમજ ઉત્તમ વેદજ્ઞ
પંડીતોએ ઉત્સર્ગથી નિવારેલા આ પશુદાહવિષે, ડધનિષેધ અ-
ર્થાત્ સામાન્ય નિષેધવડે દર્શાવેલા ફલનો નિષેધ કરી, દુર્ગતિમાં
જવારૂપ ફલ નથી મલતું એમ સમજવું નહીં, અર્થાત્ મલે છે.
તેથી ઉત્સર્ગ નિષેધને અનુકૂલ એવું દુઃખરૂપ ફલ ન આવે એમ
સમજવું નહીં, અર્થાત્ આયજ, એમ નિશ્ચયપૂર્વક જાણવું. ધર્મને

અર્થે કરેલો વધ, ધર્મરૂપ માની લીધો હોય, અર્થાત્ ત્રાંતિથી તેને ધર્મરૂપ માન્યો હોય, તોપણ તે અધર્મરૂપજ છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે “ મિથ્યા દૃષ્ટિર્નૈવ આમ્નાયરૂપે માન્યો હોય, ઠતાં જો તે હિંસા વિગેરેથી કલુષિત હોયતો, તેને ધર્મરૂપ માની આ-ચરવાથી આ સંસારમાં તે પરિવ્રમણનું કારણરૂપ આય છે.” તેથી ધર્મને અર્થે હિંસા યજ્ઞમાંજ આય છે, પરંતુ જિનપૂજામાં અતી નથી. એમ શ્રદ્ધા રાખવી. ૫૪

અહિં શંકા આય કે, સામાન્યપણે નિષેધ કરેલી હિંસાનું ફલ તમને મલે ઠતાં પૂજામાં અતી હિંસાનું ફલ કેમ ન મલે? તેના સમાધાનમાં કહેઠે.

અસ્માકં ત્વપવાદમાકલયતાં દોષોઽપિ દોષાંતરો,
હેદી તુઘ્નફલેઘ્નયા વિરહિતશ્ચોત્સર્ગરક્ષાકૃતે ।
યાગાદાવપિ સત્ત્વશુદ્ધિફલતો નેયં સ્થિતિર્દુષ્ટતઃ,
શ્યેનાદેરિવ સત્ત્વશુદ્ધ્યનુદયાત્તત્સંજ્ઞવાદન્યતઃ ॥૫૫॥

અર્થ—અપવાદને પ્રાપ્ત થયેલા અમારા દોષપણ ઉત્સર્ગની રક્ષા કરવાને અર્થે બીજા દોષને ઉઘેદન કરનારા અને તુઘ્ન ફલની ઇચ્છાથી રહિત છે. વલી હૃદયની શુદ્ધિ અવાનો સંજ્ઞવ, ગાયત્રી વિગેરે બીજા જપ વિગેરેથી છે, પરંતુ દુષ્ટ એવા શ્યેનયાગ વિગેરેથી નથી. તેથી હૃદયની શુદ્ધિના ફલને ઉદ્દેશી યાગ વિગેરેમાં આ મર્યાદા રહેતી નથી. ૫૫

વિશેષાર્થ—અપવાદ એટલે ઉત્સર્ગસંબંધી અપવાદ— જે નીચા અને ઊંચા એવા ન્યાયથી તુદ્ય સંખ્યાવાલો છે. તેને પ્રાપ્ત અતા

એવા અમારા દ્રવ્યસ્તવમાં उत्पन्न થતો દોષ મલિનારંજવાલો
 વા સદારંજવાલો હોય તોપણ તે उत्सर्गની રહાને માટેજ પ્રવ-
 ર્તે છે. તે દોષઅનુબંધ હિંસારૂપ નહીં હોવાથી બીજા દોષને ઉ-
 છેદન કરનારો છે. કારણકે સંપત્તિરૂપ તુલ્ય ફલની ઇચ્છાથી રહિત
 છે. એજ અવિરોધ છે. યજ્ઞ વિગેરેમાં આ મર્યાદા બિલકુલ નથી.
 ગાયત્રી વિગેરે જપ કરવાથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ થવાનો સંજ-
 વ છે, પરંતુ સ્વરૂપથી દુષ્ટ એવા ઇયેનયાગ વિગેરેથી સત્વ (અં-
 તઃકરણ)ની શુદ્ધિનો સંજવ નથી. કારણકે તેવા કાર્યથી સત્વ-
 શુદ્ધિ કરવી અશક્ય છે. તેથી સત્વશુદ્ધિના ફલને ઉદેશી યજ્ઞ
 વિગેરેમાં થતી હિંસા સત્વ શુદ્ધિનું કારણરૂપ નહીં થવાથી આ
 મર્યાદા તે કાર્યમાં બિલકુલ નથી અને જિનપૂજામાં લાજ, હા-
 નિનો વિચાર કરતાં, અપવાદના આશ્રયમાં પણ સત્વશુદ્ધિનો
 અસંજવ નથી. ૫૫

જ્યારે બીજી ગતિ રહી નહીં ત્યારે પૂજામાં અન્યથા રીતે સિ-
 દ્ધિની શંકા કરે છે.

नन्वेवं किमु पूजयापि जवतां सिद्ध्यत्यवद्योजिता,
 ज्ञावापद्धिनिवारणोचितगुणः सामायिकादेरपि ।
 सत्यं योधिकरोति दर्शनगुणोद्धासाय वित्तव्यये,
 तस्थेयं महते गुणाय विफलो हेतुर्न हेत्वंतरात् ॥५६॥

અર્થ-જો એમ છે તો તમારે દોષવાલી પૂજા શામાટે કરવી
 જોઈએ? તે પૂજાથી સર્થું. કારણકે નિર્દોષ સામાયિક વિગેરેથી
 જાવઆપત્તિને નિવારણ કરનાર, યોગ્ય ગુણની સિદ્ધિ આય છે.

તમે કહ્યું તે સત્ય છે, પરંતુ સમક્તિ ગુણની વૃદ્ધિ કરવાઅર્થે, ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં ધન વાપરવાને અધિકારી એવા શ્રાવકને આ પૂજા મોટો ગુણ કરે છે. કારણકે બીજા હેતુથી કાંઈ મુખ્ય હેતુ નિષ્ફલ થતો નથી. ૫૬

વિશેષાર્થ—જો સત્વશુદ્ધિ કરવાની ઇચ્છા રાખતા હોતો, તમારે સ્વરૂપથી સાવચ્છ એવી પૂજા કરવાનું શું કામ છે? અર્થાત્ તેવી પૂજાથી સર્યું. કારણકે નિરવચ્છ એવા સામાયિક વિગેરે અનુષ્ઠાનથી જાવઆપત્તિને નિવારણ કરનાર મોટો ગુણ સિદ્ધ થાય છે. કારણ કે સામાયિક, પૌષ્ઠ વિગેરે સત્વશુદ્ધિના પરમ સાધનો છે. તેના ઉત્તરમાં કહેઢે કે, તે તમારૂં કથન સત્ય છે, પરંતુ જે શ્રાવક દર્શનગુણના ઉદ્ધાસને માટે અર્થાત્ સમક્તિગુણોની વૃદ્ધિને માટે ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં ધન વાપરવાને અધિકારી થયો હોય, તે શ્રાવકને આ પૂજા મોટો ગુણ કરે છે. કારણકે અધિકારીવિશેષથી કારણવિશેષ થાય છે. તેથી શ્રાવકને ધ્રુવ્યસ્તવ હસ્તિના શરીર જેવું છે અને જાવસ્તવ જે અમુક કાલ સુધી સામાયિકરૂપ છે, તે તેમને હસ્તિના નેત્રરૂપ છે. તેથી બીજા હેતુને ધ્યાનમાં લેતાં મુખ્ય હેતુ નિષ્ફલ થતો નથી; તેથી સિદ્ધ થયું કે દાન, સામાયિક અને દેવપૂજા, શ્રાવકને અમુક હેતુને લડને કરવા યોગ્ય છે અને તેમ કરતાં બિલકુલ દોષ લાગતો નથી. ૫૬

હવે ચૈત્યપૂજામાં આરંજની શંકા કરવાથી જે દોષો લાગે છે તે કહેઢે.

અન્યારંજવતો જિનાર્ચનવિધાવારંજશંકામૃતો,
મોહઃ શાસનનિંદનંચ વિલયો બોધેશ્ચ દોષાઃ સ્મૃતાઃ ।

संकाशादिवदिष्यते गुणनिधिर्धर्मार्थमृद्ध्यर्जनं,
शुद्धालंबनपद्मपातनिरतः कुर्वन्नुपेत्यापि हि ॥ ५९ ॥

अर्थ—श्री जिन पूजानी विधिमां आरंजनी शंका करता अने अन्य आरंजना कार्योने करता एवा श्रावकने त्रण दोष लागे ठे एम कह्यं ठे. प्रथम मोह, बीजो दोष शासननी निंदा अने त्रीजो दोष बोधि (सम्यक्त्व)नो नाश. तेथी जे श्रावक शुद्ध आलंबननो पद्मपाती होय, ते संकाश नामना श्रावकनी जेम धर्मार्थे द्रव्योपार्जन करीने पण गुणनिधितरीके सर्व जनने इष्ट आय ठे. ५९

विशेषार्थ—बीजा आरंज करनार अर्थात् जिनमंदिर, जिन-पूजाविधिमां आरंजनी शंका धारण करी ते नहीं करनार एवा अन्य कार्योना आरंज करनार नीच श्रावकने मुख्यत्वे करी त्रण दोष लागे ठे. प्रथम दोष मोह ठे, कारण के पोताना इष्ट अर्थनी संपत्तिने माटे तेने मतिविभ्रम आय ठे अने तेथी शुद्धानुबंधी अनुष्ठानने आरंज मानी ते करतो नथी. बीजो दोष, शासन-निंदा ठे, कारणके अन्य जनसमुदाय कहे ठे के आ मनुष्य केवो कृपण ठे, अन्य कार्योमां द्रव्यनो व्यय करे ठे, परंतु पोताना इष्ट देवना आराधनने माटे मंदिर के पूजाविधिमां द्रव्यनो व्ययतो बिलकुल करतो नथी, तेथी तेमना इष्टदेव तेवो उपदेश करी गया दशे; एवीरीते अनुक्रमे ते श्रावक पोताना कृत्यथी बीजा मनुष्यो पासे शासननी निंदा करावे ठे. त्रीजो दोष बोधि अर्थात् सम्यक्त्वनो नाश, कारण के परमात्मानी

द्रव्य अने ज्ञावशी जक्ति कर्माविना मात्र सांसारिक आरंजनं कार्योने करता एवा श्रावकने सम्यग्दर्शनं विद्यमानपणुं केम होय? तेथी तेनो नाशज ठे, एम समजवुं. माटे जे शुद्ध आलं-
बननो पक्षपाती होय एवो श्रावक धर्मनेअर्थे द्रव्योपार्जन करीने पण संकाश नामना श्रावकनी जेम गुणनो जंडार अइ, सर्व लोकमां इष्ट आय ठे. ते संकाश श्रावक प्रमादशी चैत्यद्रव्य खाइ गयो हतो, तेनुं वृत्तांत विस्तारशी जोवुं होय तो श्राद्धविधि विगेरे ग्रंथ अवलोकन करवा. ५९

अहिं कोइ शंका करे के मलिनारंजी वा सदारंजी तो द्रव्य-
पूजानो अधिकारी अइ शके, परंतु जे तेवो न होय ते केम अ-
धिकारी अइ शके? तेनुं समाधान करे ठे.

यः श्राद्धोपि यतिक्रियारतमतिः सावद्यसंदेपकृद्,
जीरुः स्थावरमर्दनाच्च यतनायुक्तः प्रकृत्यैव च ।
तस्यात्रानधिकारितां वयमपि ब्रूमो वरं दूरतः,
पंकास्पर्शनमेव तत्कृतमलप्रक्षालनापेक्षया ॥ ५८ ॥

अर्थ.—जे श्रावक सर्व सावद्य कर्मने संक्षेप करनार होय, पृ-
थ्वी विगेरे स्थावर जीवने मर्दन करवामां जीरु होय, स्वज्ञाव-
शीज यतना करनार होय अने जेनी बुद्धि मुनिना जेवी क्रिया
करवामां उत्सुक होय, तेवो श्रावक आ पूजानो अधिकारी न-
शी, एम अमे पण कहीए ठीए. कारण के कादवना स्पर्शशी
लागेला मलने धोइ नाखवा करतां, तेमलशी दूर रेहेवुं तेज व-
धारे सारुं ठे. ५८

विशेषार्थ- जे श्रावक सर्व सावद्यकर्मनो संक्षेप करनार होय, जे पृथ्वी, जल, अग्नि आदि स्थावर जीवोने मर्दन करवामां बहुज जीरु होय, जे स्वजावथीज यतनापूर्वक सर्व प्रवृत्ति करतो होय अने जेनी बुद्धि मुनिनी क्रिया करवामां निरंतर कर्त्तव्य तरी-के उत्सुक होय, तेवो श्रावक आ ज्ञव्यपूजानो अधिकारी नथी. एम अमे पण कहीए णीए. कारण के तेनामां आत्माने नाश करनार मलिनारंज्जनो अजाव ठे अने चारित्रनी इज्ञाना योगथी अनारंज्जनी सिद्धि ठे. ते बाबतमां दृष्टांत ए ठे के कादवना मलने स्पर्श करी तेने धोइ नाखवाना करतां, ते कादवनो स्पर्श नहींज करवो ते वधारे उत्तम ठे. तेथी मलिनारंज्जी तथा सदारंज्जी बंनेने आ ज्ञव्यपूजानो अधिकार ठे; अने यतिक्रियाना अन्यासवालो श्रावक तो श्रमणोपासक ठे, परंतु आ स्वरूप आधुनिक उत्पन्न थयेला कुमतियोने जाणवामां नथी, कारण के तेउनो सर्व मत कपोलकटिपत ठे. ५८

सिंहावलोकन न्यायवडे ज्ञव्यस्तवमां कटपेळी हिंसाना अंशनी बुद्धिने दूर करेठे.

धर्मार्थं सृजतां क्रियां बहुविधां हिंसां न धर्मार्थिका,
हिंसांशेन यतः सदाशयजृतां वांछा क्रियांशे परं ।

न ज्ञव्याश्रवतश्च बाधनमपि स्वाध्यात्मज्ञावोन्नते,
रारंजादिकमुच्यते हि समये योगस्थितिव्यापकं ५९

अर्थ. धर्मने अर्थे अनेक प्रकारनी क्रिया करनारा श्रावकोने धर्मार्थ हिंसा न आय, कारण के शुज जाववाला श्रावकोने हिं-

साना अंशमां इत्ता होती नथी, मात्र क्रियाना अंशमांज इत्ता होय ठे. वली अव्याश्रवथी पोताना अध्यात्मज्ञावनी उन्नतिने पण बाध आवतो नथी, कारण के सिद्धांतमां योगस्थिति होय त्यांसुधी आरंज विगेरे कहेवाय ठे. १९

विशेषार्थ—धर्मने अर्थे घणा प्रकारनी पूजनादि क्रिया करना श्रावकोने धर्मार्थ हिंसानो दोष लागे नहीं, कारण के सदाशय अर्थात् शुचिज्ञाव जे के यतना करवाथी वृद्धि पामेलो जेने होय एवा शुचि ज्ञाववाला श्रावकोने कोइ पण अंशे हिंसा करवानी अजिलाषा होतीज नथी. मात्र तेउने क्रियापूर्वक प्रवृत्ति करवानी इत्ता होय ठे. तेथी अनुबंध हिंसा के हेतु हिंसा ते क्रियामां होतीज नथी, मात्र स्वरूप हिंसा रहेठे, तेथी कहेठे के, तेवा अव्याश्रवथी पोताना अध्यात्मज्ञावनी उन्नतिने पण बाध आवतो नथी. वली सिद्धांतमां पण योगस्थितिमां व्यापक अर्थात् ज्यांसुधी योग रहे त्यांसुधी आरंज विगेरे ठे. ते विषे कह्युं ठे के “जावंचणं एयइ वेयइ तावंचणं आरंजइ सारंजइ समारंजइ” इत्यादि वचन ठे. जो अव्याश्रवमात्रथी बंध आय तो तेरमा गुणस्थानमां पण बंध आय. १९

आ विषयमां कूपनिदर्शन जणावी कहेठे.

पूजायां खलु ज्ञावकारणतया हिंसा न बंधावहा,
गौणीष्ठं व्यवहारपद्धतिरियं हिंसा वृथा निश्चये ।
ज्ञावः केवलमेक एव फलदो बंधो विरत्यंशज,
स्त्वन्यः कूपनिदर्शनं तत इहाशंकापदं कस्यचित् ॥६०॥

અર્થ- ડ્રવ્યસ્તવ જાવનું કારણ હોવાથી, પૂજામાં અયેલી હિંસા બંધ કરનાર થતી નથી. વ્યવહારનયની પદ્ધતિથી વિચારી-
 एतो આ હિંસા ગૌણી અર્થાત્ ઉત્તમ હિંસા છે અને નિશ્ચયન-
 યથી વિચારીએ તો આ હિંસા વૃથા છે, કારણ કે પૂજામાં માત્ર
 જાવ એકજ ફલને આપનાર છે અને અવિરતિના અંશથી ઉત્પ-
 ન્ન અયેલો બંધ જુદો છે. તેથી આ સ્થલે અપાતું કુવાનું દૃષ્ટાંત
 કોઈકને શંકાનું સ્થાન અફ પડે છે. ૬૦

વિશેષાર્થ- ડ્રવ્યસ્તવ જાવનું કારણ રૂપ હોવાથી પૂજામાં અ-
 તી સ્નાનાદિ સામગ્રીમાં કરેલી હિંસા બંધ કરનારી હોતી નથી,
 કારણ કે જો તેમ હોય તો દૂર્ગતા સ્ત્રી પ્રમુખને સદ્ગતિની અ-
 સિદ્ધિજ હોય, પરંતુ સિદ્ધાંતમાં તેજને સદ્ગતિનાં પ્રાપ્ત કરનારાં
 વર્ણવ્યાં છે. વલી વ્યવહારનયની પદ્ધતિએ જોતાં આ હિંસા ગૌ-
 ãणी अर्थात् श्रेष्ठ છે, કારણ કે પરમ પુણ્યબંધની હેતુરૂપ હોવા-
 થી “ ઘી વલે છે ” એવા ન્યાયથી ઇષ્ટ છે અને નિશ્ચયનયથી
 વિચારીએ તો આ હિંસા વૃથા છે, કારણ કે બંધની કારણરૂપ થતી
 નથી. માત્ર શુદ્ધજાવ એકજ ફલદાયક છે, અર્થાત્ તે જો શ્રેષ્ઠ
 હોય તો શ્રેષ્ઠ ફલ મલે અને મંદ હોય તો મંદ ફલ આપવાને
 સમર્થ થાય. આ પ્રમાણે વિવિક્તનો વિવેક કરતાં અવિરતિ સ-
 મ્યગૃહ્ણિ પ્રાણીને પણ પૂજામાં બંધ નથી, અને અવિરતિપણા-
 ના અંશથી લાગતો બંધ તે તો જુદોજ છે. પૂજાના યોગમાં તે
 યોજેલો નથી, નહીં તો જિનવંદન વિગેરેમાં પણ તે થવાનો પ્રસંગ
 આવે. તે કારણથી આ સ્થલે કુવાનું દૃષ્ટાંત કેટલાએક શ્રુત
 જાણનારને આશંકાનું સ્થાન અફ પડે છે. તે વિષે આવસ્યક સૂ-

ત્રમાં ડ્રવ્યસ્તવના પ્રસંગમાં સમાધાનને સ્થલે અવલોકન કરવું. ૬૦
પૂર્વોક્ત દૃષ્ટાંતનું વિવેચન કરેલે.

અત્રાસ્માકમિદં હૃદિ સ્ફુરતિ યદ્યવ્યસ્તવે દૂષણં,
વૈગુણ્યેન વિધેસ્તદપ્યુપહતં ચત્તયેતિ હિ જ્ઞાપનં ।
કૂપજ્ઞાતફલં યતો વિધિયુતાપ્યુક્તક્રિયા મોહદા,
ચત્તયૈવ વ્યવધાનતઃ શ્રુતધરાઃ શિષ્ટાઃ પ્રમાણં પુનઃ ૬૧

અર્થ- અહિં અમારા હૃદયમાં એવું સ્ફુરે છે કે ડ્રવ્યસ્તવમાં જે દૂષણ કહેવાય છે, તે દૂષણ વિધિના વિકલપણાથી છે, પરંતુ તે દૂષણ ચક્તિજ્ઞાવથી હળાઈ જાય છે. એ જ્ઞાપન કુવાના દૃષ્ટાંતથી જાણવામાં આવે છે. કારણ કે અવિધિએ કરેલી ક્રિયા પરંપરાથી ચક્તિવડે મોહદાયક આવે છે. એ વિષયમાં શાસ્ત્રને ધારણ કરનારા શિષ્ટપુરુષોજ પ્રમાણ છે. ૬૧

વિશેષાર્થ- આ વિષે અમારા હૃદયમાં એવું સ્ફુરે છે કે, ડ્રવ્યસ્તવમાં જે દૂષણ છે, તે દૂષણ વિધિના વિગુણપણાથી છે, અર્થાત્ ચક્તિમાત્રમાં એકતાને અડ જવાથી વિધિમાં વિકલપણું વા અજ્ઞાવ અડ જાય છે, તેવા વિધિના વિકલપણા વા અજ્ઞાવથી યોજેલું ડ્રવ્યસ્તવનું દૂષણ પણ અધિક ચક્તિજ્ઞાવથી હળાઈ જાય છે. આપ્રકારનું જ્ઞાપન તે કૂપ દૃષ્ટાંતનું ફલ છે અર્થાત્ કુવાના દૃષ્ટાંતથી તે જાણાય છે. જેથી અવિધિયુક્ત ક્રિયાના વ્યવધાનથી પણ પરંપરાએ જો ચક્તિનું પ્રાધાન્યપણું હોય તો તેથી મોહદાયક કથન કરેલ છે. આ વિષયમાં માત્ર શિષ્ટપુરુષોજ પ્ર-

माणरूप ठे. ते विषे शिष्टपुरुषोना वचन विरुद्ध कुमतियोनी कपोलकटिपत कटपनानी रचना न थाउं. ६१

हवे पूजामां हिंसानो संजव ठे एवी उक्तिने विकटपे दूषित करी कहे ठे.

धर्मार्थप्रतिमार्चनं यदि वधः स्यादर्थदंडस्तदा,
तत्किं सूत्रकृते न तत्र पठितो ज्ञूताहियदार्थवत् ।
या हिंसा खलु जैनमार्गविहिता सा स्यान्निषेध्या स्फुटं,
नाधाकर्मिकवन्निहंतुमिह किं दोषं प्रसंगोद्भवं ॥६१॥

अर्थ- जो जिनपूजामां हिंसा लागती होय तो ते हिंसा अनर्थ दंडरूप थाय के अर्थ दंडरूप थाय ? प्रथमपक्षतो संजवतो नथी अने बीजो पक्ष अर्थदंडनो लक्ष्य तो सूत्रकारे अर्थदंडना अधिकारमां ज्ञूतादि यक्षना अर्थनी जेम ते केम कह्यो नथी ? तेथी आधार्मिक दोषनी जेम प्रसंगे उत्पन्न अयेला दोषने हणवाने जैनमार्गविहित हिंसा केम प्रगट रीते निषेध करवा योग्य न थाय ? अर्थात् थायज ६२

विशेषार्थ- जो कुमति पूजामां हिंसा थाय एम कहे तो, शुं ते हिंसा अनर्थदंडरूप ठे के अर्थदंडरूप ठे ? प्रथमपक्ष अनर्थदंडरूप तो कही शकायज नही. कारण के तेमां प्रयोजननी सिद्धि ठे. बीजो पक्ष अर्थदंडरूप अर्थात् प्रतिमापूजनरूप धर्म अर्थदंडपणाथी व्यवहार करे एटले के तेने अर्थदंड कहेतो सूत्रकारे अर्थदंडना अधिकारमां ज्ञूताहियक्षना अर्थनी जेम ते केम जणाव्यो नथी ? जो तेम होय तो निश्चयपूर्वक जैन-

નમાર્ગવિહિત હિંસાનો પ્રગટ રીતે આધાકર્મિક દોષની જેમ પ્રસંગના દોષને હણવા કેમ નિષેધ ન કરે ? અર્થાત્ જો તેમ હોય તો કરવો જોઈએ. તે સ્થલે જુતાહિ યદ્ વિષે “ પદમે દંડ સમાદાણે ” इत्यादि પાઠ વિસ્તારપૂર્વક આપેલો છે. જો જિનપ્રતિમાની પૂજાને અર્થે થયેલો વધ, હિંસા થાત તો ત્યાં “ જિણપડિમા હેહં જિણ હેહં વા ” એ પ્રમાણે પાઠ સૂત્રકાર જણાવે, પરંતુ, ત્યાં તેમ કહ્યું નથી. તેથી જિનપૂજા, હિંસા ન ગણાય, એમ અર્થ થાય. ૬૨

હવે સૂત્રોનાં બીજાં દૃષ્ટાંતો આપી કુમતિયોની મૂઢતા બતાવી આપે છે.

આનંદસ્ય હિ સપ્તમાંગવચસા હિત્વા પરિત્રાઢ્વર,
 શ્રાઢ્વસ્ય પ્રથિતૌપપાતિકગિરા ચૈત્યાંતરોપાસનાં ।
 અર્હચૈત્યનતિં વિશિષ્ય વિહિતાં શ્રુત્વા ન યો ડુર્મતિં,
 સ્વાંતાન્મુંચતિ નાશ્રયપ્રિયતયા કર્માણિ મુંચંતિ તં ૬૩

અર્થ—જે હુંપક ડુર્મતિ સપ્તમાંગ (ઉપાસગ દશાંગ) ના વચનથી આનંદ શ્રાવકની ચૈત્યવંદના શ્રવણ કરી અને ઉઘ્વાહ (ઔપપાતિક) ઉપાંગની વાણીથી અન્યતીર્થના ચૈત્યની ઉપાસનાનો ત્યાગ કરી પોતાના હૃદયમાંથી ડુર્મતિને તજતો નથી, તેવા ડુર્મતિને, જાણે પોતાને સારો આશ્રય મળ્યો હોય તેમ જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મો ઢોડતાં નથી, અર્થાત્ તે ડુર્મતિ કદાપિ કર્મથી મુકાતો નથી ૬૩

વિશેષાર્થ—જે હુંપક ડુર્મતિ, શ્રીઉપાસકદશાંગ નામના સાતમા

અંગ મધ્યેની આનંદ શ્રાવકની કથા શ્રવણ કરી, તેમણે કરેલી નામગ્રહણપૂર્વક કર્તવ્યરૂપે કહેલી વંદનાને સાંજલી, તેમજ તાપ-સોમાં શ્રેષ્ઠ એવા અંબડ શ્રમણોપાસકની ઔપપાતિક (ઝવવાઈ) અંગમાં વર્ણવેલી, અન્યતીર્થના ચૈત્યની ઉપાસનાનો ત્યાગ કરાવનારી કથા શ્રવણ કરી પોતાના હૃદયમાંથી દુર્મતિને ઢોડતો નથી તેવા દુર્મતિને, પોતાને અત્યંત પ્રિય આશ્રય મળ્યો છે એમ ધારી જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મો ઢોડતાં નથી. “ તેણે સે આણંદે ગાહાવતી સમણસ્સ જગવર્ણ મહાવીરસ્સ ” ઇત્યાદિ સપ્તમાંગનો આલાપક છે. તે આલાપકમાં લેખ્યું છે કે હે જગવંત ! મારે તે કદપે નહીં. ઇત્યાદિ વિસ્તારથી સપ્તમાંગમાં અવલોકન કરવું. તે કથામાં અન્યતીર્થીકોએ ગ્રહણ કરેલા ચૈત્યને વાંદવાના નિષેધમાં, નિશ્રીત અર્હંત ચૈત્યવંદનાદિકની વિધિ સ્ફુટ રીતે દર્શાવી છે. વલી ઔપપાતિક ઉપાંગમાં અંબડ તાપસે અર્હંત ચૈત્યને પોતાના કંઠથી જ નમસ્કાર કરેલો છે, એમ ઉત્તરાધ્યયનના સમ્યક્ત્વ પરાક્રમ નામના અધ્યયનમાં સ્ફુટરીતે કથન કરેલ છે, તથાપિ લુંપકો પૂજા-વિધિને જોતા નથી તે તેમનો પોતાનો જ અપરાધ છે. અંધપુરુષો આંજલિને જોવે નહીં, અને ચાલતાં આંજલો વાગે, તેમાં આંજલિનો અપરાધ ન કહેવાય. વલી ઉત્તરાધ્યયનના સમ્યક્ત્વ પરાક્રમ અધ્યયનના સમક્ષિત આલાપકમાં સૂદ્ધમદ્દષ્ટિએ જોવાથી ગુરુ સાધાર્મિકની સેવાના ફલને બતાવતાં પૂજાનું ફલ પણ તે સ્થલે જણાવેલું છે, એમ વિદ્વાનોએ જાણી લેવું. ૬૩

હવે બીજાં દૃષ્ટાંતો આપી સ્થાપના સિદ્ધ કરે છે.

પ્રશ્નવ્યાકરણે સુવર્ણ ગુલિકાસંબંધનિર્દારણે,
શસ્તે કર્મણિ દિગ્દ્યયગ્રહરહઃ સ્વાતૌ તૃતીયાંગતઃ ।
સમ્યગ્ જ્ઞાવિત ચૈત્યસાદ્ધિકમપિ સ્વાલોચનાજ્ઞાશ્રુતૌ,
સૂત્રાન્ન વ્યવહારતો જ્ઞવતિ નઃ પ્રીતિર્જિનેન્દ્રે સ્થિરા ૬૪

અર્થ—પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં આપેલા સુવર્ણગુલિકા દાસીના સંબંધથી, શ્રીસ્થાનાંગ સૂત્રમાં આપેલા શ્રેષ્ઠ કર્મવાલા પૂર્વ ઉત્તર બે દિશારૂપ ગ્રહના તાત્પર્યની સિદ્ધિથી અને સદ્જ્ઞાવને પ્રાપ્ત કરેલા ચૈત્યોની સાદ્દીઠ વ્યવહારસૂત્રથી કરેલી આલોચનાના શ્રવણથી અમારી પ્રીતિ શ્રીસ્થાપના પ્રત્યુને વિષે દૃષ્ટપણે સ્થિર થયેલી છે.

વિશેષાર્થ—શ્રીપ્રશ્નવ્યાકરણ નામના દસમા અંગમાં સુવર્ણ-ગુલિકાના સંબંધનું નિર્દારણ છે, તેને લીધે, તથા શ્રીસ્થાનાંગ સૂત્રથી શ્રેષ્ઠ એવા કર્મમાં પૂર્વ અને ઉત્તર દિશારૂપ ગ્રહના તાત્પર્યની જે સિદ્ધિ, તે થયે હતે અને સારીરીતે સદ્જ્ઞાવને પ્રાપ્ત કરેલા ચૈત્યોની સાદ્દીઠ વ્યવહારસૂત્રથી સમ્યક્ પ્રકારે કરેલી આલોચનાનું શ્રવણ કર્યેહતે, અમારી પ્રીતિ શ્રીસ્થાપના જિનેન્દ્રને વિષે સ્થિર થયેલી છે. દસમા અંગના તૂર્યાશ્રવણને વિષે સુવર્ણગુલિકાનું અભ્યાસ છે. યથા. “ સુવર્ણગુલિકાઆવત્તિ ” इत्यादि—સિંધુ સૌવીર દેશમાં વિદર્જક નગરને વિષે હદાયન નામે રાજા હતો, તેને પ્રજાવતી નામની રાણી હતી. તે રાણીને દેવદત્તા નામની એક દાસી હતી. તે દાસીને દેવતાઈ નિર્માણ કરેલી શ્રી મહાવીર જગવંતની પ્રતિમા પ્રાપ્ત થઈ, તેની ઉપાસના કરતા

કોઈ શ્રાવકે દેશાંતરથી લાવી સો ગુટિકા આપી. તે ગુટિકાનાં પ્રજાવથી, દાસી કુબડાપણું ઢોડી સુરૂપા થઈ અને તે સુવર્ણગુલિકા એવા નામથી પ્રખ્યાત થઈ ઇત્યાદિ, વિસ્તારથી તે સ્થલે જોવું. દિગ્વિષ્ટ અગ્નિગ્રહને વિષે શ્રીસ્થાનાંગ સૂત્રનો આલાપક છે, તે બીજા સ્થાનના પ્રથમ હેતુશામાં છે. યથા “ દોદિસાઈ અગ્નિગિન્નગ્નપ્પઈ નિગંગાણવાણિગંગીણવા પન્વાવિત્તે પાઈણં ચેવ હદીણંચેવ ” ઇત્યાદિ. પૂર્વ અને ઉત્તર એ બે દિશા તરફ જે સન્મુખ કરવું એમ કહેલું છે, તે અર્હત અને અર્હતચૈત્યોને સન્મુખ કરવાને માટેજ છે. તેથી તે વિનયનું શ્રેષ્ઠકર્મ પૂર્વાગપણાથી ગણાય છે. અધિકારી ગૃહસ્થને લોકોપચાર અને વિનયાત્મક પૂજાનું પ્રધાનપણું યોગ્યજ છે. આવો તેનો તાત્પર્ય છે. શ્રીવ્યવહાર સૂત્રનું આલાપક આપ્રમાણે છે. “ ત્રિચુઅણયરં અકિચ્છઠાણં સેવિજ્ઞા આલોક્ષત્તે ” ઇત્યાદિ. તાત્પર્ય એ છે કે—તે દેવતાના અજાણે અર્હત પ્રતિમાની આગલ પોતાને પ્રાયશ્ચિત્ત આપવાના જ્ઞાનમાં કુશલ પુરુષ પોતાની મેલેજ આલોચના કરે છે. એ આલાપકમાં “ સમ્મંજાવિઆઈ ” એવું વિશેષણ છે, તે દેવતા અને ચૈત્યને લાગુ પડે છે. આપ્રમાણે સમ્યક્ પ્રકારે જાવના કરવાથી પ્રતિમાની પૂજા, મનની વિશેષ શુદ્ધિને અર્થે આય છે. ૬૪

હવે જૌપદીનું દૃષ્ટાંત આપી લુંપકમતિની મૂઢતા પ્રગટ કરે છે.

તીર્થેશપ્રતિમાર્ચનં કૃતવતી સૂર્યાન્નવદ્ભક્તિતો,
યત્કૃષ્ણાપરદર્પમાથિ તદિદં ષષ્ટાંગવિસ્ફૂર્જિતં ।

સચ્ચક્રે ચલુ યા ન નારદમૃષિં મત્વા વૃતા સંયતં,
મૂઢાનામુપજાયતે કથમસૌ ન શ્રાવિકેતિ ત્રમઃ ॥૬૫॥

અર્થ-ઐપદીએ સૂર્યાન્ન દેવની જેમ ઋક્તિથી તીર્થકર જગવા-
નની પ્રતિમાનું પૂજન કરેલું હતું, આલું પ્રતિવાદીના ગર્વને નાશ
કરનાર ઠગ (જ્ઞાતા સૂત્ર) અંગનું કથન છે. વઢી જે ઐપદીએ
નારદઋષિને વ્રતરહિત જાણી, તેમનો સત્કાર કર્યો ન હતો, ઠતાં
તે ઐપદી શ્રાવિકા નથી એવો મૂઢ લોકોને કેમ ત્રમ થાય છે ? ૬૫

વિશેષાર્થ-સતી ઐપદીએ રાજપ્રશ્રીય ઉપાંગમાં કથન કરેલા
વૃત્તાંતવાલા સૂર્યાન્નદેવની જેમ ઋક્તિપૂર્વક તીર્થકર જગવાનની
પ્રતિમાનું પૂજન કર્યું હતું. આ પ્રમાણેના અર્થને સૂચવનારું શ્રી
જ્ઞાતાસૂત્ર નામના ઠગ અંગનું કથન હુંપકમતિના ગર્વને મથન
કરનારું છે. અહિં હુંપક હુર્મતિ મિથ્યા ગર્વરૂપ એવો કુતર્ક કરે
છે કે ઐપદીએ પ્રતિમાપૂજન કરેલું હોય તો જલે, પરંતુ તેણીને
પાંચમું ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થયું ન હતું. તેના સમાધાનમાં કહે છે
કે, તે ઐપદીએ નારદઋષિને વ્રતરહિત જાણીને તેનો સત્કાર પણ
કર્યો નહતો, ઠતાં ઐપદી શ્રાવિકા નથી, એવો ત્રમ હે મૂઢપુ-
રુષો ! તમને કેમ થાય છે ? વઢી પ્રતિમાપૂજન કરતાં તેમને
સમક્તિ પ્રાપ્ત થયેલું છે, એમ પણ સૂત્રાદ્ધરે દર્શાવ્યું છે. તથા
નિયાણાના ફલના ઝોગ પઢી ઐપદીને દેશવિરતિપણાનો સં-
જવ નહતો એવું વચન પણ બુદ્ધિની અંધતામાત્રનું ફલ છે. નિયા-
ણાના પ્રતિબંધપણમાં તેનું પાર્યંતિક ફલ પ્રાપ્ત થયા વિના કુ-

ણવાસુદેવ વિગેરેની જેમ તે જન્મમાંજ વિરતિ લાગ્નનો અસંજવ
હે. આપ્રમાણે યત્કિંચિત્ જાણી લેવું. ૬૫

ઝૌપદીએ કરેલી પૂજામાં તેને આલોક સંબંધી અર્થની વાંગ
નહતી તે કહે હે.

તત્પાણિગ્રહણોત્સવે કૃતમિતિ પ્રૌઢ્યા પ્રમાણં ન ચેત્,
સ્વઃસન્નિર્મિતવંદનાદિકમપિ સ્થિત્યુત્સવે કિં તથા ।
ક્ષિપ્તેષ્ટાવિરહો દ્વયોરપિ સમસ્તુદ્યશ્ચ જક્તેર્ગુણો,
નાગાદિપ્રતિમાર્ચનાદિહ સ્વલુ વ્યક્તા વિશેષપ્રથા ૬૬

અર્થ- ઝૌપદીએ પોતાના પાણિગ્રહણના ઉત્સવમાં ઉત્સુક-
પણાથી તીર્થંકરની પ્રતિમાનું પૂજન કર્યું હતું, એમ જો પ્રમાણ
ન હોયતો, સૂર્યાન્નદેવે પણ ઇન્દ્રમહોત્સવની સ્થિતિને સમયે કરેલું
વંદનાદિક પણ ઉત્સુકપણાથી કરેલું કેમ કહેવાય ? સૂર્યાન્ન-
દેવ અને ઝૌપદી બંનેને કામજોગની ઇચ્છાનો વિરહ સરખો હે,
તેમજ તે બંનેને જ્ઞાતિનો ગુણ પણ સરખો હે; પરંતુ નાગાદિ પ્રતિ-
માના પૂજનની અપેક્ષાએ ઝૌપદીની જિનપૂજામાં વિશેષ દૃષ્ટિ પ્ર-
ગટ જણાઈ આવે હે. ૬૬

વિશેષાર્થ-ઝૌપદીએ પાણિગ્રહણના ઉત્સવમાં ઉત્સુકપણાથી
શ્રીતીર્થંકર જગવંતની પ્રતિમાનું પૂજન કર્યું હતું, તે જો તમને
સત્ય લાગતું ન હોયતો, સૂર્યાન્નદેવે ઇન્દ્રમહોત્સવની સ્થિતિને સમયે
ઉત્સુકપણાથી કરેલું વંદનાદિક પણ તમને કેમ વાસ્તવિક
લાગશે અર્થાત્ તે વંદનાદિક પણ ઉત્સુકપણાથી કરેલા હતા
એમ તમને લાગશે નહીં. પરંતુ બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરશો તો જ-

ણાશે કે, જેમ સૂર્યાન્નદેવ અને ડ્રૌપદી બંનેને કામજોગાદિકની ઇજ્જાનો અન્નાવ સમાન છે, તેમ તે બંનેને ઋક્તિનો હુલાસ પણ સમાન છે. વહી નાગાદિ પ્રતિમાના પૂજનથી ડ્રૌપદીની જિનપૂજાને વિષે વિશેષ દૃષ્ટિ પ્રગટ જણાય છે. કારણકે નાગાદિ પ્રતિમાના પૂજનમા ઋજાસાર્થવાહી પુત્રની પ્રાર્થના કરી હતી એમ સાંજલીએ ઢીએ. યથા “ તેણે સાન્નદા સાથ્યવાહી ધણેણે સત્યવાહેણે ” इत्यादि. જેમ ઋજાસાર્થવાહી નાગાદિકની પૂજા કરી પુત્રની માગણી કરી હતી, તેમ ડ્રૌપદીએ જિનપ્રતિમાનું પૂજન કરી કાંઈપણ વરદાન માગ્યું નહતું, તેજ યથાર્થ ધ્યાનમાં લેવાનું છે. ૬૬

હવે તે વિષયમાં અવશેષ છે તેનું વર્ણન કરે છે.

एतेनैव समर्थिता न्युदयिकी धर्म्या च कटपोदिता,
श्रीसिद्धार्थनृपस्य यागकरणप्रौढिर्दशाहोत्सवे ।

શ્રાઢ્ઢઃ સ્વદવયમાદિમાંગવિદિતો યાગં જિનાર્ચા વિના,
કુર્યાન્નન્યમુદાહતા વ્રતભૂતાં ત્યાજ્યા કુશાસ્ત્રસ્થિતિઃ॥

અર્થ-ડ્રૌપદીના ચરિત્રના સામર્થ્યથી, શ્રીવીરજગવંતના પિતા સિદ્ધાર્થ રાજાની, દસ દીવસ સુધી મહોત્સવપૂર્વક યાગ કરવાની પ્રૌઢતા સિદ્ધ અયેલી છે, જે પ્રૌઢતા અન્યુદયવાલી અને ધર્મ-યુક્ત એવી શ્રીકટ્પસૂત્રમાં વર્ણન કરેલી છે. તે સિદ્ધાર્થ રાજા શ્રી-પાર્શ્વનાથ જગવંતના સાધુર્જના ઉપાસક હતા એમ પ્રથમ અંગમાં કહેલું છે, તે શ્રી જિનપૂજારૂપ યાગ વિના બીજા લોક પ્રસિદ્ધ

યજ્ઞ કરેજ નહીં, કારણકે વ્રતધારીઝને કુશાસ્ત્રની સ્થિતિ ત્યાગ કરવા યોગ્ય હોય છે. ૬૭

વિશેષાર્થ—શ્રીવીર પરમાત્માના પિતા સિદ્ધાર્થ રાજા શ્રીપાર્શ્વનાથ જગવંતના મુનિયોના ઉપાસક હતા એમ શ્રીઆચારાંગ સૂત્રમાં કથન કરેલ છે, તેમણે જૌપદીના ચરિત્રના સામર્થ્યથી દસ દીવસ સુધી મોટા મહોત્સવપૂર્વક શ્રીજિનપૂજા કરી હતી. તે સિદ્ધાર્થ રાજાની યજ્ઞ કરવાની પ્રૌઢતા અમ્યુદયવાલી અને ધર્મયુક્ત છે, એમ શ્રી કટ્પસૂત્રમાં વર્ણન કરેલ છે, તે યજ્ઞ શ્રી જિનશ્વર જગવાનની પૂજાવિના લોક પ્રસિદ્ધ યજ્ઞ હોઈ શકે નહી, કારણકે વ્રતધારીઝ કુશાસ્ત્રમાં વર્ણન કરેલા વિધિમાર્ગનો ત્યાગ કરે છે. કુશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા યાગ હિંસામય છે, તે પાર્શ્વનાથ જગવંતનો ઉપાસક શ્રાવક એવા યાગ કદાપિ કરેજ નહી. એમ કટ્પસૂત્રનો પાઠ છે. યથા “ જાણે અદાણે અજાણે ” ઇત્યાદિ પ્રસિદ્ધ છે. યાગ એટલે દેવપૂજા જાણવી. પરમ શ્રાવક સિદ્ધાર્થ રાજાને જિનપૂજાથીજ શ્રમણોપાસકપણું છે, એમ શ્રી આચારાંગ સૂત્રમાં કહેલું છે. તે રાજા અનશન કરી અચ્યુત દેવલોકમાં દેવતા થઈ, મહાવિદેહમાં મુક્તિ પામશે. ૬૭

સર્વ લુપ્તકોના મતનો ઉપસંહાર કરી કહેઢે.

इत्येवं शुचिसूत्रवृंदविदिता निर्युक्तिज्ञाप्यादिभिः,
सन्न्यायेन समर्थिता च जगवन्मूर्तिः प्रमाणं सतां ।
युक्तिस्त्वंधपरंपराश्रयहता माजाघटीदुर्द्धिया,
मेतद्दर्शनवंचिता दृगपि किं शून्येव न त्राम्यति ॥६७॥

અર્થ— ઉપર પ્રમાણે પવિત્ર સૂત્રોના સમૂહમાં વર્ણવેલી, નિર્યુક્તિજ્ઞાપ્ય વિગેરેથી, તથા ઉત્તમ ન્યાયપૂર્વક સિદ્ધ કરેલી, એવી જગવંતની પ્રતિમા સત્પુરુષોને આરાધ્ય હોવાથી પ્રમાણરૂપ છે; અને હુર્મતિ લોકોની કુયુક્તિ અંધપરંપરાથી હણાઈ ગયેલી હોવાથી તેમાં અવકાશ પામતી નથી અર્થાત્ ઘટતી નથી. વલી જગવંતની પ્રતિમાના દર્શનથી ઊગાયેલી તેમની દૃષ્ટિ પણ જાણે શૂન્ય હોય તેમ શું નથી જમતી ? અર્થાત્ જમે છે. ૬૮

વિશેષાર્થ— આ પ્રકારે નિર્દોષસૂત્રોના સમૂહમાં કથન કરેલી, નિર્યુક્તિ, જ્ઞાપ્ય, વૃત્તિ વિગેરેથી તથા સારી યુક્તિ અને સત્પ્રકરણથી નિષ્કલંક નિશ્ચય નયવડે સિદ્ધ કરેલી, જગવંતની પ્રતિમા સજ્જન પુરુષોને આરાધ્ય હોવાથી પ્રમાણરૂપ છે; અને અંધપરંપરાથી હણાઈ ગયેલી હુર્મતિ લોકોની યુક્તિ તેમાં ઘટતી નથી, કારણ કે યુક્તિના નાશની પરંપરામાં યુક્તિનું ગ્રહણ અસિદ્ધ થાય. છે. વલી જગવંતની પ્રતિમાના દર્શનથી વંચિત થયેલી તેમની દૃષ્ટિ પણ જાણે શૂન્ય હોય તેમ જમ્યા કરે છે. તે ઉપર ત્રણ કાવ્ય છે. યથા—

તિલકયુતલલાટત્રાજમાનાઃ સ્વજ્ઞાગ્યાં—

કુરમિવસમુદિતં દર્શયંતે જનાનાં ।

સ્ફુરદગુરુજમાલા સૌરજોજારસારાઃ;

કૃતજિનવરપૂજા દેવરૂપા મહેન્ન્યાઃ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ— તિલકવાલા લલાટથી શોભતા, તેમજ વિકસ્વર એવી અગુરુ ચંદનની માલ્લાની સુગંધીના ઊદ્ગારથી ઉત્તમ એવા

શ્રાવકો શ્રી જિનરાજાની પૂજા કરી, જાણે પોતાના જાગ્યના અં-
કુરા પ્રગટ થયા હોય તેમ તિલક લોકોને બતાવે છે. ૧. વલી-

આનંદમાંતરમહો સમુદાહરંતી,
રોમાંચિતે વપુષિ સસ્પૃહમુદ્ધસંતી ।
પુંસાં પ્રકાશયતિ પુણ્યરમાસમાધિ,
સૌજાગ્યમર્ચનકૃતાં નિમૃતા દૃગેવ ॥ ૨ ॥

જાવાર્થ.- જિનેશ્વર જગવાનની પૂજા કરનારા શ્રાવકોની દૃ-
ષ્ટિ અંતરના આનંદ પ્રગટ કરતી અને રોમાંચિત શરીરમાં સ્પૃ-
હાથી ઉદ્ધાસ પામતી થકી તેમની પુણ્યલક્ષ્મીના સૌજાગ્યને પ્ર-
કાશિત કરે છે. ૨. વલી-

સ્પૃશતિ તિલકશૂન્યં નૈવ લક્ષ્મીર્લલાટં,
મૃતસુકૃતમિવ શ્રીઃ શૌચસંસ્કારહીનં ।
અકલિતજનનાનાં વલ્કલ્લણ્યેવ વસ્ત્રા-
ણ્યપિ ચ શિરસિ શુક્લં ઘટ્નમપ્યુગ્રજારઃ ॥૩॥

જાવાર્થ.- સુકૃત તથા શૌચસંસ્કારથી રહિત પુરુષની જેમ,
તિલકરહિત લલાટને લક્ષ્મી સ્પર્શ કરતી નથી. જનન તિલક-
રહિત પુરુષોને વસ્ત્રો વલ્કલરૂપ છે અને મસ્તક ઉપર રહેલું
શ્વેત ઘટ્ન પણ મોટા બોજારૂપ છે. ॥ ૩ ॥

લુંપકોની મિથ્યા કદ્દપના પરાસ્ત કરતા, પતિમાપૂજન નિ-
દાન લાજમય છે, તે દર્શાવે છે.

प्राप्या नूनमुपक्रिया प्रतिमया नो कापि पूजा कृता,
 चैत्यन्येन विहीनया तत इयं व्यर्थेति मिथ्या मतिः ॥
 पूजाज्ञावत एव देवमणिवत् सा पूजिता शर्मदे,
 त्येतत्तन्मतगर्वपर्वतज्जिदावज्जं बुधानां वचः ॥ ६९ ॥

अर्थ— चैतन्यविनानी प्रतिमानी पूजा करनार पुरुष कोई पण उपकृतिने प्राप्त अतो नथी, तेथी ते प्रतिमानी पूजा व्यर्थ ठे, एवी लुंपकोनी वाणी तदन मिथ्या ठे. कारण के जो ते प्रतिमानी पूजा ज्ञावथी करी होय तो ते देवमणिनी जेम सुखदायक ठे. आप्रमाणे विद्वानोनुं वचन तेमना मतना गर्वरूप पर्वतने जेदवामां वज्ररूप ठे. ॥ ६९ ॥

विशेषार्थ— चैतन्यथी रहित एवी प्रतिमानुं पूजन करनार पुरुष कोई पण उपकारने प्राप्त करतो नथी, ते कारणथी आ पूजा व्यर्थ ठे. आवी लुंपकोनी वाणी तदन असत्य ठे. कारण के तीर्थकर जगवाननी प्रतिमानी पूजा जो ज्ञावपूर्वक करी होय तो ते देवमणिनी जेम सुखदायक आप्रमाणे विद्वानोनुं वचन तेमना मतना गर्वरूप पर्वतने जेदवामां वज्रसमान ठे, ते जावतमां आप्रमाणे काव्य ठे.

एवं युक्त्या शंजोर्नक्त्या सूत्रे व्यक्ता लुंपाका,
 श्रित्तोद्विक्ता मायासिक्ताः कृत्तारिक्ताः किंपाकाः ॥
 एतत् पुण्यं शिष्टैर्गुण्यं निर्वैगुण्यं सद्बोधै,
 स्तत्त्वं बोध्यं मत्या शोध्यं नैवायोध्यं निःक्रोधैः ॥१॥

જાવાર્થ-એવી યુક્તિવડે ચિત્તમાં ગર્વ ધારણ કરનારા, માયાવી અને વિષવૃદ્ધ જેવા હુંપક પુરુષોએ સૂત્રની સ્પષ્ટતાથી અને શંકુ-જિનની નક્તિપૂર્વક પુણ્યના તત્વનો બોધ કરેલો છે, તેથી ક્રોધ-રહિત પુરુષોએ તેઝની સામે યુદ્ધ કરવું નહીં, પરંતુ જે સત્ય તત્વ છે, તે બુદ્ધિપૂર્વક શોધી લેવું. વલી-

આત્મારામે શુક્લાસ્યામે હૃદ્વિશ્રામે વિશ્રાંતા,
સ્ત્રુત્યદ્બંધાઃ શ્રેયઃ સંધાશ્ચિત્સંબંધાદભ્રાંતાઃ ।
અર્હક્તા યુક્તૌ રક્તા વિદ્યાસક્તા ચેઽધીતા,
નિષ્ઠાતેષામુચ્ચૈરેષા તર્કોદ્ધેષા નિર્ણીતા ॥ ૨ ॥

જાવાર્થ-જે અર્હતના નક્તો ઉજ્જ્વલ-પ્રકાશિત સ્વરૂપવાલા, હૃદયને વિશ્રામરૂપ એવા આત્મારામ (આત્મારૂપ આરામ) ને વિષે વિશ્રાંત થયેલા છે, જેમના કર્મના બંધ ત્રુટી ગયેલા છે, જેઝં ચૈતન્યના સંબંધથી કલ્યાણની સાથે જોડાયેલા છે, જેઝં ત્રાંતિરહિત યુક્તિમાં તત્પર અને વિદ્યામાં આશક્ત છે, તે અર્હત નક્તોની જે (પ્રતિમા પૂજારૂપ) નિષ્ઠા છે, તે તર્ક વિતર્કથી નિર્ણય કરી ઉત્તમ પ્રકારે કથન કરેલી છે. ૨

આ બંને કાવ્યોથી હુંપકનો સર્વમત નિરાશ થઈ જાય છે.

इति ह्युपकमतं निराकृतम् ॥

હવે ધર્મસાગરના મતનું નિરાકરણ કરવા કહે છે.

વંદ્યાસ્તુ પ્રતિમા તથાપિ વિધિના સા કારિતા મૃગ્યતે,
સ પ્રાયો વિરલસ્તથા ચ સકલં સ્યાદિંદ્રજાલોપમં ।

હંતૈવં યતિધર્મપૌષધમુખશ્રાદ્ધક્રિયાદેર્વિધે,
 દૌર્લભ્યેન તદસ્તિ કિં તવ ન યત્ સ્યાદિંદ્રજાલોપમં ૭૦

અર્થ—કદિ તે પ્રતિમા વંદવાયોગ્ય જલે હો પરંતુ તે પ્રતિમા જો વિધિથી પ્રતિષ્ઠા કરેલી હોય તોજ સર્વને વંદન કરવા યોગ્ય છે અને તેવો પ્રતિષ્ઠા વિધિ આ દુષમ કાલને વિષે વિરલ છે, તેમજ પ્રતિમા સંબંધી પ્રતિષ્ઠા, વંદન વિગેરે ઇંદ્રજાલના જેવું છે. આ શંકાનો ઉત્તર આપે છે. જો તે સર્વે ઇંદ્રજાલ જેવું હોય તો, આ સર્વ, ચારિત્ર ધર્મ, પૌષધ વિગેરે શ્રાવકોની ક્રિયા વિગેરે પણ વિધિપૂર્વક થવી હુલ્લજ છે, તેથી તેપણ તમારે ઇંદ્રજાલ જેવું જાણવું. ૭૦

જાવાર્થ—કદિ તે પ્રતિમા વંદવા યોગ્ય જલે હો, કારણકે સૈ-કડો અદુરોથી તેની વ્યવસ્થા કરવામાં આવેલી છે, પરંતુ તે પ્રતિમા વિધિપૂર્વક કરવામાં આવેલી છે કે કેમ ? એમ શોધક વૃત્તિ થાય છે અર્થાત્ વિધિ પ્રતિષ્ઠા કરેલી પ્રતિમાને સર્વલોકો ઇચ્છે છે, કારણકે સારીરીતે જાવના કરેલી પ્રતિમાને જાવગ્રામ-પણાથી કથન કરેલી છે. તે પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરવાનો વિધિ પ્રાયે કરીને આ કાલમાં વિરલ છે, કારણકે આધુનિક (દુષ-મકાલ) સમયના લોકો પ્રાયે કરીને અવિધિમાં પ્રવર્તે છે, એ પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે. વલી પ્રતિમાસંબંધી સર્વ પ્રતિષ્ઠા વંદના વિગેરે ઇંદ્રજાલના જેવું છે, કારણકે મોટો આડંબર અસત્યનું આલં-બન કરીને રહે છે. આ શંકાનો ઉત્તર આપે છે.

જો એમ હોય તો વર્તમાન કાલમાં યતિધર્મ—મુનિનો આચાર દેશ વિરતિધર્મ—શ્રાવકોને પર્વને દિવસે કરવાની પૌષધ વિગેરે

क्रिया पण. एप्रमाणे विधि विगेरेना दुर्वर्जपणाथी, अर्थात् तेवो विधि आ दुषम काळमां थवो दुर्वर्ज ठे तेथी तेपण तमने प्रतिमानी जेम इंज्जालना जेवुं लागशे. अहिं विगेरे शब्दथी अपुनर्बधक विगेरे योग्य आचार पण ग्रहण करवा. ७०

हवे तेविशे विशेष कथन करे ठे.

योगाराधनशंसनैरथविधेर्दोषः क्रियायां न चेत्
तत् किं न प्रतिमास्थलेपि सदृशं प्रत्यक्षमुद्गीक्ष्यते।
किं चोक्ता गुरुकारितादि विषयं त्यक्ताग्रहं चकितः,
सर्वत्राप्यविशेषतः कृतिवरैः पूज्याकृतेः पूज्यता ७१

अर्थ-अनुकूल परिवारनी संपत्ति, आराधन, बहुमान अने घेपना अज्ञावथी जो विधि क्रियामां दोष न होयतो, प्रतिमानी पूजामां पण निर्दोषपणुं केम न होय ? अर्थात् ते पण निर्दोष होय; एम जाणीने प्रतिमा पूजानो घेप ठोडी देवो जोइए. मुख्य पंडितोए मातपिता विगेरे वडीलोए करावेल्ली प्रतिमानो कदाग्रह ठोरी सर्व स्थले चैत्यने विषे अविशेषपणे चक्तिपूर्वक श्रीजगवंतनी प्रतिमानी पूजा करवी कथन करेल ठे, अर्थात् ममता के दुराग्रह त्याग करी सर्व प्रतिमाने समजावे चक्तिथी पूजवा योग्य कहेल ठे.

ज्ञावार्थ-योग एटले विधिने अनुकूल परिवारनी संपत्ति, आराधन एटले पोताथीज निर्वाह, बहुमान अने घेपनो अज्ञाव ते सर्वेथी जो विधि क्रियामां दोष न होय तो तेवीज रीते प्रति

માના સંબંધમાં પણ વિધિ વિગેરેનું નિર્દોષપણું કેમ ન જોવાય ? અર્થાત્ ત્યાંપણ જોવાય. એવીરીતે જિનપ્રતિમાની પૂજામાં દેષ ઢોડી દેવો જોડે. તે સંબંધમાં શકુંતલાનું દૃષ્ટાંત ધ્યાનમાં લેવું. પંક્તિ પુરુષોએ, આ પ્રતિમા માતા, પિતા, પિતામહ વિગેરે વડિલોએ કરાવેલી છે, એવો કદાગ્રહ (અગ્નિનિવેશ) ઢોડી દર્દે અવિશેષ પાળે સર્વ ચૈત્યને વિષે જ્ઞાતિથી શ્રીજગવતની પ્રતિમાની પૂજ્યતા કથન કરેલી છે; કારણકે એપ્રમાણે કાલ વિગેરેના આલંબનથી બોધિ સુલજ્ઞ થાય છે. તેવિષે શ્રાદ્ધવિધિમાં આપ્રમાણે પાઠ છે. પ્રતિમાર્જ વિવિધ પ્રકારની છે. તેઉંના પૂજાવિધિના સમ્યક્ત્વ પ્રકરણમાં આપ્રમાણે કહ્યું છે. “ ગુરુકારિયાઃ કેઽ અન્ને સયં-કારિયાઽતંબિંતિ વિહિ કારિયાઽ અન્ને પડિમાએ પૂજ્યાવિહાણં ” તેની વ્યાખ્યા આપ્રમાણે છે. કેટલાએકશ્રાવકો પોતાનાં માત-પિતા વિગેરે વ્રતીલોએ સ્થાપેલી પ્રતિમાર્જની પૂજાવિધિમાં અત્યાગ્રહ રાખે છે, કોઈ પોતે સ્થાપેલી પ્રતિમાની પૂજાવિધિમાં અત્યાગ્રહ રાખે છે અને કોઈ તો સુવિધિથી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવેલી હોય તેજ પ્રતિમા પૂજવી એવો આગ્રહ રાખે છે. મુખ્ય પદ્ધતો એવો છે કે વડિલ વિગેરેએ સ્થાપેલી પ્રતિમાર્જ પૂજવી એવો કદાગ્રહ અને મમત્વ તજીદે સર્વ પ્રતિમા અવિશેષપણે અર્થાત્ સામાન્ય બુદ્ધિથી પૂજવી જોડે. કારણકે સર્વ સ્થલે તીર્થંકરની આકૃતિ જોવાથી તેવી બુદ્ધિ થઈ શકે છે. જો દુરાગ્રહ રાખી તીર્થંકરની પ્રતિમા ઉપર પદ્મપાત રાખે તો શ્રીઅર્હત જગવંતના બિંબની અવજ્ઞા કરી કહેવાય અને તેવી અવજ્ઞા કરનારને આ દુરંત સંસારમાં પરિવ્રમણ કરવારૂપ દંડ બલાત્કારે

લાગે છે. કદિ અવિધિએ કરેલી પ્રતિમાની પૂજા કરે તોપણ તેને તેની અનુમોદના ધારા આજ્ઞાજંગરૂપ દોષની પ્રાપ્તિ ન આય. કારણ કે તેવું આગમ પ્રમાણ છે. વલી શ્રીકલ્પજ્ઞાપ્યમાં “ નિસ્સકલ ” ઇત્યાદિ ગાથા છે, તેનો જાવાર્થ એવો છે કે, નિ-શ્રીકૃત ઇદલે ગજ્ઞસાથે પ્રતિબંધ થયેલ અથવા તેથી વિપરીત એવા ચૈત્યમાં સર્વ સ્થાને ત્રણ સ્તુતિઈ કરાય છે. જો પ્રત્યેક ચૈત્યે ત્રણ ત્રણ સ્તુતિઈ કરતાં અતિવેલા થઈ જાયતો પ્રત્યેક ચૈત્યે એક એક સ્તુતિ પણ કરવી. ૭૧

ઊપર કહ્યું. તે સર્વ મનમાં નિર્ધાર કરી કહે છે.

ચૈત્યાનાં લઘુ નિશ્ચિતેતરતયા જેદેપિ તંત્રે સ્મૃતઃ,

પ્રત્યેકં લઘુવૃદ્ધવંદનવિધિઃ સામ્યે તુ યત્સાંપ્રતં ।

ઇજ્ઞાકલ્પિતદૂષણેન જ્ઞજના સંકોચનં સર્વતઃ,

સ્વાજ્ઞીષ્ટસ્ય ચ વંદનં તદપિ કિં શાસ્ત્રાર્થબોધોચિતં ૭૨

અર્થ-નિશ્ચિત અને અનિશ્ચિતપણાના જેદમાં પણ શાસ્ત્રમાં પ્રત્યેક લઘુ અને વૃદ્ધ વંદનવિધિ કથન કરેલ છે. જો પ્રાયે બં-નેમાં તુલ્યપણું હોય તો, તેમાં આવા ચાલતા વિષમ દુઃખમ કા-લમાં જે ઇજ્ઞાથી કલ્પેલા દૂષણવડે સેવાનો સંકોચ કરેલો છે અને જે સ્વેજ્ઞામાત્ર વિષયની વંદના કહેલી છે તે શું શાસ્ત્રાર્થના બોધને ઊચિત છે ? અર્થાત્ ઊચિત નથી. ૧૨

જાવાર્થ-અર્થને મલતો છે. વિશેષ એ છે કે, તેનું ફલમાત્ર કેટલા એક મુગ્ધ વણિકને અંધ કરવા જેવું છે. ૧૨

उपर कहेला जावमां व्यंग्य अर्थने कंठवडे स्पष्ट करवा कहे ठे.
 चैत्यानां नहि लिंगिनामिव नतिर्गङ्गांतरस्योचिते,
 त्येतावद्वचसैव मोहयति यो मुग्धाञ्जनानाग्रही ।
 तेनावश्यकमेव किं न ददृशे वैषम्यनिर्णायिकं,
 लिंगे च प्रतिमासु दोषगुणयोः सत्वादसत्वात्तथा ७३

अर्थ—बीजा लिंगधारीनी जेम बीजा गन्नना चैत्यने नमस्कार करवो योग्य नथी. आवां वचनोथी जे मुग्धजनोने मोहित करे ठे अने जे मिथ्यात्वना आग्रहवाला ठे, तेणे शुं आवश्यक निर्युक्ति नामनुं शास्त्र जोयुं नथी ? के जे शास्त्र लिंगने विषे दोष तथा गुणना सत्वथी अने प्रतिमाने विषे दोष अने गुणना असत्वथी विषमपणाने निर्णय करनारुं ठे. ७३

जावार्थ—जेम बीजा लिंगधारीने नमस्कार करवो योग्य नथी, तेम बीजा गन्नना चैत्यने नमस्कार करवो योग्य नथी. आ प्रकारनां वचनोथी जे जोला अंतःकरणना मनुष्योने जरमावे ठे. अहिं पांच अवयवनो प्रयोग आ प्रमाणे करवो—जेमके बीजा गन्ननी प्रतिमा वांदवी नही, कारणके बीजा गन्नना लोकोए ग्रहण करेली ठे तेथी; जेजे बीजा गन्नवालाए ग्रहण करेल होय ते ते वांदवा योग्य नथी. जेम बीजा गन्ननो साधु वंदनीय नथी तेम. वली अमारा गुरुए जे कह्युं ते असत्य केम होय ? आवा अने जे मिथ्यात्वना आग्रहवाला ठे, तेमाणे शुं आवश्यक निर्युक्ति नामनुं शास्त्र जोयुं नथी ? के जे शास्त्रमां लिंग अने प्रतिमा संबंधमां विषमपणाने निर्णय करनारो जाव प्रतिपादन

કરેલો છે. લિંગમાં દોષ અને ગુણ બંનેનું સત્ત્વ છે અને પ્રતિમામાં દોષ અને ગુણનું અસત્ત્વ છે અર્થાત્ અઘતાપણું છે, તેથી લિંગને વિષે જાવનું આરોપણ અઙ્ શકે નહીં, પરંતુ પ્રતિમામાં અઙ્ શકે. ૭૩

વલી ઉપર કહેલા જાવનું વિશેષ વિવેચન કરી વાદીનું મુઘ્ધ-પણું દર્શાવે છે.

લિંગે સ્વપ્રતિબદ્ધબુદ્ધિકલનાપ્નાજ્યા જવેદ્યતા,
સૈકાંતાત્ પ્રતિમાસુ જાવજગવદ્ભૂયોગુણોદ્બોધનાત્ ।
તુલ્યે વસ્તુનિ પાપકર્મરહિતે જાવોપિ ચારોપ્યતે,
કૂટઙ્ગવ્યતયા ધૃતેત્ર ન પુનર્મોહસ્તતઃ કઃ સતાં॥૭૪॥

અર્થ—લિંગને વિષે પોતાના સંબંધી ધર્મબુદ્ધિના સ્મરણથી તેની વંદ્યતા આય અને અસત્ ધર્મની પ્રાપ્તિમાં તેના આલંબનવડે તેની નિંદ્યતા આય, એવો અર્થ આય છે; અને જાવ જગવંત સંબંધી ઘણા ગુણોના બોધથી તે વંદ્યતા પ્રતિમાને વિષે તો એકાંતપણે કહેલી છે. તે જાવપણ તુલ્ય એટલે ઉત્તમના અજાવથી પાપચેષ્ટાથી રહિત એવી વસ્તુમાં આરોપિત આય છે, પરંતુ કૂટ ઙ્ગવ્ય-પણે રહેલી એ વસ્તુમાં જાવ આરોપિત અતો નથી. તે કારણથી ઉત્તમ પુરુષોને શું મોહ છે ? ૭૪

જાવાર્થ—પોતાના સંબંધી જે ધર્મ તેની બુદ્ધિના સ્મરણથી અર્થાત્ એક સંબંધી જ્ઞાનમાં અપર સંબંધીનું સ્મરણ આય, એ ન્યાયથી, લિંગ સંબંધી સદ્ ધર્મની સ્થિતિના આલંબનપણાથી તેની વંદ્યતા આય અને અસદ્ ધર્મની પ્રાપ્તિમાં તેના આલંબનવડે

તેની નિંદ્યતા થાય. આવો અર્થ થાય છે; અને જાવ જગવંત સંબંધી અનેક ગુણોના બોધથી પ્રતિમાને વિષે વંદ્યતાતો એકાંત-પણે રહેલી છે. કારણકે જાવ પણ તુલ્ય એટલે. ગુણદોષ બંનેના અજાવથી, આ કૃતિમાં તુલ્યતાવાલી, સાવચ્છ કર્મથી રહિત એવી વસ્તુમાં આરોપિત થાય છે, પરંતુ કૂટ ઢવ્યપણે રહેલી એ વસ્તુમાં જાવ આરોપિત થતો નથી. અંગારમર્દક આચાર્યને વિષે જાવ આચાર્યના ગુણની જેમ. તે કારણથી ઉત્તમ પુરુષોને તેમાં બિલકુલ મોહ ઉત્પન્ન થતો નથી. ૭૪

જો ઉપરપ્રમાણે હોય તો પ્રતિષ્ઠા વ્યર્થ થાય તે શંકા ઉપર સમાધાન કરે છે.

નન્વેવં પ્રતિમૈકતાં પ્રવદતામિષ્ટા પ્રતિષ્ઠાપિ કા,
સત્યં સાત્મગતૈવ દેવવિષયોદ્દેશેન મુખ્યોદિતા ।
યસ્યાઃ સા વચનાનલેન પરમા સ્થાપ્યે સમાપત્તિતો,
દગ્ધે કર્મમલે જવેત્કનકતા જીવાયસઃ સિદ્ધતા ॥૭૫

અર્થ-એવીરીતે આકૃતિમાત્રથી પ્રતિમાની એક્યતાને કહેતા એવા તમોને કઈ પ્રતિષ્ઠા ઇષ્ટ છે ? અર્થાત્ કોઈ ઇષ્ટ નથી, ત્યારે તે પ્રતિષ્ઠા પણ વ્યર્થ થાય. તેના ઉત્તરમાં કહે છે. જે દેવ વિષયના ઉદ્દેશથી આત્મગત પ્રતિષ્ઠા છે, તે મુખ્ય પ્રતિષ્ઠા કહેલી છે. જે પ્રતિષ્ઠાથી વચનરૂપ અગ્નિવડે કર્મરૂપ મલ દગ્ધ થઈ જવાથી સ્થાપવા યોગ્ય પરમાત્માને વિષે સમાપત્તિ પ્રાપ્ત કરી જીવરૂપ લોહને સિદ્ધતારૂપ કનકપણું પ્રાપ્ત થાય છે. ૭૫

જાવાર્થ-એવીરીતે આકૃતિમાત્રથી પ્રતિમાની વંદ્યતા પ્રયો-

જનવાલી એક્યતાને કથન કરતા એવા તમોને કહ પ્રતિષ્ઠા ઇષ્ટ
 આય. ? અર્થાત્ કોઇપણ ઇષ્ટ આય નહીં; અને તેથી તેની વ્ય-
 ર્થતા આય. તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે—સત્યરીતે તે પ્રતિષ્ઠા દેવ
 વિષયના ઉદ્દેશથી આત્માને વિષે પ્રાપ્ત થયેલી મુખ્યપણે કથન
 કરેલી છે, કારણકે વિધિથી ઉત્પન્ન થયેલ જે અદૃષ્ટ નામે આ-
 ત્મગત અતિશય તે પૂજાના ફલના પ્રયોજનરૂપ છે; તેથી ક-
 રીને આત્મગત એવા અતિશયને સમાનાધિકરણને પર્યંતે મુક્તિનું
 ફલ પણ પ્રાપ્ત આય છે, તે કહે છે. જે પ્રતિષ્ઠાથી નિયોગ વાક્ય-
 રૂપ અગ્નિવડે પરમાત્મારૂપ પાત્રને વિષે સમાપત્તિ પ્રાપ્ત કરી
 જીવરૂપ છોડાને સિદ્ધપણારૂપ કનકપણું થઈ જાય છે. તે પ્ર-
 તિષ્ઠા સર્વોત્કૃષ્ટ છે. ૭૫

અહિં શંકા આય કે આત્માના પ્રતિષ્ઠાપણામાં પણ પ્રતિમાનું
 અપ્રતિષ્ઠિતપણું આય અને જ્યારે પ્રતિષ્ઠાના કર્તાના અદૃષ્ટનો
 હ્ય આય ત્યારે પ્રતિમાની પૂજ્યતાની અસિદ્ધિ આય, તે શંકાના
 સમાધાનમાં કહે છે.

बिंबेसावुपचारतो निजहृदो जावस्य संकीर्त्यते, पूजा
 स्याद्विहिता विशिष्टफलदा द्राक् प्रत्यजिज्ञा यथा ।
 तेनास्यामधिकारिता गुणवतां शुद्धोशयस्फुर्त्तये,
 वैगुण्ये तु ततः स्वतोप्युपनतादिष्टं प्रतिष्ठाफलं ॥७६॥

અર્થ—પોતાના હૃદય સંબંધી અધ્યવસાયના ઉપચારથી એ પ્રતિષ્ઠા
 જિનબિંબને વિષે કથન કરેલી છે, જેમ સત્ત્વર કરેલી પ્રત્યજિ-
 જ્ઞા— ઇંધાણીની પૂજા વિશેષ ફલ આપનારી આય. તેથી એ પ્ર-

निष्ठामां श्रेष्ठ गुणवाला कर्त्ताउंनो अधिकार शुद्ध आशयनी स्फुर्त्तिने माटे ठे. जो तेवी प्रतिष्ठाविधिनी सामग्रीनो अभाव होय तो ते प्रत्यज्ञिज्ञा के जे बाह्य सामग्रीविना मनमांथी प्राप्त थइ होय तो पण तेथी प्रतिष्ठानुं फल इष्ट आय. ठे. ७६

जावार्थ- पोताना हृदय संबंधी जाव- अध्यवसायना उपचारथी ए प्रतिष्ठा जिनबिंबने विषे कथन करेली ठे. जेम सत्वर करेली प्रत्यज्ञिज्ञा- एंधाणीनी पूजा विशेषफल आपनारी आय. अहिं विशेषफल, प्रतिमानी आकृतिमात्र आलंबनना अध्यवसायना फलनुं अतिशायी जाणवुं तेमज प्रतिष्ठित विषय-वाला समजवुं. जे यथार्थ प्रत्यज्ञिज्ञान- एंधाणी ठे ते पूजाना फलनुं प्रयोजनरूप ठे; तेथी ए प्रतिष्ठामां श्रेष्ठगुणवाला कर्त्ताउंनो अधिकार शुद्ध आशयनी स्फुर्त्तिने माटे ठे कारण के, आ प्रतिमा विशेष गुणवान पुरुषे प्रतिष्ठित करेली ठे, एवी एंधाणी करवाथी विशिष्ट अध्यवसायनुं प्रत्यक्ष सिद्धपणुं आय ठे. अने जो तेवी प्रतिष्ठाविधिनी सामग्रीनो अजाव होय तो ते प्रत्यज्ञिज्ञा के जे बाह्य सामग्रीविना मनमांथी प्राप्त थइ होय तो पण तेथी प्रतिष्ठानुं फल देखवामां आवे ठे. सारांश के कटुक दिगंबरोए प्रतिष्ठा करेल तथा द्रव्यलिंगीना द्रव्यथी जे प्रतिष्ठा करवामां आवेली होय ते शिवाय बीजी सर्व प्रतिमाउं वंदवा योग्य ठे. आ प्रमाणे श्री हीरविजयसूरिनी आज्ञा ठे. ७६

एवी शंकांनो शेष जाग पण निराश थइ जाय ठे ते कहेठे.
चैत्येनायतनत्वमुक्तमथयत्तीर्थांतरीयग्रहा-
तत्किं तन्ननु दुर्मतिग्रहवशाद्दृष्टश्रयाशीतिचेत् ।

સામ્રાજ્યે ઘટમાનમેતદ્દાક્ષિણં ચારિત્રજાગાં જવેત્,
પાર્શ્વસ્થસ્ત્વસતીસતીચરિતવન્નો વક્તુમેતત્પ્રજુઃ ॥૭૭॥

અર્થ-જાવાર્થ યુક્ત. અન્ય તીર્થના પરિગ્રહથી ચૈત્યને વિષે
અનાયતનપણું કહેલું છે, તેથી હુદ્દા બુદ્ધિવાલા પાર્શ્વસ્થ વિગેરે-
ના આગ્રહને વશ થઈ દોષવાલા એવા તે ચૈત્યનો શું હું આશ્રય
કરું ? આપ્રમાણે જે તું કહે છે, તે સર્વ આ પ્રવર્તમાન એવા ચા-
રિત્રધારીના રાજ્યમાં ઘટે છે કારણ કે, વિધિગુણનો પદ્ધતિ ક-
રવો સર્વને સુગમ છે; અને પાર્શ્વસ્થ એટલે અર્થશુન્ય ધર્મસા-
ગર પાર્શ્વસ્થનો મધ્યવર્તી એવો તું જેણે આ દર્શાવ્યું છે તે અ-
સતીસ્ત્રી, સતી સ્ત્રીના ચરિત્રને કથન કરવાને જેમ સમર્થ નથી
તેમ સમર્થ થઈ શકે નહીં. ૭૭

હવે ઉપસંહાર કરે છે.

સર્વાસુ પ્રતિમાસુ ન ગ્રહકૃતં વૈષમ્યમીદામહે,
પૂર્વાચાર્યપરંપરાગતગિરા શાસ્ત્રીયયુક્ત્યાપિ ચ ।
દૃશ્યં ચાવિધિદોષતાપદલનં શક્ત્યાવિધાતું વિધિ,
સ્વૈરોક્તાગરરાગસાગરવિધુજ્યોત્સ્નેવ જક્તિપ્રદા ॥૭૮॥

અર્થ-પૂર્વાચાર્યોની પરંપરાગત વાણીથી અને શાસ્ત્રસંબંધ-
વાલી યુક્તિવડે અમે નિશ્ચિત કે અનિશ્ચિત વિગેરે જેદવાલી પ્ર-
તિમાને વિષે આગ્રહથી કાંઈપણ વિષમપણું જોતા નથી પરંતુ
સર્વત્ર સમાનપણું જ જોઈ શકાય. આપ્રમાણે વિધિરૂપી બુદ્ધિ

पामेला रागरूप सागरमां चञ्जकान्तिना जेवी जक्ति अविधि दो-
षना परितापने विनाश करवाने समर्थ ठे. ७८

जावार्थ-नथी. ७८

जाणे उपस्थित जक्तिथी प्रेरायेला होय तेम ग्रंथकार जगवं-
तनी प्रतिमानी स्तुति करे ठे.

उत्फुल्लामिवमालतीं मधुकरो रेवामिवेजः प्रियां,
माकंदद्रुममंजरीमिव पिकः सौंदर्यजाजं मधौ ।
नंदच्चंदनचारुनंदनवनी जूमी मिव द्योः पति,
स्तीर्थेशप्रतिमां नहि क्षणमपि स्वांताद्विमुंचाम्यहं ७९

अर्थ-जेम ज्रमर प्रफुल्लित मालतीने गोडे नही, जेम हाथी
मनोहर रेवानदीने गोडे नहीं, जेम कोकिलपक्षी वसंतरूतुमां
सौंदर्यवादी आम्रवृक्षनी मंजरीने गोडे नही अने जेम स्वर्गपति
इंद्र, चंदन वृक्षोथी सुंदर एवी नंदनवननी जूमिने गोडे नहीं,
तेम हुं तीर्थेश प्रतिमाने मारा हृदयमांथी क्षणवार
पण गोडीश नहीं. ७९

जावार्थ-जेम ज्रमर प्रफुल्लित मालतीने गोडे नहीं, कारणके
ते मालतीना गुणने जाणनारो ठे अने तेथी तेनी असंपत्तिमां
पण तेना पक्षपातने तजतो नथी. जेम हाथी पोताना मनने हर-
नारी नर्मदानदीनो त्याग करतो नथी, कारणके तेने नर्मदानदी-
नी गहन क्रीडाथीज रति उत्पन्न आय ठे. वसंतरूतुमां सौंदर्यने
प्राप्त थयेली आम्रवृक्षनी मंजरीने जेम कोकिलपक्षी तजे नहीं;

તે પછી આશ્વમંજરીના સ્વાદથી મધુરકંઠ પ્રાપ્ત કરી કાકલી સ્વરના ટૌકારાથી યુવાન પુરુષોના મનને મદવાલું કરે છે. વલી જેમ સ્વર્ગપતિ ઇંદ્ર ચંદનવૃદ્ધોની ઘટાથી સુશોભિત એવી નંદન-વનની જૂમિને તજે નહીં, કારણકે તે ઇંદ્ર પોતાની પ્રિયાના વિ-રહતાપને નંદનવનના સૌંદર્યનો ચમત્કાર જોઈ જુલી જાય છે. તેમ હું શ્રીતીર્થંકર જગવંતની અઘૌંકિક શાંત રસમય પ્રતિમાને મારા હૃદયમાંથી ક્ષણવાર પણ ઢોડીશ નહીં. ૭૯

વલી ગ્રંથકાર જ્ઞવ્ય પ્રાણીજંને ઉપદેશ કરતા યકા જગવં-તની પ્રતિમાની સ્તુતિ કરે છે.

મોહોદ્દામદવાનલપ્રશમને પાથોદવૃષ્ટિઃ શમ,
છોતોનિર્ઝરિણી સમીહિતવિધૌ કટ્પદ્ધુવલ્લિઃ સતાં ।
સંસાર પ્રબલાંધકારમથને માર્ત્તંડચંદ્રયુતિ,
જૈની મૂર્તિરુપાસ્યતાં શિવસુખે જ્ઞવ્યાઃ પિપાસાસ્તિચેત્

અર્થ—હે જ્ઞવ્ય પ્રાણીજં, જો તમારે મોહ સુખ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોયતો તમે શ્રીતીર્થંકર જગવંતની પ્રતિમાની ઉપાસના કરો. જે પ્રતિમા મોહરૂપી દાવાનલને શમાવવામાં મેઘવૃષ્ટિરૂપ છે, જે શમતારૂપ પ્રવાહની નદી છે, જે સત્પુરુષોને વાંઝિત આ-પવામાં કટ્પલતા છે અને જે સંસારરૂપી ઉગ્ર અંધકારને નાશ કરવામાં સૂર્યની તીવ્ર કાન્તિરૂપ છે. ૮૦

અર્થ—હે જ્ઞવ્ય પ્રાણીજં, જો તમારે મોહનું અહ્ય સુખ પ્રાપ્ત કરવાની પ્રવલ ઇચ્છા હોયતો તમે શ્રીતીર્થંકર જગવંતની અપરિ-

મિત શાંત રસમય પ્રતિમાની એકાગ્રતાએ ઉપાસના કરો. જે પ્રતિમા, મોહરૂપી પ્રચંડ દાવાનલ કે જે સર્વ શમતારૂપ પવનને દહન કરનાર છે તેને શમાવવામાં મેઘવૃષ્ટિ રૂપ છે. વલી જે પ્રતિમા શમતાને વહન કરનાર હોવાથી શમતારૂપ પ્રવાહની નદીરૂપ છે, તથા જે પ્રતિમા અવિલંબે સર્વ સિદ્ધિ આપનારી હોવાથી સત્પુરુષોના વાંઘિતને આપવામાં કટ્પલતારૂપ છે અને જે પ્રતિમા સંસારરૂપી ઉગ્ર અંધકારને ટાલવામાં સૂર્યની તીવ્ર કાન્તિરૂપ છે. જ્યારે વિવેકરૂપ દિવસ તરુણ હોય ત્યારે મોહની ઢાયા પણ રહેતી નથી. ૮૦

ઉપર બે શ્લોકવડે જગવંતની પ્રતિમાની સ્તુતિ કરી હવે બીજા વાદનો આરંભ કરે છે અને તેથી પાશચંડનો મત તોડી પાડે છે.

શ્રાઢ્ઢેન સ્વજનુઃ ફલે જિનમતાત્ સારં ગૃહીત્વાશ્વિલં,
ત્રૈલોક્યાધિપપૂજને કલુષતા મોહાર્થિનામુચ્ચતાં ।
ધૃત્વા ધર્મધિયં વિશુદ્ધમનસા દ્રવ્યસ્તવે ત્યજ્યતાં,
મિશ્રોસાવિતિલંબિતઃ પથિ પરૈઃ પાશોપિ ચાશોજ્જનઃ ૮૧

અર્થ—મોહાર્થી શ્રાવક જૈન પ્રવચનમાંથી સર્વ તાત્પર્ય ગ્રહણ કરી પોતાના મનુષ્ય જન્મના ફલરૂપ જગત્પતિ શ્રીતીર્થંકરના પૂજનમાં શંકા તજીદે અને શુદ્ધ મન કરી દ્રવ્યસ્તવને વિષે ધર્મ-બુદ્ધિ ધારણ કરી, પરમતવાલાઈ એ “ આ દ્રવ્યસ્તવ મિશ્ર એટલે ધર્મ અધર્મ રૂપ છે ” એવો જે માર્ગમાં પાશ નાખ્યો છે તેને પણ ઘોડીદે. ૮૧

જાવાર્થ-મોહના અર્થી એવા શ્રાવક જૈન સિદ્ધાંતમાંથી સર્વ તાત્પર્ય ગ્રહણ કરી પોતાના મનુષ્ય જન્મને સફલ કરવા વાસ્તે ત્રણ જગતના અધિપતિ શ્રીતીર્થંકર જગવંતના પૂજનમાં સર્વ શંકાનો ત્યાગ કરી દે; તેમજ તે શ્રાવક શુદ્ધ મનવડે ડ્રવ્યસ્તવને વિષે ધર્મ બુદ્ધિ ધારણ કરી તે નઠારા પાશને તજીદે. જે પાશ પરમતવાલાઉં આ ડ્રવ્યસ્તવ મિશ્ર એટલે ધર્મ અધર્મ-રૂપ છે એમ કહી માર્ગને વિષે લંબાવ્યો છે. અહિં પાશ શબ્દથી પાશચંદ્રનો મત સૂચવ્યો. જે મત મુગ્ધજનરૂપ મૃગોને પાશમાં પાડવા જેવું કામ કરે છે. ૮૧

ઉપર જે ધર્માધર્મરૂપ મિશ્રપણું કહ્યું, તેને ચાર પદ્ધે વિકલ્પ-વડે વિજાગ કરી ધંડન કરવાનો આરંભ કરે છે.

જાવેન ક્રિયયા તયોર્નતુ તયોર્મિશ્રત્વવાદે ચતુ-
ર્જંગ્યાં નાદિમ્ એકદાનજિમતં યેનોપયોગદ્વયં ।

જાવો ધર્મગતઃ ક્રિયેતરગતેત્યદ્વો દ્વિતીયઃ પુન-
ર્જાવાદેવ શુજાત્ ક્રિયાગતરજો હેતુ સ્વરૂપક્રયાત્ ૮૨

અર્થ-૧ ધર્મ ગતજાવ અધર્મ ગતજાવ ૨ ધર્મ ગતજાવ અ-
ધર્મગત ક્રિયા ૩ અધર્મગત જાવ ધર્મગત ક્રિયા અને ૪ ધર્મગત
ક્રિયા અધર્મગત ક્રિયા-આ ચાર જાંગા છે. તેમાં જે પ્રથમ પદ્ધ
છે, તે ઘટતો નથી કારણકે એકીસાથે બે ઉપયોગ થવા સંજવ
નથી. ધર્મ ગતજાવ અને અધર્મગત ક્રિયા એ બીજો જાંગો
અદ્વ છે કારણકે શુદ્ધ જાવથી ક્રિયાગત અશુદ્ધજાવ ધારવાલું
રજોગુણના હેતુનું જે સ્વરૂપ તેનો ક્રય થાય છે. ૮૨

વિશેષાર્થ-પૂર્વ પદ્ધે જાવથી, ક્રિયાથી, તે જાવક્રિયાના દ્રવ્ય-સ્તવમાં ધર્મ અધર્મના મિશ્રપણામાં ચૌજંગી થાય છે. તે આપ્રમાણે-૧ ધર્મગતજાવ અધર્મગતજાવ ૨ ધર્મગતજાવ અધર્મગત ક્રિયા ૩ અધર્મગતજાવ ધર્મગત ક્રિયા ૪ ધર્મગત ક્રિયા અધર્મગત ક્રિયા. ચાર જાંગામાં જે પ્રથમ જાંગો ધર્મગત જાવ અને અધર્મગત જાવ અર્થાત્ જાવવડે જાવના મિશ્રપણાનો છે, તે ઘટતો નથી કારણકે, એકી સાથે બે ઉપયોગ થવાનો સંજવ નથી. દ્રવ્યસ્તવના તથા ઉપયોગ એકી સાથે હોતા નથી, તેથી બેજાવ મિશ્ર થાય નહીં. જે અનારંજમાં યત્નવાન્ હોય તેનો આરંજમાં ઉપયોગ હોય નહીં કારણકે, તેની સ્થિરતામાં અતિ-ચારના જયનો અજાવ છે, એમ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિએ વિચારવું. આપ્રમાણે પ્રથમ જંગ થાય છે. હવે જાવ ધર્મગત અને ક્રિયા ઇતરગત અર્થાત્ અધર્મગત એવી આરંજ નામની ક્રિયા, આ બીજો જાંગો અદ્ય છે, અર્થાત્ ચૂર્ણ કરવાને સમર્થ નથી. કારણકે શુદ્ધ જાવથીજ ક્રિયાગત એવું અશુદ્ધજાવદ્વારવાલું રજોગુણના હેતુનું સ્વરૂપ તેનો હ્ય થાય છે, તેથી આ બીજો જાંગો અદ્ય છે અને જે ક્રિયા છે તે અશુદ્ધ જાવદ્વારા અધર્મનું અને શુદ્ધજાવદ્વારા ધર્મનુંકારણ છે, કાંઈ સ્વરૂપથી નથી. ૮૨-

જ્યારે બીજા જંગનો પદ્ધ લાગુ પડયો નહીં ત્યારે વાદીને અનિષ્ઠા પતિથઈ, તે કહે છે.

વાહિન્યુત્તરણાદિકે પરપદે ચારિત્રિણામન્યથા,
સ્યાન્મિશ્રત્વમપાપજાવમિલિતાં પાપક્રિયાં તત્વતાં ।

કિં ચાકેવલિનં વિચાર્યસમયે દ્રવ્યાશ્રયં જ્ઞાપિતં,
શુદ્ધં ધર્મમપદ્યતસ્તનુધિયઃ શોકઃ કથં ગઢતિ ॥૭૩॥

અર્થ-ધર્મ સ્વજ્ઞાવી અધ્યવસાયની સાથે મલેલી પાપક્રિયાને આચરતા એવા ચારિત્રધારી જ્ઞાવ સાધુઝને અન્યથા રીતે નદી ઉતરવા વિગેરેના અપવાદ માર્ગમાં મિશ્રપણું આય અને વલી સિદ્ધાંતમાં કેવલી સુધી કહેલું જે દ્રવ્યાશ્રય વચન તેને વિચારી શુદ્ધ ધર્મને નહીં જોતા એવા તુઢ બુદ્ધિવાલા પુરુષને થયેલો શોક શીરીતે મટે અર્થાત્ મટેજ નહી. ૭૩

વિશેષાર્થ-અપાપ ઇટલે ધર્મસ્વજ્ઞાવી જ્ઞાવ જે પુષ્ટાલંબનના અધ્યવસાય રૂપ તેનીસાથે મલેલી જે નદી ઉતરવા રૂપ પાપક્રિયાને આચરતા એવા ચારિત્રધારી જ્ઞાવ સાધુઝને અન્યથા રીતે ઇટલે કહેલા સ્વરૂપથી આશ્રવપણાને અજિમત એવા આચરણને અધર્મપણું કહેવામાં નદી ઉતરવા વિગેરેના અપવાદ માર્ગમાં મિશ્રપણું આય. ગાંઝિત અર્થ એવો ઢે કે, જે અહિં મિશ્રપણું ઢે તે મિશ્રપદ્ધતિ આશ્રયવાલું જાણવું તે પરનેપણ ઇષ્ટનથી કારણકે, સાધુઝને તો એક ધર્મપદ્ધતિ લેવાનો ઢે, તેથી સ્વરૂપે કરી ધર્મજ્ઞાવમાં સાવચક્રિયાનું જે મિશ્રણ તે દ્રવ્યસ્તવ ઢે. વલી સિદ્ધાંતમાં કેવલીપર્યંત કહેલું જે દ્રવ્યાશ્રય વચન તેને વિચારી શુદ્ધધર્મને નહીં જોતા એવા તુઢ બુદ્ધિવાલા પુરુષને થયેલો શોક શીરીતે મટે ? અર્થાત્ ધર્મપદ્ધતિ સ્થાનનો ઉદ્ભેદ થવાથી થયેલો શોક કોઈરીતે પણ ન જાય. તેથી પરમસુંદરમુનિ અયોગી કેવલીમાંજ સર્વથા સંવર રહેલો ઢે એમ સૂદ્ધમણે જાણી

કેવલજ્ઞાનસુધી દેશવિરતિપણની સંજ્ઞાવના કરે છે. યથા “જા-
વંચણં એસજીવે એયઙ્વેયઙ્ તાવંચણં આરંજ્ઞ ઇતિ ” એવીરીતે
જ્ઞવ્યજ્ઞાવની મિશ્રતા કેવલીમાં પણ આવે. તેથી પાશચંદ્ર ઠાતી
કૂટી શોક કરે તેને કોણવારે. આપ્રમાણે મિશ્રપણું નથી એમ
સિદ્ધાંત છે. ૮૩

હવે વાદીના પ્રસંગનું સમાધાન કરે છે.

વાહિન્યુત્તરણાદિકેપિ યતનાજાગે વિધિર્ન ક્રિયા,
જાગે પ્રાપ્તવિધેયતા હિ ગદિતાં તંત્રેચ્છિલૈસ્તાંત્રિકૈઃ ।
હિંસા ન વ્યવહારતશ્ચ ગૃહિવત્ સાધોરિતીષ્ઠં તુ નો
મિશ્રત્વં નનુ નોમતે કિમિહ તદ્દોષસ્ય સંકીર્તનં॥૮૪॥

અર્થ—નદી ઉતરવા વિગેરે કર્મમાં યતનાના જાગવિષે વિધિ
છે અને ક્રિયાજાગમાં વિધિ નથી કારણકે સર્વ તાંત્રિકમત વા-
લાઉં તંત્રશાસ્ત્રમાં અપ્રાપ્તની પ્રાપ્તિમાં વિધિ કથન કરેલો છે
અને વ્યવહાર નયથી ગૃહસ્થની જેમ સાધુને નદી ઉતરવા વિ-
ગેરેની હિંસા ન લાગે, તેથીતે હિંસામિશ્રણનો અજ્ઞાવ છે માટે
મિશ્રપણું ઇચ્છેલું નથી. તેથી અમારા મતમાં શું તે દોષનું કીર્તન
આવે ? અર્થાત્ ન આવે. ૮૪

વિશેષાર્થ—હવે વાદી જે પોતાના મતને સમર્થ કરે છે, તે કહે
છે—નદી ઉતરવા વિગેરે કર્મમાં યતનાના જાગ વિષેવિધિ છે કાર-
ણકે, તે પ્રાપ્ત નથી અને ક્રિયાજાગમાં વિધિ નથી કારણકે,
સર્વ તંત્ર મતવાલા વિદ્વાનોએ તંત્રશાસ્ત્રમાં અપ્રાપ્ત પણામાં વિધિ
કથન કરેલો છે. મીમાંસામાં પણ લખે છે કે “ અપ્રાપ્ત પ્રાપ્તં

विधि ” एटखे अप्राप्तमां जे प्राप्ति ते विधि कहेवाय. अमे अहिं ए न्यायनो आश्रय करीए ठीए. अहिं यतना अने जाव, तेमां यतना जावनी साथे मिश्रित नथी कारणके, अन्यनी साथेज ते मिश्रणवानो संजव ठे; तयारेतो नदी उतरवा विगेरे क्रियावडे ते मिश्रित आय. तेविषे कहे ठे. व्यवहार नयथी साधुने गृहस्थनी जेम नदी उतरवा विगेरे हिंसा न आय. कारणके गृहस्थ अने साधुने यतना अने अयतना वडेज विशेष व्यवहार रह्यो ठे, माटे ते हिंसा मिश्रणनो अजाव ठे तेथी मिश्रणुं इहेलुं नथी, तेथी अमारामतमां शुं ते दोषनुं कीर्त्तन आय. अर्थात् न आय अहिं मिश्रणमां वादीनो एवो हृदयाशय ठे के तमारा अव्यस्तवमां साधुने योग्य एवी यतनानो अजाव ठे तेथी हिंसावर्जवा योग्य नथी, तेनो उत्तर हवे पढीना काव्यमां आपेठे ८४

उपरना पढ़ने दूषण आपी ग्रंथकार वादीना मतने दूषित करे ठे.

हिंसा सद्व्यवहारतो विधिकृतः श्राद्धस्य साधोश्च नो, सा लोकव्यवहारतस्तु विदिता बाधाकरी नो जयोः । इष्टाकल्पनया ज्युपेत्य विहिते तथ्या तदुत्पादनो, तपत्तिज्यां तु जिदा न कापि नियतव्यापारके कर्मणि ८५

अर्थ—सद्व्यवहारथी विधिकरनार श्रावक अने साधुने हिंसा अती नथी अने बाहेरना लोक व्यवहारनी अपेक्षाए ते हिंसा गृहस्थ अने साधु बंनेने बाधाकारी न आय अने इष्टा

કટપનાવડે કરેલી હિંસા સંબંધી કર્મમા, તેનું ઉત્પાદન તથા ઉત્પત્તિવડે કરીને કાંડપણ સત્યજેદ નથી. ૮૫

વિશેષાર્થ—સદ્વ્યવહાર એટલે સિદ્ધાંતમાં બતાવેલા જનવ્યવહારથી વિધિકરનાર શ્રાવક અને સાધુને હિંસા થતી નથી કારણકે પ્રમાદના યોગથી પ્રાણીર્જના પ્રાણનો વિયોગ કરવો તેજ હિંસા કહેવાય છે એમ સિદ્ધાંતમાં કહેલું છે. વલી પોતાના ગુણ સ્થાનને યોગ્ય એવી યતના વડે પ્રમાદનો ત્યાગ કરવામાં તે બંનેમાં વિશેષ જેદ નથી તેથી ધર્મકર્મમાં હિંસાજ નથી એમ સિદ્ધથયું. વલી બાહેરના લોક વ્યવહારની અપેક્ષાએ તે પ્રાણ વિયોગ રૂપ હિંસા ગૃહસ્થ અને સાધુ બંનેને બાધાકારી ન આપે અર્થાત્ મિશ્રપદ્ધતો પ્રવેશ કરનારી ન આપે, અને ઇચ્છા કટપના એટલે રસપૂર્વક કરેલી ઇચ્છાવડે કરેલા નિયમિત વ્યાપારવાદા હિંસા સંબંધી કર્મમાં તેનું ઉત્પાદન અને ઉત્પત્તિવડે કરીને કાંડપણ સત્યજેદ નથી પરંતુ તે સ્વકપોલ કટિપત કટપનાવડે મુગ્ધ જનના મનને વિનોદ કરવા માત્ર છે. ૮૫

અપવાદાત્મક કર્મમાં વિધિ ન હોય પણ યતના જાગમાંજ હોય તેથી સ્વહંદપણે પ્રાપ્ત થવાથી તેમાં મિશ્રપણું આપ—તે વિષે કહે છે.

પૂર્ણેऽર્થેપિ વિધેયતાવચનતઃ સિદ્ધા લિङ्ઠર્થાત્મિકા,
જાગે બુદ્ધિકૃતા યતઃ પ્રતિજનં ચિત્રા સ્મૃતા સા કરે।
નોચેઙ્ગૈનવચઃ ક્રિયાનયવિધિઃ સર્વશ્ચ મિશ્રો જવે,
દિત્થં જેદમયં ન કિં તવ મતં મિશ્રાદ્યં હુંપતિ॥૮૬॥

અર્થ-યતના વિશિષ્ટ એવા કર્મમાં વચનથી લિંઙ્ લકારના અર્થ રૂપ એવી વિધેયતા સિદ્ધ થાય છે અને જે બુદ્ધિકૃત વિશેષ રૂપ વિધેયતા છે તે જલ્દે જાગને વિષેરહે તેથીકાંઈ હાનિનથી કારણકે તે પ્રત્યેક જનમાં વિચિત્રપણે રહેલી છે એમ સ્યાદ્વાદ રત્નાકરમાં કહેલું છે. એવી રીતે યતના અને ક્રિયા જાગવડે મિશ્રપણું હોયતો તેને પ્રતિપાદન કરનારુ જૈનવચન અને સર્વ ક્રિયા નયનો વિધિ તે મિશ્રથાય. આપ્રમાણે ધર્મપદ્ધ પણ બંને જાગવડે મિશ્ર થાય એટલે બે મિશ્રા થાય. તે બે મિશ્રા જેદમય એવાતારા મતનો કેમ ન લોપકરે અર્થાત્ લોપ કરેજ. ૮૬

વિશેષાર્થ-પૂર્ણ અર્થ એટલે યતના વિશિષ્ટ એવા કર્મમાં વચન થી લિંઙ્ લકારના અર્થ સ્વરૂપી એવી વિધેયતા સિદ્ધ રહેલી છે કારણકે, શ્રુતિ માત્રવડે પ્રવર્તના તેને અર્થેજ છે અને જે બુદ્ધિકૃત વિશેષ રૂપ વિધેયતા છે. તે જલ્દે જાગને વિષે રહે તેથી કાંઈ હાનિનથી કારણકે, તે પ્રત્યેક જનમાં વિચિત્રપણે રહેલી છે. આપ્રમાણે સ્યાદ્વાદ રત્નાકરમાં કહેલું છે, અર્થાત્ તે સ્થલે “ સ્વપરવ્યવસાયિજ્ઞાનં પ્રમાણં ” સ્વઅને પરનો નિશ્ચય કરનાર જે જ્ઞાન તે પ્રમાણ, છે એમ કહેલું છે. જો એમ ન હોય અને યતના અને ક્રિયા જાગવડે મિશ્રપણું હોયતો તેને પ્રતિપાદન કરનારુ જૈનવચન અને સર્વ ક્રિયાનયનો વિધિ તે મિશ્ર થાય. આપ્રમાણે ધર્મનો પદ્ધપણ તેબંને જાગવડે મિશ્રથાય, એટલે બે મિશ્રાથાય. બીજા બેનો લોપઅર્થ તે એકજ અવશેષ રહે છે. વહી તે બંને મિશ્રા તારામતનો કેમ ન લોપકરે કારણકે તેમત જેદમય અને ત્રણ પદ્ધને પ્રતિપાદન કરનારો છે અર્થાત્ પોતાનું

शस्त्र पोतानो घात करे एवो न्याय अयो. एवीरीते आ बीजो-
जंग सिद्ध कर्यो. ८६

हवे त्रीजा जांगाविषे कहे ठे.

जावो धर्मगतः क्रियेतरगतेत्यत्रापि जंगे कथं,
मिश्रत्वं तमधर्ममेव मुनयो जावानुरोधाद्विदुः ।
जक्त्यार्हत्प्रतिमार्चनं कृतवतां न स्पृश्यमानः पुन,
जावश्चित्तमिवाग्रहाविलधियां पापेन संलक्ष्यते॥८७॥

अर्थ-त्रीजो जांगो जे अधर्मगतजाव अने धर्मगत क्रिया,
तेमांपण मिश्रपणुं केवीरीते घटे ? कारणके विधान लोको जा-
वने लक्ष्ने तेने अधर्म कहे ठे. जेम दुराग्रहथी मलिन बुद्धि-
वाला पुरुषोनुं चित्त जेवुं पापना स्पर्शवालुं जणाय, तेवुं जक्ति
करनारा माणसनुं चित्त पापना स्पर्शवालुं जणायुं नथी, तेवी-
जरीते जक्तिवडे अर्हंतनी प्रतिमानी पूजा करता एवा जव्य-
प्राणीउंनोजाव पापना स्पर्शवालो अतो नथी. ८७

विशेषार्थ-त्रीजो जांगो जे अधर्मगत जाव अने धर्मगत
क्रिया-तेमां पण मिश्रपणुं शरीरीते घटे ? कारणके जावना अनु-
रोधथी मुनिजनो ते अधर्मज कहे ठे. कारणके दुष्टजाव पूर्वक
विहित एवी क्रियानुं पण बहु प्रत्यवायने लीधे अधर्मपणुं ठे
अने तेथीज निन्हव विगेरेनुं जे निर्ग्रंथ रूप ठे, ते दुरंत संसा-
रनुं हेतु रूप होवाथी तेमां अधर्मपणुं ठे. वली जक्ति तथा वि-
धिवडे अर्हंत जगवंतनी प्रतिमानी पूजा करतां एवा जव्य
प्राणीउंनो जाव पापथी स्पर्श अयेलो जोवामां आवतो नथी.

તે ઉપર વ્યતિરેકથી દૃષ્ટાંત આપે છે. જેમ દુરાગ્રહથી મ-
લિન બુદ્ધિવાદા પુરુષોનું ચિત્ત પાપથી સ્પર્શ અચેત્તું જોવામાં
આવે છે, તેમ જ્ઞાતિ કરનારાનું ચિત્ત પાપથી સ્પર્શ અચેત્તું જો-
વામાં આવતું નથી. આપ્રમાણે અર્થ યોજના કરવી જેમકે
“ હું પુષ્પાદિકનું મર્દન કરું અને પછી પ્રતિમાની પૂજાકરું ”
આવોજે જાવતે પાપગત જાવ એમ જો હોયતો “ હું નદીના જ-
લજંતુઓને હાણું અને પછી નદી ઉતરીને વિહારકરું ” એવો
સાધુને પણ દૂષિતજાવ ગણાય. એવીરીતે ત્રીજા જાંગાનું નિરા-
કરણ કર્યું. ૮૭

હવે ચોથા જાંગાનું નિરાકરણ કરે છે.

ધર્માધર્મગતે ક્રિયે ચ યુગપદ્ધત્તો વિરોધં મિથો,
નાપ્યેતે પ્રકૃતસ્થલે ક્વચિદતસ્તુર્યોપિ જંગો વૃથા ।
શુદ્ધાશુદ્ધ ઉદાહૃતો હ્યવિધિના યોગોર્ચનાદ્યશ્ચ યઃ,
સોપ્યેકો વ્યવહારદર્શનમતો નૈવ દ્વયોર્મિશ્રણાત્ ॥૮૮

અર્થ-ધર્મગતા ક્રિયા અને અધર્મગતા ક્રિયા-આ ચોથો
જાંગો છે. તે બંને ક્રિયા પરસ્પર વિરોધને પામે છે, તેથી તે બંને
ક્રિયા આ ચાલતા સ્થલમાં એટલે પ્રવ્યસ્તવને સ્થાને ન આવે.
તેથી ચોથો જાંગો પણ વૃથા આવે છે. અને અવિધિવડે જે જિન
પૂજનાદિ શુદ્ધ અશુદ્ધ યોગ કહેલો છે, તે યોગ વ્યવહાર દર્શન
રૂપ છે; તેથી તે બંને ક્રિયાના મિશ્રણથી ન આવે. આપ્રમાણે
ચોથા જાંગાનું નિરાકરણ આવે છે. અને મિશ્ર પદ્ધતિ તદન-
નાશ આવે છે. ૮૮

વિશેષાર્થ-ચોથો જાંગોજે ધર્મગતા ક્રિયા અને અધર્મગતા ક્રિયા, તે બંને ક્રિયા પરસ્પર વિરોધને પામે છે. કારણકે ત્રિજ્ઞ વિષય વાલી બે ક્રિયા એક સમયે નિષિદ્ધ આય છે. તેમજ તે બંને ક્રિયા પ્રકૃતસ્થલે એટલે કોઈપણ દ્રવ્યસ્તવને સ્થાને ન આય. તેથી ચોથો જાંગો પણ વૃથા છે, અર્થાત્ મિશ્રપદ્ધતે સમર્થ કરવાનો તે વૃથા ઉપક્રમ છે. અહિં શંકા કરે કે શુદ્ધ અશુદ્ધનો યોગ શાસ્ત્રોમાં કથન કરેલ છે, તો ત્યાં આ ચોથા જાંગાનો અવકાશ કેમન આય ? તે કહે છે. અવિધિવડે જે જિન પૂજનાદિ શુદ્ધ અશુદ્ધ યોગ કથન કરેલો છે, તે યોગ વ્યવહાર દર્શન રૂપ છે, તેથી તે બંનેના મિશ્રણથી ન આય, કારણકે શુદ્ધ અશુદ્ધનો વિરોધ આવે. તેથી કરીને મિશ્રપદ્ધતે જલ્લાંજલિ આપવામાં આવતા અર્થાત્ મિશ્રપદ્ધતે તોડી પાડ્યો અને એપ્રમાણે ચોથા જાંગાનું નિરાકરણ કર્યું. ૮૮

હવે નિશ્ચય નયથી શુદ્ધ અશુદ્ધનો યોગ અરૂપમાં નથી તે કહે છે.

જાવદ્રવ્યતયા દ્વિધા પરિણતિઃ પ્રસ્પંદરૂપા સ્મૃતા,
યોગાસ્તત્ર તૃતીયરાશ્યઽકથનાદાયેષુ નો મિશ્રિતા ।
નૈવાંત્યેષ્વપિ નિશ્ચયાદિતિ વિષોજારઃ કથં તે ત્રમો,
નિષ્પીતા કિમુ ન દ્વમાશ્રમણગીઃ સઙ્ગાખ્યસિંધો સુધા॥

અર્થ-પરિણામ અને તેની સ્ફુરણા રૂપ યોગ દ્રવ્ય અને જાવ બે પ્રકારના કહેલા છે. તેમાં જાવ યોગોમાં ત્રીજી રાશિના ન કહેવાથી તે પરિણામ મિશ્રિત થતા નથી, તેમજ દ્રવ્ય યોગોમાં

પણ નિશ્ચય નયથી તે મિશ્રિત થતા નથી. આપ્રકારનો વિષના ઉદ્ગાર રૂપ ત્રમ તને કેમ આય છે ? શું વિશેષ આવશ્યક રૂપ સમુદ્રના અમૃતપાન રૂપ એવી શ્રી જિનજ્ઞગણિ દ્વમાશ્રમણની વાણીનુંપાન તેં નથી કર્યું ? ૮૯

વિશેષાર્થ—મન, વચન અને કાયાના યોગને નિબંધન કરવામાં જે અધ્યવસાય કરવો તે પરિણામ કહેવાય કે જે પરિણામ મન, વાણી અને કાયાના ડ્રવ્યને ટેકાથી ઉત્પન્ન આય છે અને તેની બાહ્ય ક્રિયાના પરિસ્પંદ રૂપ તેના લક્ષણવાલા યોગ આય છે, તે જાવ અને ડ્રવ્ય પણાથી બે પ્રકારના કહેલા છે, અર્થાત્ પરિણામ પણ બે પ્રકારના અને યોગ પણ બે પ્રકારના છે. તેમાં પેહેલા જે જાવ યોગો છે, તેમાં ત્રીજી રાશિના ન કહેવાથી તે મિશ્રિત થતી નથી; એટલે શુદ્ધ અને અશુદ્ધ એવા અધ્યવસાયના સ્થાનકો કહેલા છે પણ ત્રીજોરાશિ કહેલો નથી, તેથીતે અંત્ય ડ્રવ્ય યોગમાં નિશ્ચયથી મિશ્રિત થતી નથી. આપ્રકારનો તને ત્રમરહ્યા કરે છે, એટલે તને વિષના ઉદ્ગાર રૂપ ત્રાંત પ્રયોગ થયા કરે છે. કારણકે સદ્જ્ઞાણ્ય જે વિશેષ આવશ્યક તે રૂપ સમુદ્ર તેના અમૃતનું પાન તેં જો કર્યું હોતતો આવો ત્રમરૂપ વિષનો ઉદ્ગાર તને ન આય. ૯૦

સંકીર્ણ—મિશ્ર કર્મ રૂપ ફલના અજાવથી પણ સંકીર્ણ યોગ નથી એમ ડ્રવ્યસ્તવમાં જે મિશ્રપદ્ધતી પ્રૌઢ ઉક્તિ છે, તે સ્વલતાનોજ વિસ્તાર છે, તે કહે છે.

મિશ્રત્વે સ્વલુ યોગજાવવિધયા કુત્રાપિ કૃત્યે જ્ઞવે,
નિમિશ્રં કર્મ ન બદ્ધ્યતે ચ શબ્દલં તત્સંક્રમાત્સ્યાત્પરં ।

तद्व्यस्तवमिश्रतां प्रवदता किं तस्य वाच्यं फलं,
स्वव्युद्गाहितमूढपर्षदि मदान्मूर्खानमाधुन्वता ॥९०॥

अर्थ-कोइपण कृत्यमां योगज्ञावना प्रकारथी मिश्रपणुं अंगी-
कार करीए तो तेथी कांइ मिश्रकर्म न आय अने तेनुं शबल
(मिश्र) कर्म बंधाय पण नही. अने ते मिश्र केवल संक्रम-
णथी आय ठे, तेथी पोताना पद्ममां लीधेला एवा मूढ पुरुषोनी
पर्षदामां मदथी मस्तकने धुणावता अने अव्य स्तवनी मिश्रताने
कहेता एवा तने तेनुं शुं फल कहेवुं ? अर्थात् तने मौनधारण
करी रेहेवुं योग्य ठे. ९०

विशेषार्थ-कोइपण कृत्यमां योगज्ञावना प्रकारथी मिश्रपणुं
अंगीकार कयें ठते फलपणाथी अंगीकार करेवुं मिश्रकर्म न
आय; पण ते बंधथी नथी ते कहे ठे. ते शबल कर्म न बंधाय
अहिं शंका करे के त्यारे मिश्रमोहनीय कर्म प्रसिद्ध केम ठे ?
तेना समाधानमां कहे ठे के, पर एटले केवल ते मिश्र संक्रम-
णथी आय ठे. ते कारण माटे पोते पद्ममां लीधेला एवा मूढ
पुरुषोनी पर्षदामां मदवडे मस्तकने धुणावता अने अव्यस्तवनुं
मिश्रपणुं कहेता एवा तने ते अव्यस्तवनुं फल रूप बंधातु कर्म
जाणवुं; एटले अयोग्य पणाथी शुचके अशुच न आय. जो मि-
श्रबंधाइने प्राप्त आय तो यमराज कोप करे, तेथी ते बाबतमां
तारे मौन राखीने रहेवुं. मस्तक धुणाववुं ए मदनो अनुज्ञाव ठे.
अहिं शंका आय के, मुग्ध जनने न्याय आपवो ते कूट पाश
रूप ठे, एम अजिज्ञ सूत्रना आदेशथी श्रावकोने तो मिश्र प-

હજ ઠે, એમ જોતા એવા અમને તેના અધિકારવાદા ડ્રવ્યસ્ત-
વનું મિશ્રપણું રૂચે ઠે, એમ જો હોયતો અરે ડુરાશય, ગુરુકુ-
લની ઉપાસનાને નહીં કરનારા એવા તને સિદ્ધાંતના તાત્પર્યનું
જ્ઞાન કેમ સંજવે, તેમાં તો વ્યવહાર નયના આદેશવડે બં-
ધના અનુપાય રૂપ ત્રણ પદ્ધતિનું વર્ણન કરેલું ઠે, અને સંગ્રહ
નયના આદેશથી ફલની અપેક્ષાએતો બે પ્રકારજ ઠે. તેથી
પૂજા અને પૌષધવ્રત કરવામાં શો વિશેષ ઠે ?

તે બાબતમાં શ્રાવકોને મિશ્રપદ્ધતિનો જ્ઞેદ ઠે, એવા અન્નિપ્રા-
યથી કહે ઠે.

સિદ્ધાંતે પરિજ્ઞાપિતો હિ ગૃહિણાં મિશ્રત્વપદ્ધસ્તતો,
બંધાનૌપયિકો વિરત્યવિરતિસ્થાનાત્વયોત્પ્રેક્ષયા ।

અંતર્જાવિત એવ સોઽપિ પુરતો ધર્મે ફલાપેક્ષયા,
પૂજાપોષધતુદ્યતાઽસ્ય કિંચ ન વ્યક્તા વિશેષેક્ષિણાં॥

અર્થ—અધર્મપદ્ધ, ધર્મપદ્ધ અને ધર્માધર્મ પદ્ધ—એમ ત્રણ પદ્ધ
ઠે; તેમાં સિદ્ધાંતને વિષે ગૃહસ્થોને મિશ્ર (ધર્માધર્મ) પદ્ધ ક-
હેલો ઠે, તે બંધના ઉપાય રહિત પદ્ધ વિરતિ અવિરતિના સ્થા-
નમાં જે અન્વય ઠે તેની ઉત્પ્રેક્ષાથી કહેલો ઠે અને તે મિશ્ર-
પદ્ધ પણ આગલ ફલની અપેક્ષાએ ધર્મમાં અંતર્હિત અડ્ ગયેલો
ઠે. તેથી આ ગૃહસ્થને વિશેષ જોનારા પુરુષોની દૃષ્ટિએ પૂજા
અને પૌષધની તુદ્યતા શું સ્પષ્ટ નથી ? અર્થાત્ સ્પષ્ટ ઠે. ૧૧

વિશેષાર્થ—અધર્મપદ્ધ અને ધર્માધર્મ પદ્ધ, એ ત્રણ પદ્ધ ઠે.
તેમાં ધર્માધર્મ પદ્ધને કહે ઠે. સૂત્રકૃતાંગ નામના સિદ્ધાંતને વિષે

ગૃહસ્થને બંધને પ્રતિકૂલ ધર્માધર્મ રૂપ મિશ્રપદ્ધ કહેલો છે, તે વિરતિ અને અવિરતિના સ્થાનમાં જે અન્વય છે તેની ઉત્પ્રેક્ષા અર્થાત્ સ્વરૂપ માત્રથી કહેલો છે. તે કહેલો મિશ્રપદ્ધ આગલ ફલની અપેક્ષાએ ધર્મમાં અંતર્હિત અર્થ ગયેલો છે. તેથી આ ગૃહસ્થાને વિશેષ જોનારા પુરુષોની દૃષ્ટિએ પૂજા અને પૌષધની તુલ્યતા શું સ્પષ્ટ નથી ? અર્થાત્ સ્પષ્ટ છે. તે વાણીના વ્યવહારથી અને મિશ્રપદ્ધના નિશ્ચયથી અને ધર્મ પાળના હેતુથી સ્પષ્ટ છે. એ ત્રણ પદ્ધતિનું વ્યાખ્યાન સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્રમાં મૂલવૃત્તિથી જાણી લેવું. ૯૧

અહિં કુતીર્થીની દૃષ્ટિને અનુસરેલો આચાર અધર્મ અને પોતાના સિદ્ધાંતને અનુસરેલો આચાર તે ધર્મ જણાય છે. એ સર્વ અજિપ્રાય લઈ ચક્તિ અને રાગને જુદા કરી ઢવ્ય સ્તવમાં ધર્મ પદ્ધનો બલાત્કારે અંગીકાર કરી કહે છે—

હિંસાંશો યદિ દોષકૃત્તવ જડ દ્રવ્યસ્તવે કેન ત,
 ન્મિશ્રત્વં યદિ દર્શનેન કિમુ તદ્જોગાદિકાલ્પેપિ ન ।
 જક્ત્યા ચેન્ન તુ સાપિ કા યદિ મતો રાગો જવાંગં તદા,
 હિંસાયામપિ શસ્તતા નુ સદૃશીત્યત્રોત્તરં મૃગ્યતે॥૯૨॥

અર્થ—હેજડ ! જો ઢવ્ય સ્તવમાં હિંસાનો અંશ દોષ કરનાર છે તો, કોની સાથે મિશ્રપણું થાય; જો સમક્તિની સાથે મિશ્રપણું હોય તો જોગાદિ કાલ્પમાં તે મિશ્રપણું કેમ ન થાય, અને જો ચક્તિની સાથે મિશ્રપણું હોયતો તે ચક્તિ કેવી ? જો ચક્તિનો અર્થ રાગ કહોતો તે સંસારનું અંગ થાય; જો ચક્તિ-રાગ

સંસારનું અંગ નહોયતો ઢવ્યસ્તવને અનુગત એવી હિંસામાં પણ શ્રેષ્ઠપણું સદૃશપણે રહેલું છે. અહિં તું શો ઉત્તર આપીશ ? ૯૨

વિશેષાર્થ—હેજડ ! જો ઢવ્યસ્તવમાં હિંસાનો અંશ દોષ કારક ઇટલે મિશ્રત્વ કરનારો હોયતો તે મિશ્રપણું કોની સાથે આવે ? તે મિશ્રપણું દેશ સંયમની સાથે તો ન આવે. વલી જો દર્શન—સમક્તિની સાથે મિશ્રપણું આવે તો તે જોગાદિ કાલમા પણ તે મિશ્રત્વ કેમ ન આવે ? જો તું જક્તિ સાથે મિશ્રપણું કહેતો તે જક્તિ કડ જાણવી ? જો જક્તિ ઇટલે રાગ એમ કહેતો તે સંસારનું અંગ આવે, કારણકે રાગ દેષ સંસારનું મૂલ છે અને સંસારના મૂલ રૂપ એવા તે બંને અંતર્ગત રહેતા અધર્મનો પદ્ધ ઉત્કટ આવે, તો પઢી મિશ્રપણાનો અવકાશ કયા રહ્યો ? શ્રેષ્ઠ રાગ હોય તો તે જક્તિ સંસારનું અંગન કહેવાય એમ જો કહેતો ઢવ્યસ્તવમાં અનુગત એવી હિંસામાં પણ સરસ્વીજ શ્રેષ્ઠતા છે. હવે અહિં તું શું ઉત્તર આપીશ ? એકહજાર વર્ષે પણ સંતોષકારક ઉત્તર આપી શકીશ નહીં. તેથીજ મોહ્યાર્થી પુરુષો અમારા કહેલા માર્ગ ઉપરજ શ્રદ્ધા રાખે છે. આપ્રમાણે ષટ્ પુરુષીના દર્શનથી “ શ્રમણો પાસકને ઢવ્યસ્તવનો અધિકાર નથી ” એમ કહેતા એવા કાપુરુષ પાશનો મત નિરાસ કર્યો. આવિષે કાવ્યો છે તે કહે છે.

તાર્કિક બુદ્ધિવાલા મુનિર્જના હૃદયમાં પ્રતિમા વિષેનો આ અતિ ઉજ્વલ વિચાર માર્ગ સ્ફુરે છે, ઠતાં જડ બુદ્ધિવાલા પુરુષોના વચનોથી વંચિત થયેલા કેટલાએક જડ પુરુષો શું નથી ?

અહો ! કલિકાલ કેવો બલવાન છે ! પોતાની બુદ્ધિને રુચિકર
 એવા કદ્દિપત અર્થોર્થી વિદ્વાનોના વચનને તિરસ્કાર કરવામાં
 તત્પર એવા અતિગર્વિષ્ટ પામરોના હૃદયમાં સ્ફુરેલા પરતંત્ર શાસ્ત્ર
 લવને જોઈ અમે વિસ્મય પામીએ ઢીએ ૨ સુફા પુરુષો સાત નયને
 અનુસરતા અજંગ અને ગંઝીર એવા આપ્તવાક્યને વિધિવત્
 પદેપદે વિવર્ણ કરે છે, તે હતાં મલિન લોકોએ ગ્રહણ કરેલા
 આકલ્પિત મત વિષે તમેશો નિશ્ચય કર્યો ? ૩ શિષ્ય મૂઢ અને
 ગુરુપણ મૂઢ તેથી શાસ્ત્ર પણ મૂઢ થઈ ગયું હોય એમ લાગે છે
 આપ્રકારની શંકા રૂપ પિશાચીઈ તે મૂર્ખ કુમતિઈની સાથે
 ખેલ કર્યા કરો. ૪ સ્ફુટ પરિણામવાલા નવીન તર્કમાં સત્પુરુ-
 ષોની પ્રાચીન વાણીઈની ગતિ અતીજ નથી; આપ્રમાણ તે મૂઢ
 કુમતિ બબડ્યા કરે છે. તે નયના વિચિત્ર પરિણામને તેમજ રચ-
 નાને જાણતો નથી અને વૃથા ગર્વથી ગ્રસ્તથઈ વિદ્વાનોના સર્વ
 ઢિડોને શોધ્યા કરે છે. ૫ એક લવમાત્ર પદને જાણનારા રાગી
 જરૂ પુરુષોની પર્ષદામાં વિદ્વાનોનું ચાતુર્ય શોષે નહીં. ઘણા કા-
 ગડાઈથી સંકુલ એવા પાંજરામાં રાજહંસનું લાલન અઘટિત છે.
 ૬ જેનામાં કાલાશ અને ધોલાશનું અંતર છે અને વાણીના
 ગાંઝીર્ય ગુણનો મોટો ખેદ છે, તે હંસ અને કાગડાના બચ્ચાંની
 બાબતમાં તફાવત ન જાણે તેને અને તેની માતાને ધિક્કાર છે.
 ૭ વસ્તુ તો ગમેતે હો પણ જિનવાણીને જાણનારા એવા પંડિતને
 નમસ્કાર છે, કે જેને વશ રહેલું, સર્વ પાપને નાશ કરનાર શ્રી
 જૈનશાસન જયવંત વર્તે છે. ૮

હવે અતિ દેશથી કુમતિનો બાકી રહેલો મત નિરાકરણ કરી કહે છે.

એતેનેદમપિ વ્યપાસ્તમપરે યત્પ્રાહુરજ્ઞાઃ પરં,
પુણ્યં કર્મ જિનાર્ચનાદિ ન પુનશ્ચારિત્રવચ્છર્મકૃત્ ।
તદ્વત્તસ્ય સરાગતાં કલ્પયતઃ પુણ્યાર્જનદ્વારતો,
ધર્મત્વં વ્યવહારતો હિ જનનાન્મોક્ષસ્ય નો હીયતે ૯૩

અર્થ-જેમણે સૂત્રનું તાત્પર્ય જાણ્યું નથી, એવા કેટલાએક અજ્ઞાની પુરુષો કહે છે કે, જિનપૂજન કરવાનું કર્મ પુણ્ય રૂપ છે, પણ તે ચારિત્રની જેમ ધર્મનું કારણ નથી. આપ્રમાણે કહેનારા-જનો મત આ શુદ્ધ જિનપૂજા ધર્મત્વનું કારણ છે, એમ સાબિત કરવાથી ઊડી જાય છે. તે જિનપૂજાદિકર્મ ચારિત્રની જેમ સરાગપણાથી યુક્ત હોય તેથી વ્યવહારથી તેનું ધર્મત્વ હણાતું નથી કારણકે પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાના ધારને લઈ મોક્ષનું તે કારણ થાય છે. ૯૩

વિશેષાર્થ- આ શુદ્ધ જિનપૂજનમાં ધર્મત્વનું વ્યવસ્થાપન થાય છે, તેથી અક્ષ અર્થાત્ સૂત્રના તાત્પર્યને નહીં જાણનારા એવા જે પુરુષો કહે છે કે, જિન પુજા પુણ્યકર્મ છે પણ તે ચારિત્રની જેમ ધર્મનું કારણ નથી, તે લોકોનો મત ઊડી જાય છે. તેને અતિદેશથી સ્ફુટ કરે છે. તે જિન પૂજા વિગેરે કર્મ ચારિત્રની જેમ રાગસહિત હોવાથી તેનું ધર્મત્વ વ્યવહારથી હણાતું નથી કારણ કે પુણ્યાર્જન દ્વારા શુદ્ધાશુદ્ધ વ્યાપાર પણે તે મોક્ષનું કારણ છે. તે વિષે શ્રી વાચકેન્દ્ર કહે છે કે- જે પુરુષ જિનજ્ઞાન,

जिनबिंब करावे, जिनपूजा करे अने जैनमतने आचरे, ते पुरुषने मनुष्य, देवता अने मोक्षना सुखरूप फल हस्तगत आय ठे. ९३

हवे लोकोत्तर अने लौकिक पणाथी जे धर्म, पुण्य रूप पणुंठे ते पूजामां ज झायठे. ते कहेठे.

या ज्ञानाद्युपकारिका विधियुता शुद्धोपयोगोज्ज्वला,
सा पूजा खलु धर्म एव गदिता लोकोत्तरत्वं श्रिता ।
श्राद्धस्यापि सुपात्रदानवदितस्त्वन्यादृशीं लौकिकी,
माचार्या अपि दानत्रेदवदिमां जदपति पुण्याय नः॥९४

अर्थ—जे पूजा ज्ञानादिकने उपकार करनारी, विधियुक्त अने शुद्ध उपयोग वडे उज्ज्वलठे, ते पूजा लोकोत्तरपणाथी धर्म रूपज कहेलीठे अने श्रावकने, सुपात्रमां आपेला दानत्रेदनी जेम, बीजी लौकिकी पूजा कहेलीठे के जेने आपणा आचार्यो पुण्य रूप कहेठे. ९४

विशेषार्थ—जे जिनपूजा ज्ञानादिकनी पुष्टि करनारीठे, अहं आदि शब्दथी सम्यक्त्व विगेरे ग्रहण करवां, वलीजे पूजा विधिसहितठे अने जे शुद्ध उपयोगथी उज्ज्वलठे, अहिं उपयोग अटले जवसागरमां नाविका समान अेवीते पूजाने जोई, घणां पुरुषो प्रतिबोध पामी षट्काय जीवना रक्षको थाय अेवो अध्यवसाय ते वडे करी उज्ज्वलठे, ते पूजा निश्चयपणे जाव-पूर्वक वा असंमोह पूर्वक ठे के जे धर्मज कहेलीठे कारणके ते लोकोत्तरपणाने आश्रित अयेली ठे; तेमज एवा गुणन

ધ્યાનથી તેનું શાસ્ત્રોક્તપણું છે. વલ્લી અમારા આચાર્યો સુપાત્રને વિષે દાનજેદની જેમ લૌકિક પૂજાને વિશેષપણે પુણ્યને અર્થે કહેઠે. સારાંશકે, કોઈ શ્રાવકને લોકોત્તર પૂજા આપ્યે તે લોકોત્તર ફલ આપે, જેમ સુપાત્રમાં આપેલું દાન મોહને માટે આપ્યે તેમ. તેવીજ રીતે કોઈ શ્રાવકને લૌકિક પૂજા પુણ્યને અર્થે આપ્યે. જેમ તેવી જાતના દાન જેદથી પુણ્ય આપ્યે તેમ. જેમ લેડ કરવામાં પલાલ-ઘાસ વિગેરે નિયતપણે આનુષંગિક ફલરૂપ, તે પુણ્ય છે અને વીજથીજે ધાન્યની પ્રાપ્તિ જે મુખ્ય ફલ, તે પરમ નિર્વાણરૂપ છે. આપ્રમાણે સૂત્રથી ઉપદેશ કરેલ છે, તેથી દાનાદિ પુણ્યના મધ્યમાં કથન કરેલ છે, તથા પૂજા પણ ધર્મની મધ્યમાં આપ્યે એવો પરમાર્થ છે. ૯૫

અહિં શંકા કરે કે, પૂજા, દાન, પ્રવચનનું વાત્સલ્ય વિગેરે જે કૃત્ય છે તે સરાગ કૃત્ય કહેવાય અને તપ ચારિત્ર વિગેરે કૃત્ય વીતરાગ કૃત્ય કહેવાય એમ વિવેચનથી વિજ્ઞાન જણાય છે, તેમાં જે પેહેલું સરાગ કૃત્ય તે પુણ્યરૂપ છે અને છેલ્લું વીતરાગ કૃત્ય તે ધર્મરૂપ છે. તેથી ધર્મ પદાર્થ બે પ્રકારે આપ્યે. જ્ઞાન યોગ લક્ષણ ૨ પુણ્યલક્ષણ. આપ્રમાણે શાસ્ત્રાવાર્તા સમુચ્ચય નામના ગ્રંથમાં શ્રીહરિજ્ઞપ્સૂરિયે કહેલું છે, તો તેની પૂર્વની ભૂમિમાં રહેલા દેવ પૂજાદિ કર્મમાં ધર્મપણું છે એ વાર્તા અમને કેવી રીતે રુચે?

તેના સમાધાનમાં કહે છે.

પુણ્યં કર્મ સરાગમન્યદુદિતં ધર્માય શાસ્ત્રેષ્વિતિ,
શ્રુત્વા શુરૂનયં ન ચાત્ર સુધિયામેકાંતધીર્યુજ્યતે ।

તસ્માચ્છુદ્ધતરં ચતુર્દશગુણસ્થાને હિ ધર્મં નયઃ ,
 કિં બ્રૂતે ન તદંગતાં ત્વધિકૃતેપ્યત્રાંતમીદામહે ॥૯૫॥

અર્થ—સરાગ કર્મ તે પુણ્ય અને વીતરાગ કર્મ તે ધર્મ, એમ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે, આવો શુદ્ધ નયનો અર્થ સાંજલી સદ્બુદ્ધિ-વાલા પંડિતોને એકાંત દુરાગ્રહ રાખવો યોગ્ય નથી. તેથી અતિ-શુદ્ધ એવો નિશ્ચય નય ચૌદમા ગુણ સ્થાનમાં શું ધર્મને ન કહે ?
 ૧ અર્થાત્ કહેજ. અમે તો હવે સ્તવના અધિકારમાં તે શુદ્ધ નિશ્ચયાત્તિમત ધર્મની અંગતાને ત્રાંતિ રહિત જોડે ઢીં. ૯૫

વિશેષાર્થ—મૂલમાં ચ શબ્દ નિશ્ચયાર્થમાં છે અને અત્રેદ ક્રમ છે એટલે આલોકમાંજ જે પુણ્ય છે તે સરાગ કર્મ છે અને જે વીતરાગ કર્મ છે તે શાસ્ત્રને વિષે ધર્મ કહેલું છે, આવો શુદ્ધ નયનો અર્થ સાંજલી પંડિતોએ એકાંતબુદ્ધિ અર્થાત્ એકાંત દુરાગ્રહ કરવો યોગ્ય નથી કારણકે, એક નયમાં આગ્રહ કરવો તે મિથ્યાત્વ રૂપ છે અને બીજા નયનો વિચાર કરવાથી તે મૂલમાંથી ઝાડી જાય. વલી લખે છે કે “ ધર્મકંલિષ્ણ પુણ્ય કંલિષ્ણ ” ઇત્યાદિકમાં શ્રુત ચારિત્ર લક્ષણધર્મ છે અને તેનું ફલ-રૂપ શુદ્ધ કર્મ કહેલું છે; તેથી અર્થાત્ તેવા અત્રાંતર નિશ્ચયે કરીને જે અતિ શુદ્ધ નય એટલે નિશ્ચય નય છે તે ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં રહેલો છે, તે ચારમ સમયમાં શું ધર્મ કહે તો નથી ? અર્થાત્ કહે છે. જો એકાંત દુરાગ્રહ રાખવામાં આવે તો તે પૂર્વેનો સર્વ અધર્મ આવે અને તેથી તારે પણ તે અનિષ્ઠ આવે કારણ કે, અમે તો તદંગતા એટલે શુદ્ધ નિશ્ચય નયને અત્તિમત

એવી ધર્મગતાને તે ડ્રવ્ય સ્તવના અધિકારમાં ત્રાંતિરહિત જોડાઈ
 ણી. કારણકે પ્રસ્થક વિગેરે દૃષ્ટાંત વડે નૈગમ નયની વિચિત્ર
 પ્રવૃત્તિ થાય છે. વલી કહ્યું છે કે, ઋક્તિવિધિ વમે રચિત એવા
 ડ્રવ્યસ્તવમાં પુણ્ય છે પણ ધર્મ નથી. આપ્રકારની દુર્મતિઓની
 કુમતિ છે અને સદ્બુદ્ધિવાદા પુરુષોનો તે તે નયથી જે વિવિધ
 પ્રકારનો ઉપદેશ છે તે જડ દુર્મતિને ક્લેશકારક થાય તેમાં શું
 આશ્ચર્ય છે ? તે હુંપક પૂજાને અધર્મ કહે છે, કુમતિપાશ સાગ-
 રમતિ મિશ્રપદ્ધતો આશ્રય કરી તેને અનુસરે છે, બીજી વિધિમાં
 ત્રાંત થઈ તેને પુણ્ય કહે છે અને શુદ્ધ ગત્તમાં ઉત્તમ એવા
 વિદ્વાનો તેને ધર્મ કહી અમૃતસારરૂપ વાણી વહે છે. ૯૧

હવે ગંજીર એવા આ વિચારમાં ગુરૂની પરતંત્રતાની સફલતા
 બતાવી ઉપદેશ સર્વસ્વ જણાવે છે.

इत्थेवं नयजंगहेतुगहने मार्गे मनीषोन्मिषे,
 न्मुग्धानां करुणां विना न सुगुरोरुदयच्छतां स्वेच्छया ।
 तस्मात् सद्गुरुपादपद्ममधुपः स्वं संविदानो बल,
 सेवां तीर्थकृतां करोतु सुकृती द्रव्येण ज्ञावेन वा ॥ ६

અર્થ—એવી રીતે નૈગમાદિ નયો, સંયોગો અને હેતુઓ વડે
 ગહન એવા માર્ગમાં સ્વેચ્છાથી ઉદયમવંત એવા મુગ્ધ પુરુષોની
 બુદ્ધિ કુગુરૂની દયાવિના ઝડપે નહીં, તેથી પોતાના સદ્ગુરૂના
 ચરણકમલમાં ત્રમરરૂપ એવો સુકૃતી પુરુષ પોતાની યોગ્યતાનું
 બલજાણી ડ્રવ્યથી કે જ્ઞાવથી શ્રીતીર્થંકર પ્રત્નની સેવા કરો. ૯૧

વિશેષાર્થ—એવી રીતે નૈગમાદિ નયો, સંયોગો, હેતુઓ અને

ઉત્કૃષ્ટાદિકની અપેક્ષાએ દશપંચ વિગેરે એકાવચય વાક્યો, તેવડે ગહન એવા માર્ગમાં સ્વેચ્છાવડે ઉદ્યમ કરતા એવા મુગ્ધ પુરુષોની બુદ્ધિ કુગુરૂની દયા વિના ઉન્મેષ પામે નહીં અર્થાત્ આકાંક્ષા વગર વિશ્રાંત આય નહીં. તેથી પોતાના સદ્ગુરૂના ચરણકમલમાં ત્રમર સમાન એવો સુકૃતી પુરુષ પોતાની યોગ્ય-તારૂપ બલને જાણી યથાધિકાર પ્રમાણે ઢવ્યથી ગૃહસ્થ અને જ્ઞાવથી સાધુ શ્રીતીર્થકર પ્રત્યુની સેવા કરો. કારણકે જગતની જ્ઞતિ કરવીતે પરમ ધર્મ છે. ૯૬

શ્રીશંખેશ્વરાધિષ્ઠિત પાર્શ્વનાથ પ્રત્યુનું સંબોધન કરી તેનામત રૂપ અમૃતથી બાષ્પ એવા હુંપકને દૂષિત કરતાં, ઢેવડે સ્તુતિ પુર્વક નયજેદ બતાવે છે.

સેયં તે વ્યવહારજ્ઞતિરુચિતા શંખેશ્વરાધીશ યદ્,
હુર્વાદિવ્રજદૂષણેન પયસા શંકામલક્ષ્ણાલનં ।

સ્વાત્મારામસમાધિબાધિતજ્ઞવૈર્નાસ્માજિરુન્નીયતે,

દૂષ્યં દૂષકદૂષણસ્થિતિરપિ પ્રાપ્તૈર્નયં નિશ્ચયં ॥ ૯૭ ॥

અર્થ—હે શ્રીશંખેશ્વરાધીશ પ્રત્યુ ! હુષ્ટવાદીર્જના સમૂહના દૂષણરૂપ જલવડે જે શંકારૂપ મલનું પ્રક્ષાલન થયું, તેજ આ તમારી વ્યવહાર નયને યોગ્ય જ્ઞતિ કરેલી છે. પોતાના આત્માને ઉદ્યાનરૂપ એવી શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ સમાધિ વડે જેમણે આ સંસારને બાધિત કર્યો છે એવા અને નિશ્ચય નયને પ્રાપ્ત થયેલા અમે દૂષ્ય, દૂષક અને દૂષણની સત્તાને જોતા નથી. ૯૭

વિશેષાર્થ—હે શ્રીશંખેશ્વરાધીશ પાર્શ્વનાથ પ્રત્યુ ! હુષ્ટવાદી

ઓના સમૂહના દૂષણરૂપ જલવડે જે શંકારૂપ મલનું પ્રહાલન થયું, તેજ આ તમારી, વ્યવહાર નયને યોગ્ય એવી જ્ઞાતિ કરેલી છે. અહિં યત્ અને તત્ શબ્દનો નિત્ય સંબંધ છે, તેથી આ તે જ્ઞાતિ કે જે આ હાલન છે—અહિં સ્ત્રીલિંગ અને નપુંસકલિંગનો જે સંબંધ છે તે દૂષણ નથી એમ શિષ્ટ પુરુષો કહે છે. હવે પર સિદ્ધાંતને દૂષણ આપી સ્વસિદ્ધાંતનું સ્થાપન કરવામાં જગ-બંતના યથાર્થ વચનના ગુણની સ્તુતિ કરવા યોગ્ય ઉપાસના યાત્રા વ્યવહારરૂપ કહે છે. કદિ આ વ્યવહારજ્ઞાતિ હોય તો પછી નિશ્ચયજ્ઞાતિ કઈ ? તે કહો. તેવી આકાંક્ષા રહેતા કહે છે. પોતાના આત્મારૂપ આરામ—ઉદ્યાન, જે અત્યંત સુખનો હેતુ હોવા થી નંદનવન તે જેમાં છે એવો અથવા જે ચારે તરફ રમાડે તે આરામ કહેવાય; તેવો જે સમાધિ ઇટલે શુદ્ધ ઉપયોગ-રૂપ સંપ્રજ્ઞાત સમાધિ અથવા અપશ્ચિમ વિકલ્પ નિર્વચન બ્રહ્માર્થિક ઉપયોગ લેશથી ઉત્પન્ન થયેલો સંપ્રજ્ઞાત લયરૂપ સમાધિ-વડે બાધિત કરેલો છે ઇટલે બાધિત અનુવૃત્તિથી સ્થાપિત કર્યો છે સંસાર જેમણે એવા અને નિશ્ચય નયને પ્રાપ્ત થયેલા એવા અમો દૂષ્ય, દૂષક અને દૂષણની સત્તાને પણ જોતા નથી. ૯૭

હવે સાદ્દાત્ સ્તુતિ કહે છે.

દર્શ દર્શમવાપ મઘ્યયમુદં વિદ્યોતમાના લસદ્,
 વિશ્વાસં પ્રતિમામકેનર હિતસ્વાંતે સદાનંદ યાં ।
 સા ધત્તે સ્વરસપ્રસૂત્વરગુણસ્થાનોચિતામાનમદ્,
 વિશ્વાસં પ્રતિમામકેનરહિતસ્વાંતે સદાનં દયાં॥૯૮॥

અર્થ—હે સર્વ દુઃખથી રહિત પ્રત્નુ, હે સદા આનંદમયનાથ ! તમારી મૂર્તિને જોડ જોડ, હુંમારા હૃદયમાં વિશ્વાસ મેલવી, અવ્યય, અવિનાશી એવા હર્ષને પ્રાપ્ત થયેલો હું. હે મનુષ્યના હિતકારી પ્રત્નુ ! ઉપાધિ વગર વધતા ગુણસ્થાનને યોગ્ય જેને વિશ્વ નમે છે અને જે વિશેષથી પ્રકાશિત છે એવી તે પ્રતિમા હૃદયમાં અન્નદાન સહિત દયાનુ પોષણ કરે છે. ૯૮

વિશેષાર્થ—હે સર્વ દુઃખથી રહિત એવા પ્રત્નુ ! હે સદા આનંદમય નાથ ! તમારી મૂર્તિને જોડ જોડ, દ્રણદ્રણે વધતા એવા શુદ્ધ પરિણામવાલો થઈ, મારા હૃદયમાં વિશ્વાસ મેલવી, અવ્યય, અવિનાશી એવા હર્ષને હું પ્રાપ્ત થયેલો હું; ઇચ્છે બીજું વેદ્યવસ્તુ જેમાં નથી એવા પરબ્રહ્મના સ્વાદ સમાન શાંત રસના આસ્વાદને પ્રાપ્ત થયો હું. હે મનુષ્યના હિતકારી પ્રત્નુ ! તે તમારી પ્રતિમા સંપ્રતિકાલે દર્શન કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલી જાવનાના ઉત્કર્ષ કાલમાં અન્નદાન સહિત એવી દયા વૃત્તિનું પોષણ કરે છે. જે દયા ઉપાધિ વગર વધતા ગુણસ્થાનને યોગ્ય અનુગ્રાહ્ય અને અનુગ્રાહક બંનેની યોગ્યતાની તુલ્ય વૃત્તિ છે. વલી જે પ્રતિમા વિશ્વને નમવા યોગ્ય અને વિશેષથી પ્રકાશિત છે. ૯૯

ત્વદ્ભિંબે વિદ્યુતે હૃદિ સ્ફુરતિ ન પ્રાગેવ રૂપાંતરં,
ત્વદ્ભૂપે તુ તતઃ સ્મૃતે જીવિ જીવેન્નો રૂપમાત્રપ્રથા ।

તસ્માત્ત્વન્મદન્નેદબુદ્ધયુદયતો નો યુષ્મદસ્મત્પદો
દ્વેષઃકિંચિદઽગોચરં તુ લસતિ જ્યોતિઃપરંચિન્મયં ૯૯

અર્થ—હે પ્રત્નુ ! તમારું બિંબ હૃદયમાં ધારણ કરવાથી બીજું

કોઈ રૂપાંતર સ્ફુરણાયમાન થતું નથી અને તમારા રૂપનું સ્મરણ થતાં પૃથ્વીમાં બીજા રૂપની પ્રસિદ્ધિ થતી નથી. તેમાટે “તું અને હું” એવી અજ્ઞેદ બુદ્ધિના ઉદયથી યુષ્મત્ અને અસ્મત્ પદનો ઉદ્દેશ્ય થતો નથી અને તેથી અગોચર પરમ ચૈતન્યમય જ્યોતિ સ્ફુરણાયમાન થાય છે. એ

વિશેષાર્થ—હે પ્રજુ, તમારૂં બિંબ હૃદયમાં ધારણ કરવાથી પ્રથમ રૂપાંતર સ્ફુરિત થતું નથી, અર્થાત્ સ્મરણ કોટીમાં આવતુંજ નથી, કારણકે તમારા બિંબ આગલ બીજુ કાંઈ સ્મરણમાર્ગે આવતુંજ નથી, અર્થાત્ તમારૂં બિંબ સ્વજ્ઞાવિકરીતે એવું રમણીય છે કે જેથી બીજું કોઈ બિંબ દૃષ્ટિમાર્ગે આવવા પામતુંજ નથી. તે તમારા બિંબના આલંબનનું ધ્યાન કર્યા પછી તમારા રૂપનું ધ્યાન કર્યે હોતે આ પૃથ્વીને વિષે બીજા રૂપ માત્રની પ્રખ્યાતિ થતી નથી, કારણકે બીજાં સર્વ રૂપો તેનાથી નિકૃષ્ટ છે અને તમારૂં રૂપ સર્વોત્કૃષ્ટપણે ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે. તે તમારા રૂપના ધ્યાનથી જ્ઞવ્ય, ગુણ, પર્યાયના સદૃશપણાવડે નિશ્ચયથી તમારા અને મારા અજ્ઞેદ બુદ્ધિના ઉદય થી યુષ્મત્ (તમે) અને અસ્મત્ (અમે) ના પદનો ઉદ્દેશ્ય ન થાય, કારણકે ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેય એ ત્રણને એકત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેથી કરીને કાંઈ અગોચર એવું પરબ્રહ્મ ચૈતન્યમય જ્યોતિ સ્ફુરે છે, તેના સ્ફુરણથી સર્વ ક્રિયાનું સાફદૃશ્ય છે. જ્ઞાવાર્થ એવો છે કે જ્યારે જગવંતનું બિંબ હૃદયમાં ધારણ કરવામાં આવે ત્યારે જગવંતના રૂપનું અનુસ્મરણ અને તેનું ધ્યાનજ પાપને ક્ષય કરનારૂં થાય અને તેથી નિશ્ચય જ્ઞવ્ય, ગુણ, પર્યાયના સામ્યની

આ લોચનામાં “તું અને હું અને હું અને તું” એવું સમાપત્તિ રૂપ
અજેદ જ્ઞાન થાય છે. ૐ

ઉપર કહેલા અર્થની જાવના કરી સ્તુતિ કરે છે.

કિં બ્રહ્મૈકમયી કિમુત્સવમયી શ્રેયોમયી કિં કિમુ,
જ્ઞાનાનંદમયી કિમુન્નતિમયી કિં સર્વશોજામયી ।

શ્રુત્યં કિં કિમિતિપ્રકટપનપરૈસ્ત્વન્મૂર્તિરુદ્ધીક્ષિતા,

કિં સર્વાતિગમેવ દર્શયતિ સદ્ધ્યાનપ્રસાદાન્મહઃ ૧૦૦

અર્થ-શું તે પ્રતિમા બ્રહ્મમય છે ! શું જ્ઞાનાનંદ મય છે ! શું
ઉન્નતિ મય છે ! વાશું તે સર્વ શોજામય છે ! આપ્રમાણે કટપના
કરતા એવા કવિઓએ જોયેલી તમારી પ્રતિમા સદ્ધ્યાનના
પ્રસાદ થી સર્વને ઉલ્લંઘન કરનાર સ્વપ્રકાશ જ્ઞાનરૂપ તેજને
બતાવે છે. ૧૦૦

વિશેષાર્થ-શું તે પ્રતિમા બ્રહ્મમય છે ! અર્થાત્ બ્રહ્મની સાથે
એક્યતાવાલી છે, અહિં સ્વરૂપોત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે. શું તે પ્રતિમા
ઉત્સવમય છે ! શું તે પ્રતિમા જ્ઞાનાનંદમય છે ! વા શું તે ઉન્નતિ
મય છે ! વા શું તે સર્વ શોજામય છે ! અહિં ઉત્સવ વિગેરે બ્રહ્મના
વિવર્ત સ્વરૂપ છે. અહિં રૂપોત્પ્રેક્ષા થાય નહીં તેથી ક્રમ દોષ
લાગે નહીં. કારણકે ઉત્પ્રેક્ષા વડે ક્રમ સ્વતંત્ર નથી. આપ્ર-
માણે કટપના કરતા એવા કવિઓએ જોયેલી તમારી પ્રતિમા
સદ્ધ્યાનના પ્રસાદ થી સર્વને ઉલ્લંઘન કરનાર સ્વપ્રકાશ જ્ઞાન
રૂપ તેજને બતાવે છે. અહિં સદ્ધ્યાન એટલે નિર્વિકટપ કલ્પાની
પ્રાપ્તિ અથવા સ્વતઃ સિદ્ધજ્ઞાન જાણવો, તેમાં જિજ્ઞાસા નહીં એટલે

તે સર્વ પ્રયોજનના મૂલરૂપ પરબ્રહ્મના સ્વાદને આપનાર હોવાથી
જગવંતની મૂર્તિનું દર્શન જબ્ય પ્રાણીયોને પરમ હિતકારી છે
એવું દ્યોતન આય છે. ૧૦૦

હવે પ્રાર્થના ગર્જીત સ્તુતિ કહે છે.

ત્વદ્ગુપં પરિવર્તતાં હૃદિ મમ જ્યોતિઃસ્વરૂપં પ્રજ્ઞો,
તાવત્ યાવદરૂપમુત્તમપદં નિષ્પાપમાવિર્જવેત્ ।

યત્રાનંદઘને સુરાસુરસુખં સંપંડિતં સર્વતો,

જાગેઽનંતતમેપિ નૈતિ ઘટતાં કાલત્રયીસંજીવિ ॥૧૦૧॥

અર્થ—હે પ્રજ્ઞ, પાપના ક્ષયવાલું, રૂપરહિત, ઉત્તમપદસ્વરૂપ
અને ફલસાધનરૂપ એવું અપ્રતિપાતી ધ્યાન જ્યાં સુધી પ્રગટ ન
આય, ત્યાં સુધી મારા હૃદયમાં તમારું રૂપ અનેક પ્રકારે જ્ઞેયા-
કાર રૂપે પરિણામ પામો. જે આનંદઘનમાં ત્રિકાલ સંજીવી અને
સર્વ તરફથી એકત્ર થયેલું સુર અસુરનું સુખપણ અનંતમા જાગે
ઘટતું નથી. ૧૦૧

વિશેષાર્થ—હે પ્રજ્ઞ, પાપના ક્ષયવાલું, રૂપરહિત, ઉત્તમ પદ
સ્વરૂપ, ફલ સાધનરૂપ એવું અપ્રતિપાતી ધ્યાન જ્યાં સુધી પ્રગટ
ન થાય ત્યાં સુધી મારા હૃદયમાં તમારું રૂપ અનેક પ્રકારે જ્ઞેયા-
કારવડે પરિણામ પામો. આનંદઘન એટલે આનંદના એક રસમાં
ત્રિકાલ સંજીવી અને સર્વ તરફ એક રાશિરૂપ થયેલું, સુર
અસુરનું સુખ અતિશે અનંતમા જાગમાં પણ ઘટનાને પ્રાપ્ત ન
આય. તે વિશે રુષિર્જીવે કહ્યું છે કે “સુરનર સુહં સમ્મત્તં સઘ્વ-
દ્ધા પિંડિશ્ચં અનંતગુણં જીવિ પાવે મુક્તિ સુહંણંતાહિં વિવેગ વગ્ગુ-

(૧૩૯)

हीं १ सिद्धस्स सुहोरासी सव्वच्चा पिंडितं जइह विज्जा सोणं
तवगाज्जइत्तं सव्वा गासेण माइज्जा. २ इत्यादि. १०१

હેવે બાકીના ત્રણ કાવ્યની જૂલવૃત્તિ સંપૂર્ણપણે કહે છે.

स्वांतं शुष्यति दह्यते च नयनं जस्मीजवत्याननं,
दृष्ट्वा तत्प्रतिमामपीह कुधियामित्यासत्तुंसात्मनां ।
अस्माकं त्वनिमेषविस्मितदृशां रागादिमां पश्यतां,
सांद्रानंदसुधानिमज्जनसुखं व्यक्तिजवत्यऽत्वहं॥१०२

અર્થ—જિન પ્રતિમાને વિષે જેમનો આત્મા ખંડિત થયેલો છે
એવા કુમતિઁનું, તે પ્રતિમા જોઈ હૃદય સુકાઈ જાય છે, નેત્ર
બલી જાય છે, અને મુખ જસ્મ અઈ જાય છે. તેજ સાથે રાગથી
તે પ્રતિમાને અનિમેષ દૃષ્ટિ થી જોતાં એવા અમને તો આનંદઘન
અમૃતમાં નિમજ્જનનું સુખ નિરંતર પ્રગટ થાય છે. ૧૦૨

વિશેષાર્થ—આપ્રમાણે નિર્ણય કરેલી તે પ્રસિદ્ધ જિનેંજ પ્રતુની
મૂર્તિને જોઈ તે કુમતિઁનું હૃદય મેઘના જલથી જવાસાની જેમ
સુકાઈ જાય છે, અથવા અંદર રહેલ સમકિતનું સ્થાનરૂપ એવું
મન મૂલથી સારવગરનું અઈ જાય છે. ઇથીજ કુમતિઁના નેત્ર તે
પ્રતિમાને જોઈ શીતલ જલના સંપર્કથી તપેલા ઘીની જેમ સ્વયમેવ
દહન થાય છે; અથવા આ અર્થ યુક્ત છે. જ્યારે પાત્રમાંથી જલ બલી
જાય ત્યારે તેમાં રહેલું અન્નાદિક પણ પોતાની મેલે બલી જાય છે;
અને તેમનું મુખ જસ્મમય અઈ જાય છે એટલે જસ્માવશેષ હોય
તેમ થાય છે. આ અર્થ પણ યુક્ત છે. જ્યારે સર્વ દગ્ધ અઈ જાય
ત્યારે જસ્મ ડહવાથી સર્વ જસ્મલિપ્ત થાય છે. તે કુમતિઁ,

જેઁનો આત્મા જિન પ્રતિમાને વિષે ઁંડિત થયેલો ઁ તેઁની ઉપર પ્રમાણે દશા આય ઁ. અમે તો નિરંતર અંતરંગ પ્રીતિ શ્રી જિનેશ્વર જગવાનની પ્રતિમાનું નિમેષ રહિતપણે દર્શન કરીએઁી એ તેશ્રી અમને તે દર્શનશ્રી આનંદધન અમૃતમાં નિમજ્જન કરવા જેવું સુખ પ્રગટ આય ઁ. ૧૦૨

મંદારદ્રુમચારુપુષ્પનિકરૈર્વૃંદારકૈરર્ચિતાં,
સદ્વૃંદાજિનતસ્ય નિર્વૃત્તિલતાકંદાયમાનસ્ય તે ।
નિસ્પંદાત્ સ્તપનામૃતસ્ય જગતીં પાંતીમમંદામયા,
વસ્કંદાત્ પ્રતિમાં જિનેંદ્ર પરમાનંદાય વંદામહે॥૧૦૩

અર્થ—હે જિનેંદ્ર ! ઉત્તમ પુરુષોના વૃંદોએ નમસ્કાર કરેલી અને મુક્તિરૂપ લતાના કંદ સમાન એવી તમારી પ્રતિમા, જે, દેવતાઁં મંદાર વૃક્ષના પુષ્પસમૂહવડે પૂજેલી અને ઉગ્ર રોગને શોષણ કરનારા સ્નાત્ર જલરૂપ અમૃતના ઁરણશ્રી સર્વ જગતની રક્ષા કરે ઁ. તે પ્રતિમાને અમે પરમ આનંદ (મોહ) ને અર્થે વંદના કરીએ ઁીએ. ૧૦૩

વિશેષાર્થ—નશ્રી.

તપગણમુનિરુચ્તકીર્તિતેજોભૃતાં શ્રી,
નયવિજયગુરૂણાં પાદપદ્મોપજીવી ।
શતકન્નિદમકાર્ષીંદ્રીતરાગૈકજક્તિ,
પ્રથિતશુચિયશઃ શ્રીરુદ્ધસદ્વ્યક્તયુક્તિઃ ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ—શ્રીવીતરાગ ઉપર અદ્વિતીય જક્તિ વડે જેના યશની

(૧૪૧)

શોજા પ્રખ્યાત છે તથા હ્રદય કીર્તિ અને તેજને ધારણ કરનાર શ્રીનય વિજય ગુરૂના ચરણકમલની જે સેવા કરનારા છે, એવા તપ ગઢના મુનિ શ્રીયશોવિજયજીએ પ્રગટ યુક્તિ યુક્ત આ પ્રતિમા શતક રચેલું છે. ૧૦૪

વિશેષાર્થ-શાસ્ત્ર તત્ત્વને જે મનન કરે તે મુનિ એવા સાર્થક નામવાદા તપાગઢના મુનિ અને શ્રીવીતરાગ પરમાત્માની અદ્વિતીય જ્ઞાતિ કરવાથી જેના યશની શોજા પ્રખ્યાતિ પામેલી છે (આ વિશેષણથી કવિએ પોતાનું નામ યશોવિજય સૂચવ્યું) અને હ્રદય કીર્તિ અને તેજને ધારણ કરનારા શ્રીનયવિજય ગુરૂના ચરણકમલની જે સેવા કરનારા છે, એવા શ્રીયશોવિજય હંપાધ્યાય-જીએ પ્રગટ યુક્તિ પ્રમાણવાલું આ પ્રતિમા શતક રચેલું છે. ૧૦૪

॥ ઇતિ પ્રતિમાશતકં સમાપ્તં ॥

અર્હતો મંગલં મે સ્યુઃ સિદ્ધાશ્ચ મમ મંગલં ।

સાધવો મંગલં મે સ્યુઃ જૈનધર્મશ્ચ મંગલં ॥ ૧ ॥

અથ પ્રશસ્તિ જાણાંતર

દેવતાહ્ને નમસ્કાર કરેલા અને પ્રાણીહ્ને વાંઘિત આપવામાં કટ્પવૃદ્ધ સમાન શ્રીવર્ધમાન જિનેન્દ્ર જયવંત વર્તે છે. જે જગત્તંત્ર નિર્મલ શાસન આ જગતમાં ગાઢ મિથ્યાત્વને જેદનારૂ અને સુખને હ્રદય કરનારૂ છે. ૧ તેના પદ્મરૂપ કમલને સૂર્યસમાન એવા શ્રીસુધર્માસ્વામી ગણધર તેમનાથી હ્રદય અથા. ત્યારવાદ અનુક્રમે ચારિત્રને જનનારા એવા કેટલાએક વિદ્વાન સૂરિહ્ને હ્રદય અથેલા છે. તે પછી તેમના વંશમાં શ્રીપૂર્ણિમા ગઢના

राजा, एवा श्रीचंद्रप्रभ नामे सूरि अया अने तेनी पढी वादी
उने जितनारा श्रीविद्याप्रभ नामे प्रख्यात सूरिअया. १ तेपढी
वाणीथी बृहस्पतिने पण जितनारा एवा ललितप्रभ नामे सूरि-
अया; अने तेनी पाट उपर आचूषण रूप एवा विनयप्रभ नामे
सूरि अया. ३ महीमंडलमां. विदास करती ठे कीर्ति जेमनी
अने जेमनी मूर्ति चारित्र शुद्धि वडे विराजित ठे एवा महि-
माप्रभ नामे गुणवान गुरु तेनी शुभ पदवी उपर आव्या. ४
श्रीमहिमाप्रभ सूरिना चरणकमलमां चमररूप, तेमनी कृपाथी
सुखी अने सतीर्थ शिष्यादि गणोथी युक्त एवा भावप्रभ नामे
सूरि तेमनी पदवी उपर आव्या. ५ श्रीमादीना वीर वंशरूप
कमलमां राजहंसरूप, रामा नामनी मातानी कुक्षिमां उत्पन्न
अयेदा, जयतसी नामना पिताना पुत्र, प्रकाशमान अने सर्व
शाहुकारोमां तिलकरूप श्रीतेजसी नामे श्रेष्ठी अया. ते आ-
वके घणुं अव्य खरची भावप्रभ सूरिना पदनो महोत्सव कर्यो-
हतो. ६ ते हुं भावप्रभ नामना सूरिए, संक्षेपरीते पृथक् रचेदी
आ लघुवृत्तिमां जे कांड अशुद्ध होय ते विद्वानोए सुधारी लेवुं. ७
संवत् १७९३ ना वर्षना माघ शुक्ल अष्टमीतिथि अने गुरुवारे
आ उत्तम टीका संपूर्ण अइ ठे ८

इति श्रीमत्पूर्णिमागङ्गीय जट्टारक श्रीजावप्रज्ञ सूरि समुद्धृ
ता प्रतिमा शतक दधुवृत्तिरियं शिष्य ज्योती रत्नस्य हेतवे
॥ संपूर्णा ॥